

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2022/02. ■ VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2022/02. ■ VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

Alapító: Legfőbb Ügyészség

Kiadó: Országos Kriminológiai Intézet

Főszerkesztő: Prof. Dr. Barabás A. Tünde osztályvezető, tudományos főmunkatárs, főtanácsos (OKRI),
tanszékvezető egyetemi tanár (NKE)

Felelős szerkesztő: Dr. Kiss Anna PhD tudományos főmunkatárs (OKRI),
egyetemi oktató (PPKE)

Olvasószerkesztő: Dr. Kőhegyes Anikó

A szerkesztőbizottság elnöke: Prof. Dr. Belovics Ervin PhD legfőbb ügyész helyettes,
tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE), egyetemi magántanár (ELTE)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Prof. Dr. Polt Péter PhD legfőbb ügyész, tanszékvezető egyetemi tanár (NKE),
c. egyetemi tanár (PPKE)

Dr. Lajtár István PhD legfőbb ügyész helyettes, c. egyetemi tanár (KRE)

Dr. Fejes Péter PhD Vas megyei mb. főügyész helyettes, egyetemi docens (ELTE)

Dr. Békés Ádám PhD ügyvéd, egyetemi docens (PPKE)

Prof. Dr. Domokos Andrea PhD intézetvezető egyetemi tanár (KRE)

Prof. Dr. Gellér Balázs József PhD ügyvéd, tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE)

Prof. Dr. Görgényi Ilona PhD intézetigazgató egyetemi tanár (Miskolci Egyetem)

Szerkesztőbizottsági titkár: Dr. Sárkány Eszter PhD tudományos főmunkatárs (OKRI)

Tördelő, grafikus: Dr. Kőhegyes Anikó

Weboldal tervező: Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály

TARTALOM

2022/02

TANULMÁNYOK

- 06** Lajtár István
Gondolatok a büntetés-végrehajtási jog alkotásáról és alkalmazásáról
- 12** Farkas Krisztina
A leplezett eszközök alkalmazásának gyakorlati tapasztalatai
- 24** Nagy László Tibor
A rablások empirikus vizsgálata

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

- 32** Farkas Ákos – Jacsó Judit – Udvarhelyi Bence
Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelme – aktuális kérdések gyakorlati nézőpontból
Beszámoló a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar által koordinált „EUINVESTIGUNIMISKOLC” című HERCULE III. projektről

HÍREK

- 42** Porpáczy Ágnes
Nevelőszülő vagy gyermekotthon? Az intézmények áttekintése, valamint a jelenlegi szabályozás adta lehetőségek és nehézségek
- 50** Kárpáti Csaba
Ügyészi keresetek a jogi személyek elleni perekben a látszólagos tárgyi keresethalmazat tükrében

NEMZETKÖZI FIGYELŐ

- 62** Törő Andrea
A nemzetközi bűnügyi együttműködés története – A hettitáktól napjainkig I.

KÖNYVAJÁNLÓ

- 78** Könyvismertető
Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián (szerk.)
Kriminalisztika tankönyv
- 82** Válogatás a szakirodalomból

MELLÉKLET – XXXV. OTDK, VÁLOGATÁS

- 84** Paulus Bence Máté
Az állatkínzásra adható megoldások a büntetőjogban

LAJTÁR ISTVÁN¹

GONDOLATOK A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI JOG ALKOTÁSÁRÓL ÉS ALKALMAZÁSÁRÓL²

Jövőre lesz egy évtizede annak, hogy az Országgyűlés 2013 végén elfogadta Magyarország új Büntetés-végrehajtási kódexét, amely – a 2013. évi CCXL. törvényként – 2015. január 1-jén lépett hatályba. A közelgő évforduló kapcsán érdemes felidézni a Bv. kódex megszületésének körülményeit, a kodifikáció célját és irányát, a jogalkotó főbb újításait, köztük a szabadságvesztés hárompólusú végrehajtásának egyes elemeit.

A Bv. kódex megszületéséhez vezető – nem feltétlenül lineáris – út³ kapcsán röviden szükséges kitérni annak az időszaknak a jogalkotási helyzetére is, amely a büntetés-végrehajtási jogi kodifikáció háttéréül szolgált. A rendszerváltozással egyidejűleg a magyar társadalom újra felfedezte a jogot. A jogot mint normát, a jog erejét és az életviszonyok szabályozására irányuló jogalkotási lehetőséget.

A hazai jogrendszer – és benne az igazságszolgáltatás – átfogó reformja⁴ a múlt század utolsó évtizedében vette kezdetét és – kisebb hullámzások mellett – az új évezredben is rendületlenül folytatódott. Hazánkban az elmúlt negyed században olyan fokú jogi vérátömlesztésnek lehettünk tanúi, ami az élet szinte minden területén éreztette hatását. Sorra újultak meg – nem ritkán többször is – a jogrend alapvető szervezeti, anyagi, eljárási, és végrehajtási normái. Néha – kis túlzással – úgy érezhettük, hogy e téren az egyetlen állandó dolog éppen maga a változás. A kodifikáció az Alaptörvény elfogadásával szükségszerűen újabb lendületet vett.

A jogalkotás ütemét vizsgálva – amennyiben csak a 2011 és 2013 közötti három évet vesszük górcső alá – azt láthatjuk, hogy ez idő alatt nem kevesebb, mint 30 sarkalatos és csaknem 700 egyszerű többséget kívánó új törvény született. Másfél ezerhez közelítő kormányrendeletet és kétezernél is több kormányhatározatot alkottak, továbbá a kettőszázat is meghaladó számú országgyűlési határozat került elfogadásra. Ehhez járult az évente

1 Dr. Lajtár István PhD legfőbb ügyész helyettes, c. egyetemi tanár (KRE)

2 A Belovics Ervin 65. születésnapja alkalmából rendezett konferencián (PPKE 2022. június 24.) elhangzott előadás szerkesztett változata.

3 A rendszerváltás utáni kodifikációra L. PALLÓ József: *Büntetés-végrehajtási jogi kodifikáció a rendszerváltás után, avagy negyedszázados az 1993. évi büntönügyi novella*. Magyar Rendészet 2018/2. 91–101.

4 BÁRD Károly: *Az Igazságügyi Minisztérium válasza: folytatódnak a kodifikációs munkák*. Büntönügyi Szemle, 1992/1. sz.

meghozott jelentős számú miniszteri rendelet. A feszített jogalkotás a jog alkalmazóit és követőit egyaránt komoly kihívás elé állította.

A büntetés-végrehajtási jog a közjog részeként szoros összefüggésben áll a jogrend egyéb területeivel, különösen a büntető anyagi és eljárási joggal, melyekkel zárt szabályozási rendszert alkot. A büntető anyagi és végrehajtási jog kodifikációja viszonylatában a büntetőjogi jogalkotás a meghatározó. Ez azonban természetesen nem jelentheti azt, hogy az anyagi jogi szabályozás lekörözze a végrehajtási normákat.

Az új büntetés-végrehajtási törvény megalkotására az ezredfordulót követő évtizedben több koncepció és normaszöveg tervezet is készült. Ezek kapcsán számos szakmai egyeztetésre és társadalmi vitára is sor került. Tudományos konferenciák sorának gyakori érvelése volt, hogy a több tucatnyi törvényi módosítással jogállami szintre emelt 1979. évi 11. számú törvényerejű rendelet bár formailag megfelel a törvényesség követelményének, de nem adhat választ a büntetőpolitika valamennyi új kihívására.⁵ Ezért az új Bv. törvény megszületése nem várthat magára.

Ezen kodifikációs kísérletek azonban akkor – szerencsére – nem vezettek eredményre. Ellenkező esetben ugyanis a jogalkotó – a megszülető új büntető anyagi jogi normák folytán – a végrehajtási jogi szabályok teljes körű ismételt átdolgozásra kényszerült volna.

2010-ben azonban felgyorsult az igazságszolgáltatási reform. Annak részeként 2012 nyarán elfogadásra került az új büntető kódex, majd kezdetét vette a Be.-t felváltó új büntető perrendtartás koncepciójának kidolgozása. Ilyen körülmények között a trichotómikus rendszer harmadik pillérét képező büntetés-végrehajtási jog reformja is elkerülhetetlenné vált. Hiszen nyilvánvaló volt, hogy a tett arányos büntetőjogi szemléletet követő, az állampolgárok biztonságérzetét szem előtt tartó és a következetes szigor talaján álló Btk. szankciórendszerének sikere is a végrehajtáson múlhat.

Magyarország új Büntető Törvénykönyve ennek ellenére úgy lépett hatályba, hogy a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló legmagasabb szintű jogszabály elnevezésében még mindig az 1979-es évszám szerepelt. A jogalkotó ugyanis átmenetileg más utat választott. Az új Bv. kódex megszületését nem a Btk. hatálybalépésének időpontjához igazította.

Az elengedhetetlen törvényi szintű büntetés-végrehajtási változtatásokat egy nagyobb terjedelmű módosító csomag részeként szabályozta. A Novella súlyát érzékelteti, hogy mintegy huszonkét kérdést illetően tartalmazott egyfelől teljesen új, másfelől a korábbtól részben eltérő végrehajtási jogi szabályokat. A jogalkotó ezzel némi időt nyert. Ez azonban

5 Vókö György: *A büntetés-végrehajtási jog továbbfejlesztésének, tudományos művelésének szükségességéről.* Jogtudományi Közlöny, 1990/7-8. sz. 291–297.

nem volt sok, mivel ekkorra világossá vált, hogy büntetés-végrehajtási jog reformja tovább már valóban nem halasztható. Az új Bv. törvény hiánya ugyanis egyre nehezebben kezelhető jogalkalmazási nehézséget jelentett.

A büntetés-végrehajtási kodifikációt tehát fel kellett pörgetni. Ezért a Kormány elrendelte az új bv. kódex tervezetének előkészítését. Ebben meghatározta a kodifikáció főbb elveit és irányait. Így előírta többek között:

- a fogvatartottak osztályozásának, és foglalkoztatásának új alapokra helyezését,
- az egyéniesítést és a reintegrációt biztosító előmeneteli rezsimrendszer kidolgozását,
- az utógondozás hatékonyságának javítását,
- az elektronikus távfelügyeleti rendszer bevezetését,
- a korábbinál differenciáltabb jutalmazási és fegyelmezési rendszer kialakítását, valamint
- új kapcsolattartási formák bevezetését.

A kodifikációt kettős cél vezérelte. Egyrészt a nemzetközi elvárásokhoz és a hazai realitásokhoz igazodva új alapokra helyezni a magyar büntetés-végrehajtást. Másfelől a bevált és a gyakorlat által már visszaigazolt jogintézményeket is megőrizni. A kodifikációs folyamat 2013 őszén az elkészült tervezet egyeztetésével folytatódott, majd az év végén Magyarország új Büntetés-végrehajtási kódexének Országgyűlés általi elfogadásával zárult.

A kódex vitathatatlanul legjelentősebb újításai a szabadságvesztés végrehajtása körében jelennek meg, az egyéniesítés és a differenciálás érvényesítése mentén. Ide sorolható különösen a kockázatelemzés és reintegráció, a rezsimszabályok, a sértetti jogok és érdekek védelme, a sajátos kezelési igényű elítéltekre vonatkozó szabályozás, valamint a társadalmi kötődés program.

A kódex további fontos újítása volt a bíróság és az ügyész büntetés-végrehajtási feladatainak meghatározása. Bővült a bv. bíró hatásköre, ami a kódex hatálybalépése óta is tovább szélesedett. A büntetés-végrehajtási bíró jogrendszerünkben az új törvényi szabályozás által sem vált a büntetés-végrehajtás felügyelőjévé. Olyan személy maradt, aki jogosult az ítélő bíróság által hozott szankciót a végrehajtás menetében – a büntetés céljának, különösen az egyéni prevenció igényeinek megfelelően – a törvény keretei között alakítani.

A Bv. kódex helyesen megtartotta a jogintézmény lényegét. Azt, hogy bírói – és ne államigazgatási – határozat szülessen akkor, ha a büntetés-végrehajtás eredményéhez képest válik szükségessé a korrekció. A büntetés-végrehajtási bíró ezáltal mindenkire kötelező, valódi bírói döntést hozhat, adott esetben pedig jogorvoslati fórumként is eljárhat.

A jogorvoslati rendszer új elemeként a jogalkotó bírósági felülvizsgálati rendszert és utólagos bv. bírói eljárást vezetett be.

A törvény tovább erősítette az ügyészi törvényességi felügyelet és jogvédelem súlyát és jelentőségét. A bv. ügyészek az új törvényi szabályozás alapján is jelentős szereplői a bv. bírói eljárásnak. A bv. bírói meghallgatáson, illetve tárgyaláson történő ügyészi részvétel, az indítványozási és jogorvoslati jogosultság változatlanul az ügyészi eszköztár szerves részét képezi. A jogalkotó büntetés-végrehajtási jogi felhatalmazást is adott a legfőbb ügyész számára. Abból a célból, hogy jogorvoslati eljárást kezdeményezzen a Kúriánál a törvényesség érdekében. Ezen rendkívüli perorvoslati eljárásban – a korábbi deklaratív hatállyal szemben – lehetőség nyílt a megtámadott határozat megváltoztatására, hatályon kívül helyezésére, szükség esetén az eljárt bíróság új eljárásra utasítására.

A Bv. kódex a szabadságvesztés végrehajtásának immár hárompólusú rendszerét szabályozza. Ennek egyik klasszikus eleme, amikor az elítélt teljes izolációban, tényleges fogvatartásban tölti büntetését. A másik hagyományos forma – adott esetben időszakos ellenőrzés és jogi fenyegetettség mellett – teljes, de feltételhez kötött szabadságot biztosít. Ezen kétpólusú rendszert egészítette ki a jogalkotó – köztes megoldásként – egy új, harmadik elemmel. Ennek során a személyi szabadság teljes elvonásának megszüntetése mellett, az elítélt mozgási szabadságának és a tartózkodási helye szabad megválasztása jogának korlátozására kerül sor, azaz reintegrációs őrizetbe kerül.

A feltételes szabadságra bocsáthatóság kapcsán még mindig hangsúlyozni szükséges, hogy az nem automatizmus, hanem csupán lehetőség. Ez pedig nem jelent – és nem is jelenthet – alanyi jogot arra, hogy az elítélt a szükséges várakozási idő után ténylegesen szabaduljon. Az elítéltnak csak ahhoz van törvényi joga, hogy a „várakozási” idő elteltével az eljáró bíró megvizsgálja az engedélyezés feltételeit, majd azokat mérlegelve döntsön az engedély megadása vagy megtagadása tárgyában.

Tekintettel arra, hogy a helytelen engedélyezés súlyos következményekkel járhat, ezért a bíróságnak komoly körültekintés mellett kell meghoznia felelős döntését. Az engedély megadására kizárólag akkor kerülhet sor, ha az valóban a büntetés célját szolgálja. Ellenkező esetben éppen maga a bírói döntés jelenhet potenciális veszélyt a társadalomra. Ezért is bír garanciális jelentőséggel, hogy a feltételes szabadság tárgyában hozott bv. bírói határozattal szemben az ügyészség – halasztó hatályú – fellebbezéssel élhet. A gyakorlati tapasztalatok tanulsága szerint a megalapozott ügyészi fellebbezések olyan elítéltek feltételes szabadságra bocsátását akadályozhatják meg, akik esetében a jogintézmény alkalmazása nem állna összhangban a büntetés céljával, a társadalom védelmével. A feltételes szabadságra bocsátás anyagi és végrehajtási jogi szabályai az idők során gyakran változtak, alkalmazására hol szigorúbb, hol enyhébb előfeltételek mellett kerülhetett sor.⁶

⁶ A Bv. kódex hatályba lépése utáni első évben, 2016-ban jelent meg Palló József elemző tanulmánya az új törvényről. PALLÓ József: *Új horizontok a büntetés-végrehajtási jogban*. In: Hack Péter – Horváth Georgina

A Bv. kódex hatálybalépését követő egyik jelentősebb végrehajtási jogi korrekció 2019 elején történt. A bírói gyakorlat ugyanis nem volt egységes abban a kérdésben, hogy a büntetés céljának megvalósulása körében vizsgálendő-e az elkövetett bűncselekmény jellege. Tehát a büntetés végrehajtása alatt tanúsított magatartás mellett a kiszabott büntetés is figyelembe vehető-e. A módosítással a jogalkotó egyértelművé tette, hogy a döntés meghozatalakor az elkövetett bűncselekménynek a büntetési célokhoz, illetve az elítéltnak az elkövetett bűncselekményhez való viszonyát is értékelni kell. Ebből azonban nem következik, hogy a bv. bírósági felülmérlegelné azokat a körülményeket, amelyeket az ítéelő bíróság a büntetéskiszabásakor értékel.

A másik jelentősebb büntető anyagi jogi szigorítás 2021 elején lépett hatályba. A jogi szabályozás ismételt átgondolását a társadalom védelmének igénye tette szükségessé. Több olyan – jelentős sajtónyilvánosságot kapott – esetben is sor került ugyanis feltételes szabadságra bocsátásra, ami – a büntetési célok érvényesülése tekintetében – komoly aggályokat ébresztett. Ezért a jogalkotó a hozzátartozók sérelmére elkövetett súlyos személy elleni erőszakos bűncselekmények áldozatainak védelme érdekében a jogintézmény alkalmazását kizáró okok körét tovább szigorította.

Megállapítható, hogy a bv. bírói gyakorlat alakulása több év adatai alapján összességében a jogalkotói szándék irányába mutat. Amíg a 2017. évben még 4261 esetben került sor a feltételes szabadság engedélyezésére, addig az elmúlt évben ez a szám 2333-ra csökkent. A mellőzések száma ugyan ezen idő alatt hasonló arányban emelkedett.

A Bv. kódex hatályba lépésével a hazai joggyakorlatban először fordult elő, hogy törvényi szinten célként jelenik meg a fogvatartottak reintegrációja. A jogalkotó ugyan adós maradt a pontos definícióval, azonban nyilvánvaló, hogy e körben olyan „ernyőfogalomról” van szó, ami támogatja a társadalomba való visszailleszkedés hatékonyságát, és a visszaesés esélyeinek csökkentését.

Ezen célt szolgálja a reintegrációs őrizet is, ami a szabadságvesztés izoláció mentes végrehajtásának legújabb eleme, egyúttal a jogalkotói paradigmaváltás komoly eredménye. Bevezetésével a büntetés-végrehajtás eszköztára jelentősen bővül a progresszív szabadságelvonás, a normalizáció elősegítése tekintetében. A társadalmi visszailleszkedés így lépcsőzetesen valósul meg. A teljes szabadságelvonás és a felelős önálló életvezetés közé belép egy az állami szervek által felügyelt életszakasz. A jogintézmény sikerét mutatja, hogy alkalmazása hat év

alatt csaknem megtízszereződött. Amíg a 2016. évben 364 elítélt volt ilyen őrizetben, addig azok száma az elmúlt évben meghaladta a 3400-at.

A reintegrációs őrizet⁷ hasznosságát az ügyészségi jogalkalmazási tapasztalatok is megerősítik. A végrehajtási hely elhagyásának engedélyezése kapcsán azonban, a jogintézmény céljával összhangban nem álló jogalkalmazói gyakorlat kialakulása is tapasztalható volt.

Előfordul ugyanis, hogy az elítélt számára – törvényi maximum hiányában – lehetővé vált, hogy akár napi tizenkét órát meghaladó időtartamra is elhagyhassa a végrehajtás helyéül szolgáló lakást. Az is megtörtént, hogy az elítélt munkavégzés céljából változó munkahelyre, akár az egész megye területére nézve elhagyhatta a kijelölt lakóhelyét. Arra is volt példa, hogy a kijelölt lakóhely elhagyásának engedélyezésére olyan okból került sor, ami a jogintézmény céljával nem volt összeegyeztethető. Az ilyen határozatok kiüresítik a reintegrációs őrizet jogintézményét és lehetetlenné teszik a büntetés céljának megvalósulását. A fentiek szerinti jogalkalmazói gyakorlat ügyészi eszközökkel eredményesen nem volt alakítható. Ezért a Legfőbb Ügyészség a hatályos törvényi szabályozás módosításának megfontolását javasolta a jogalkotónak.

A büntetés-végrehajtási jog átfogó felülvizsgálata óta eltelt közel egy évtized a jogalkotó számára is lehetőséget ad bizonyos számvetésre. Ennek jegyében került sor ez év júniusában az Országos Parancsnokság kezdeményezésére – az érintett minisztériumok, a Kúria, az OBH és a Legfőbb Ügyészség bevonásával – szakértői egyeztetésre. A megbeszélésen számos olyan kodifikációs javaslat fogalmazódott meg, amelyek a közeljövőben még további alapos átgondolást igényelnek.

A Bv. kódex elfogadását követően Csóti András a Büntetés-végrehajtás akkori Országos Parancsnoka egy konferencián úgy fogalmazott, hogy egy országnak nem feltétlenül a büntetés-végrehajtására kell büszkének lenni. Egyúttal kifejezte azonban abbéli reményét is, hogy olyan törvény született, amely alapul szolgálhat a korszerű hazai végrehajtás számára. Nos, lassan tíz év távlatából úgy gondolom, hogy a kódex ezen elvárásnak eddig alapvetően eleget tett.

7 A reintegrációs őrizetről I. CZENCZER Orsolya – SZENCZI Attila: *A reintegrációs őrizet jogi, technikai, biztonsági és társadalmi aspektusai*. Börtönügyi Szemle, 2020/2. sz., 7–29.; NAGY Anita: *A reintegrációs őrizet története, szabályozása és európai fejlődési irányai*. Büntetőjogi Szemle, 2016/1–2. sz., 62–70.; NAGY Anita – MENYHÉRT Enikő: *A reintegrációs őrizet egyes kérdései*. Publicationes Universitatis Miskolcensis Series Juridica Et Politica, 2018/2. sz., 227–239.

FARKAS KRISZTINA¹

A LEPLEZETT ESZKÖZÖK ALKALMAZÁSÁNAK GYAKORLATI TAPASZTALATAI

A 2021. évben került sor a leplezett eszközök gyakorlati tapasztalatait feltáró kutatásra az Országos Kriminológiai Intézetben.² Ez volt az utolsó munka, amelyet kollégám, Mészáros Ádám osztályvezető-helyettes irányítása alatt kezdtem el, de sajnos már nélküle kellett befejeznem. A néhány éves közös munka során szakmai tudása, támogató szándéka, inspiráló jelenléte mindvégig hatással volt rám. A kutatás ismertetésével rá szeretnék emlékezni.

Mészáros Ádám munkássága során, habár csak marginálisan, de érintette a titkos nyomozási eszközök egyes kérdéseit. Az Országos Kriminológiai Intézetben a korrupció témakörében végzett kutatásai³ rám is hatással voltak. Az általa felvetett kérdések ma is időszerűek, a 2021. évi kutatás során is felmerültek.

Bevezetés

Az utóbbi két évtizedben az európai büntetőeljárások egyik jellemzője a különböző különleges nyomozási eszközök egyre hangsúlyosabb alkalmazása, melyek egyre szélesebb bűncselekményi kört ölelnek fel, egyre többféle eszközt foglalnak magukban.⁴ Ezek közé tartoznak a különféle titkos nyomozási eszközök. A tendencia hazánkban is megfigyelhető.

A büntetőeljárás törvény 2017. évi kodifikációja több területen jelentős reformot hajtott végre. A bűncselekmények felderítése és bizonyítása érdekében, leplezett eszközök elneve-

¹ Dr. Farkas Krisztina PhD ügyész

² A kutatást Farkas Krisztina és Tilki Katalin folytatta „A leplezett eszközök bizonyítékként felhasználhatóságának korlátait a hazai bírói gyakorlatban” címmel.

³ L. FINSZTER Géza – MÉSZÁROS Ádám – VÍG Dávid: *Egyes korrupciós ügyek a jogeset elemzés módszerével* című, valamint DUNAVÖLGYI Szilveszter – FINSZTER Géza – MÉSZÁROS Ádám: *Eredményes bizonyítási eszközök és taktikák a korrupciós bűncselekmények bizonyításánál* című, 2008–2009 évben folytatott 2 éves kutatások. Ennek nyomán készült MÉSZÁROS Ádám: *Titkos gondolatok*. In: Vókó György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok* 48. kötet, OKRI, Budapest, 2011, 213–225.; továbbá Finszter Géza – Mészáros Ádám: *A titkos felderítés új szabályozása*. Kézirat, OKRI, Budapest, 2010.

⁴ FARKAS Ákos – RÓTH Erika: *A büntetőeljárás*. Wolters Kluwer, Budapest, 2018. 67.

zessel a bünygyi titkos felderítés új modelljének kialakítása a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC törvény⁵ egyik ilyen legjelentősebb novumának tekinthető.⁶ Az új kódex megszűntette a titkos információgyűjtés és titkos adatszerzés korábbi kettősségét, a párhuzamos, büntetőeljáráson kívüli és büntetőeljárás keretében folytatott titkos információszerzés szabályozásának szétválasztottságából fakadó problémákat. A különleges eszközök és módszerek a bizonyítási eszközök és cselekmények katalógusát gazdagítják, egységesen szabályozva, törvényi szinten biztosítva a szükségesség-arányosság követelményéhez igazodó kivételes alkalmazás feltételrendszerét.⁷

A leplezett eszközök főbb jellemzőinek feltárásán túl az új szabályozás elemzése nem képezi jelen tanulmány tárgyát, mivel azt számos szerző már megtette,⁸ a tanulmány a Be. hatálybalépése utáni, eddigi tapasztalatok feltárásához kíván hozzájárulni.

A leplezett eszközök főbb jellemzői

A leplezett eszközökkel kapcsolatban ki kell térni a szintén novumként bevezetett új eljárási szakaszra, az előkészítő eljárásra. Ennek keretében, még a nyomozás elrendelését megelőzően, de már a büntetőeljárás keretein belül a bűncselekmények gyanújának megállapítása vagy kizárása érdekében, rövid határidőn belül egyfajta előzetes felderítésre van

5 A továbbiakban: Be.

6 2017. évi XC. törvény indokolása a büntetőeljárásról. 5. o., a továbbiakban: Indokolás.

7 Indokolás: 6. o.

8 Lásd pl.: BÁRÁNDI Gergely – ENYEDI Krisztián: *Leplezett eszközök és titkos információgyűjtés, avagy az új büntetőeljárás törvény margójára*. Büntetőjog Szemle, 2018/1., 97–104.; CZINE Ágnes: *Gondolatok az új büntetőeljárás törvény kapcsán avagy leplezett eszközökkel leplezetlenül?* In: Arató, Balázs (szerk.) *Jogalkotási tükrök 2010–2018*. Patrocinium, Budapest, 2018. 272–287.; FÁBIÁN Péter: *A titkos információgyűjtésre vonatkozó szabályok jogfejlődésének büntetőjogi értékelése*. Büntetőjogi Szemle, 2019/1., 39–44.; JANCÓS Gábor: *Leplezett eszközök alkalmazásának egyes kérdései*. Fontes Iuris. 4. évf. 4. szám 2018., 21–29. o.; MÉSZÁROS Bence: *A bünygyi hírszerzés új rendszere hazánkban*. In: Gaál Gyula – Hautzinger, Zoltán (szerk.): *A XXI. század biztonsági kihívásai*. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2018, 173–181.; MÉSZÁROS Bence: *A fedett nyomozó bűncselekményeinek jogi megítélése az új büntetőeljárás törvény alapján*. Miskolci Jogi Szemle 2019/ 2. Különszám 2. kötet, 141–149.; MISKOLCZI Barna: *Leplezett eszközök az új Be-ben*. In: Dr. Benisné dr. Györffy Ilona (szerk.) *Tizenharmadik Magyar Jogászgűlés*. Magyar Jogász Egylet, Budapest, 2016, 211–220.; NYESTE Péter – SZENDREI Ferenc: *A bünygyi hírszerzés kézikönyve*. Dialóg Campus, Budapest, 2019.; NYESTE Péter: *A nemzetközi bünygyi együttműködés és a leplezett eszközök*. In: Ruzsonyi Péter (szerk.) *Közbiztonság*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020. 833–852.; NYESTE Péter: *A titkos információgyűjtés és a leplezett eszközök, a felderítés új modellje*. Belügyi Szemle, 2018/5., 20–39.

lehetőség. Ebben a szakaszban a nyílt nyomozási eszközök mellett leplezett eszközök alkalmazására van lehetőség.

A leplezett eszközök három csoportot képeznek attól függően, hogy alkalmazásuk bírói vagy ügyészi engedélyhez kötött, vagy alkalmazásukhoz ilyen engedélyre nincs szükség. Az első csoportba a felderítés hagyományosan titkos eszközei, így a titkos megfigyelések, informátorok, csapdák alkalmazása tartoznak. Ezeket az eszközöket, módszereket a kriminálisztika dolgozta ki.⁹

Az ügyészi engedélyhez kötött eszközök közül a fizetési műveletek megfigyelése új, korszerű eszköz, amelynek a bizonyításon túl a vagyonvisszaszerzés során lehet jelentősége.¹⁰ Lényegében a pénzintézeti műveletek folyamatos ellenőrzését, rögzítését, nyomon követését jelenti.¹¹

A büntetőjogi felelősségre vonás elkerülésének kilátásba helyezése „nyomozati alku” néven ismert, a korábbi Be. által is szabályozott, az ügyészi engedélyhez kötött eszközök közül a legnagyobb jelentőséggel bír. A feljelentés elutasítására vagy a nyomozás megszüntetésére abból az okból kerül sor, hogy az elkövető az adott vagy más büntetőügy felderítéséhez olyan mértékben hozzájárul, hogy az együttműködéshez fűződő érdek jelentősebb, mint az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez fűződő érdek.¹² Lényeges, hogy mellékszolgáltatásként kiköthető, hogy az elkövető a részben vagy egészben térítse meg a kárt, sérelemdíjat, amelynek megtérítésére a polgári jogszabályai alapján köteles. Az álvásárlás a korábbi mintavásárlás, bizalmi vásárlás és álvásárlás szabályait foglalja össze.¹³ Lényegében egy színlelt megállapodás kötéséről van szó. A megállapodás tárgya valamely bűncselekménnyel összefüggésbe hozható dolog vagy a bűncselekményre vonatkozó tárgyi bizonyítási eszközt eredményező dolog vagy szolgáltatás.¹⁴

A fedett nyomozó szintén szerepelt a korábbi Be.-ben, azonban a hatályos Be. jóval részletesebben szabályozza.¹⁵ Egyik sajátossága, hogy bírói vagy ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszközzel együtt, vagy bírói vagy ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszköz al-

9 BELOVICS Ervin – TÓTH Mihály: *Büntető eljárásjog*. HVG-ORAC, Budapest, 2020. 199.

10 NYESTE Péter – SZENDREI Ferenc: *A bűnügyi hírszerzés kézikönyve*. Dialóg Campus, Budapest, 2019. 119.

11 BELOVICS E. – TÓTH M.: i. m. 201.

12 BELOVICS E. – TÓTH M.: i. m. 202.

13 ELEK Balázs: *Ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszközök: XXXVII. fejezet*. In: Polt Péter (szerk.): *Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2018. 500.

14 ELEK B.: i. m. 500.

15 BÁNÁTI János – BELEGI József – BELOVICS Ervin – ERDEI Árpád – FARKAS Ákos – KÓNYA István: *A büntetőeljárás törvény magyarázata*. HVG-ORAC, Budapest, 2018. 311.

kalmazásának biztosítása érdekében is alkalmazható. Sokat támadható pontja a tisztességes eljárásnak megfelelés, amely szorosan kapcsolódik a provokáció kérdésköréhez. Ennek érdekében iktatta be a jogalkotó, hogy a fedett nyomozó mást bűncselekmény elkövetésére nem bírhat rá, és nem terelheti az érintett személyt annál súlyosabb bűncselekmény elkövetése felé, mint amelyet eredetileg elkövetni tervezett. A rábírás felbujtói magatartás, a bűncselekmény elkövetésére irányuló szándék a fedett nyomozó magatartás folytán alakul ki a személyben.¹⁶

A fedőokirat, fedőintézmény és fedőadat felhasználása nem tekinthető önálló leplezett eszközöknek, mivel csak más leplezett eszköz – fedett nyomozó – alkalmazásához kapcsolódik.¹⁷

A bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök az alapvető jogok legsúlyosabb korlátozásával járnak, ezért a jogalkotó bírói engedélyhez köti az alkalmazásukat. A jogsérelem folytán az alkalmazásukat a Be. szigorú feltételekhez köti, engedélyezésüket a nyomozási bíró hatáskörébe utalja.¹⁸ Jelenleg ezek a leggyakrabban alkalmazott eszközök. Legtöbbször alkalmazott és bevált a gyakorlatban a lehallgatás, de az informatika fejlődésének köszönhetően egyre inkább előtérbe kerül az információs rendszer titkos megfigyelése is.

Legfontosabb szempont, hogy a leplezett eszközök alkalmazásának eredménye a büntetőeljárásban bizonyítékként hogyan használható fel. A leplezett eszközök alkalmazásának eredménye főszabály szerint annak a bűncselekménynek a bizonyítására és azzal az érintett személlyel szemben használható fel, amely miatt és akivel szemben az alkalmazást a bíróság engedélyezte. Ez alól vannak azonban kivételek, továbbá az alkalmazást kizáró okok. Garanciális újítás, hogy az engedélytől eltérő bármely esetre – az engedélyben meg nem jelölt személyre, illetve bűncselekményre – vonatkozóan megszerzett adat bizonyítékként akkor használható fel, ha meghatározott határidőn belül az új személy vagy új bűncselekmény vonatkozásában a büntetőeljárást megindították, vagy a már folyamatban lévő büntetőeljárás kiterjesztéséről döntöttek (Be. 253. §).

A Be. kiemelt hangsúlyt fektet a terhelti együttműködésre. Az együttműködés új eszközei, a leplezett eszközök terén is megjelennek a titkos együttműködő igénybevétele, valamint a nyomozati alku során. Ezek egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert a Be. hatálybalépése óta.

16 ELEK B.: i. m. 507.; a kérdéssel részletesen foglalkozik a már hivatkozott Mészáros Ádám „Titkos gondolatok” c. tanulmánya.

17 MÉSZÁROS Bence: *Fedett nyomozó alkalmazása a bűnüldözésben*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2019. 93.

18 BÁNÁTI J. – BELEGI J. – BELOVICS E. – ERDEI Á. – FARKAS Á. – KÓNYA I.: i. m. 315.

Az egyezség körében is van lehetőség együttműködő, illetve titkos együttműködő bevonására. 2021. január 1. napja óta a fedett nyomozóra vonatkozó rendelkezéseket a Be. kiterjesztette a titkos együttműködőkre.

Empirikus kutatás tapasztalatai

Az empirikus kutatás három pilléren alapult: bűnügyi iratok vizsgálatán, a főügyészségek tapasztalatain, valamint fókuszcsoportos beszélgetés folytatásán.

Bűnügyi iratok vizsgálata

A vizsgálat tárgyát azon ügyek képezték, amelyekben leplezett eszköz alkalmazására 2018. július 1. napját követően került sor, és az ügy 2021. december 31. napjáig jogerős ítélettel zárult.

Ezen időszakban összesen 36 ügyben született jogerős bírósági döntés, melyből a kutatás keretében 20 ügy vizsgálata volt lehetséges. Az ügyek csekély számára tekintettel a kutatás empirikus részének aktavizsgálata bepillantást enged nyújtani a gyakorlatba, általános következtetések nem vonhatók le. Jelen tanulmányban a vizsgálat szempontjai és egyes statisztikai jellemzők kerülnek előtérbe.

Elsőként az a kérdés merült fel, hogy a büntetőeljárás mely szakaszában kerül sor az elrendelésre. Jellemzően (70%-ban) nyomozás során, de az előkészítő eljárásban (30%-ban) sem elhanyagolható arányban fordult elő az alkalmazásuk.

A vizsgálat tárgyát képezte, hogy (előkészítő eljárás esetén) mely bűncselekmény gyanújának megállapítása érdekében, illetve (a nyomozás során) mely bűncselekmény gyanúja miatt folyamatban lévő eljárásban alkalmaztak leplezett eszközt. Jellemzően (55%-ban) kábítószerrel összefüggő bűncselekményekről volt szó. A többi ügy különböző bűncselekményeket érintett (pl. lopás, embercsempészés, emberölés, hivatali vesztegetés elfogadása).

A leggyakrabban alkalmazott leplezett eszköz a lehallgatás (55%-ban). További jellemző, hogy egyszerre több – kettő – eszköz alkalmazására került sor (60%-ban).

Az alkalmazás indoka az ügyek többségében (70%-ban) a bűncselekmény felderítése, 15%-ban pedig az elkövető kilétének megállapítása volt.¹⁹ Nem merült fel folyamatban lévő bűncselekmény megszakítása, illetve bűncselekményből származó vagyron felderítése, illetve visszaszerzése érdekében történő alkalmazás.

¹⁹ A maradék 15%-ban nem állt rendelkezésre adat.

Az eljárási szakaszok eltérő funkciója, jellege miatt az előkészítő eljárás során az elkövetőként szóba jöhető személlyel (30 -ban), illetve a nyomozás során a bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható személlyel (40%-ban) vagy gyanúsítottal (20%-ban) szemben rendelték el.

Az alkalmazás eredményességére vonatkozóan kevés adat állt rendelkezésre. A vizsgálat tárgyát képező összes ügyben bűnösséget megállapító ítélet született. Az eredményességre a vádirat bizonyítási eszközöket tartalmazó részéből lehetett következtetni. Az ítéletek egy része büntetővégzéses eljárásban született, más része rövidített indokolással ellátott ítéletek, így a bizonyítékok értékelése nem volt tetten érhető. A vizsgált ügyek 75%-ában került sor a leplezett eszköz alkalmazásából szerzett bizonyíték felhasználására, míg az ügyek 25%-ában nem, amely utóbbi arány magasnak tekinthető.

Megyei tapasztalatok

Azok a megyei főügyészségek, melyeknél a leplezett eszközökkel érintett ügyek jogerős ítélettel zárultak, tapasztalataikat megosztották. A főügyészségek a Be. hatályba lépése óta eltelt viszonylag rövid időre tekintettel általános érvényű megállapítást csekély mértékben fogalmaztak meg, mivel számos ügyben az eljárások még folyamatban vannak. Ezek a tapasztalatok ezért elsősorban egyedi ügyekre vonatkoztak. A leplezett eszközök alkalmazásának kis száma azonban indokolja ezen eseti tapasztalatok megosztását.

Az egyik megye gyakorlatában a lehallgatással érintett ügyekben a leplezett eszköz alkalmazásának eredményét a büntetőeljárásban bizonyítékként gyakran nem használják fel, mivel az elkövetők beismerő vallomásán túl tárgyi bizonyítási eszközök is rendelkezésre állnak. A hanganyagok bizonyítási eljárás részévé tétele nagyban segíti a bíróság előtti vádképviselési tevékenységet, azonban a vádlottak elítéléséhez a lehallgatási anyagon túl minden esetben szükséges más terhelő bizonyítékok bemutatása is.

Problémaként merült fel, hogy annak a *bűncselekménynek* a bizonyítására, amely miatt a bírói engedélyhez kötött leplezett eszköz alkalmazását a bíróság engedélyezte, az alkalmazás eredménye minden elkövetővel szemben felhasználható-e. A törvényhelyben szereplő *bűncselekmény* fogalmi értelmezése azonban nehézségekbe ütközött. Az a kérdés vetődött fel, hogy a leplezett eszköz eredményének bizonyítékként történő felhasználhatóságához a bírói engedélyben meg nem jelölt személyek – engedélyben meghatározotthoz képest azonos jogi minőségű – cselekményeinek kell-e bármilyen tárgyi összefüggésben lenniük azon történeti tényállással, amelyet a leplezett eszköz alkalmazását engedélyező bíróság engedélye megadását megelőzően megismert.²⁰ A 3269/2012. (X. 4.) AB határozat, vala-

²⁰ Ez a kérdés már a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. tv. 206. § (5) bekezdésében foglaltak alapján is felmerült. A kezdetben a Fővárosi ítéltábla határozatainak (pl. 1. Bf. 103/2013/23.) eltérő értelmezése folytán

mint 2/2007. BJE határozat értelmezése folytán megállapítást nyert, hogy a bírói engedélyes leplezett eszköz alkalmazási eredményének engedélyben meg nem jelölt személlyel szembeni felhasználhatósága többek között azért felel meg a jogbiztonság követelményének, hogy a törvényhely bűncselekmény azonosságát ír elő. Mindebből azon következtetés vonható le, hogy mivel a kérdéses törvényhely a bűncselekmény egyezőségén túlmenő további szoros tárgyi összefüggést a felhasználhatósághoz nem kíván meg, az alkalmazás eredményének engedélyben meg nem jelölt személlyel szembeni felhasználhatóságához arra nincs is szükség.

Az egyik megyei főügyészség kifejtette, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás elkerülésének kilátásba helyezése a nyomozások során többször felmerül, és előnye az egyezségi kötéshez viszonyítva, hogy az elkövetőt nem kell előzetesen gyanúsítottként kihallgatni, továbbá a tényállás vádirati pontosságú megállapítása sem előfeltétel.

Más megyében több olyan, kábítószer-kereskedelem büntette miatti eljárás is van folyamatban, ahol leplezett eszköz igénybevételére került sor a nyomozás során, elsősorban lehallgatást, illetve fedett nyomozót alkalmaztak. Ezekben az ügyekben a védelem gyakran él kifogással. Leggyakoribb „elmélet” a fedett nyomozó eljárásával szemben, hogy az érintett gyanúsítottakat provokálta, a terhelt nem szándékozott kábítószerért értékesíteni, arra a fedett nyomozó vette rá. A bíróság ezeknek a kifogásoknak nem ad helyt, ugyanakkor kiemelendő, hogy igen jelentős plusz munkaterhet jelent az ügyészségnek minden ilyen jellegű védelmi kifogás megcáfolása.

Azokban az ügyekben, ahol fedett nyomozó alkalmazására kerül sor, a védelem elsősorban igyekszik meggyőzni a bíróságot, hogy a fedett nyomozó fellépése az ügyben felbujtói tevékenységet valósít meg. Jellemzően a megbízhatósági vizsgálatok során alkalmazott fedett nyomozó esetén a bírósági eljárásban a fedett nyomozó tevékenységével kapcsolatban keletkezett bizonyítékok felhasználása azért ütközik nehézségekbe, mert általában a megbízhatósági vizsgálatnak alávetett személyek nem bűnözők abban az értelemben, hogy a megbízhatósági vizsgálatot megelőzően a hatóságok előtt ismerten követtek volna el bűncselekményt, így a felbujtás kizárása esetenként nehézségekbe ütközik és felmentésre adhat okot.

Könnyebb a helyzet azokban az esetekben, amikor a hatóságok előtt is ismerten – például lehallgatások eredményeként – a fedett nyomozóval kapcsolatba kerülő személy már követett el vagy folyamatosan követ el bűncselekményt (pl. kábítószer-kereskedő), hiszen ebben az esetben a felbujtás – az ugyanolyan bűncselekmény esetén – nem áll meg a bíróság előtt. Sokat lendít az ügyön, hogy a büntetőeljárás törvény szerint az álvásárlás nem minősül felbujtásnak.

kialakult nem egységes jogalkalmazói gyakorlat mára egységesedni látszik.

Előfordult olyan eset is, hogy a védő vitatta a fedett nyomozó alkalmazásának jogszerűségét, azaz, hogy az engedélyezés jogszerű volt.

A lehallgatással kapcsolatban a pozitív tapasztalanok mellett egyedüli hátrányként került megfogalmazásra, hogy beszerzésük általában sok időt vesz igénybe, emiatt a nyomozás is elhúzódik.

A lehallgatások kapcsán jellemzően annak létjogosultságát kérdőjelezi meg a védelem, továbbá az annak eredményeként beszerzett hanganyagban elhangzott, az adott cselekményt bizonyító közlemények tartalmát vitatják azzal érvelve, hogy nem a teljes beszélgetést tartalmazzák, kiragadták az egyes közleményeket a szöveggörnyezetből, melyet, ha egységes egészként értékelnének az eljáró hatóságok, más értelmet nyernének, a felrótt cselekmény bizonyítására nem lennének alkalmasak.

Ezzel kapcsolatban megjegyzendő, hogy ez idáig a lehallgatások engedélyezése, így a keletkezett közlemények kezelése is a minősített adatok védelmére vonatkozó jogszabályi rendelkezések szerint történt, így a minősítés törlése általában kizárólag azokat a közleményeket érintette, melyek relevánsak voltak a vizsgált bűncselekmények kapcsán. Azonban ezekben az esetekben is természetesen rendelkezésre állt a teljes hanganyag, melyet a bíróság rendelkezésére bocsátott a nyomozó hatóság. Sommásan elmondható, hogy lényegében leggyakrabban a védelem részéről éri kifogás a leplezett eszközök eredményének bizonyítékkénti értékelését és figyelembevételét a büntetőeljárások során, nyilván azért, mert ezek terhelő bizonyítékot jelentenek a gyanúsítottakkal/vádlottakkal szemben.

Ugyanakkor az sem hagyható figyelmen kívül, hogy esetenként a bíróság is kételkedve fogadja ezeket a bizonyítékokat, elsősorban szintén a beszerzés törvényességét érintően, azonban ez idáig az utóbbi években emiatt nem rekesztettek ki ilyen bizonyítékot azok köréből.

Egyedi ügyben merült fel, hogy amennyiben a leplezett eszköz (lehallgatás) alkalmazásával érintett személy a bírói engedély kibocsátása után telefonkészüléket cserél – azaz az engedélyben megjelölt IMEI szám megváltozik – szükséges-e újabb, az IMEI szám tekintetében módosított engedély kibocsátása, illetve az így beszerzett adatok bizonyítékként történő felhasználása nem vet-e fel törvényességi aggályt.

Fókuszcsoportos beszélgetés

A bűnügyi iratok kevés száma miatt szükséges volt a gyakorlat más módszerrel történő feltárása is. Ennek érdekében fókuszcsoportos megbeszélésre került sor, amely módszerrel kvalitatív adatok összegyűjtésére volt lehetőség.²¹

21 A fókuszcsoportos megbeszélésen összesen 6 fő vett részt: 3 ügyész, 2 bíró és 1 nyomozó. Az ügyészek három megyét képviseltek. A bírók a fővárosból érkeztek, egy megyei elsőfokon és egy másodfokon eljáró

A bíróság részéről nem történt országos kutatás a leplezett eszközök alkalmazásával kapcsolatban, illetőleg erre vonatkozó képzést, workshopot ez idáig nem szerveztek, így országos tapasztalatokkal nem rendelkeztek. Így saját tapasztalataikra tudtak támaszkodni, és ennek megfelelően reflektáltak a kutatás keretében felmerült kérdésekre.

A bíróság részéről az alkalmazás eredményének a felhasználásával kapcsolatban néhány olyan problémát, ennek tűnő ellentmondást emeltek ki, amelyeket a Be. nem tartalmaz, vagy álláspontjuk szerint ellentmondásosan tartalmaz.

Elsőként egy régi probléma került szóba, melyet a jogalkotó a kodifikáció során megoldott. Megoldás a titkos információgyűjtés kapcsán az a szabályozás feloldása, hogy a korábbi Be.-ben a *feljelentési határidő* nem volt szabályozva, „haladéktalanul”, később „nyomban” kellett a feljelentést megtenni, csak akkor volt felhasználható a titkos információgyűjtés eredménye. Az új Be. konkrét eljárási határidőket szab, így ez a nehézség, amely a problémák jelentős részét bírói szakban adta, megoldódott.

A következő kérdéskör a leplezett eszközök alkalmazását korlátozó *személyi körrel, a személyi kör tilalom* megsértésével kapcsolatos, azaz mely személyekkel folytatott beszélgetés használható fel bizonyítékként [Be. 254. § (1) bek.]. Érdekes dilemma, hogy ha a lehallgatott személy a hozzátartozóval vagy a védővel történő beszélgetés során olyan dolgokról beszél, amelyek a javára fölhasználhatók lennének, de az nem lehetséges, mivel az érintett személlyel kapcsolatban a Be. bizonyítékként történő felhasználását a Be. tiltja [254. § (1) bek.]. Ezek a beszélgetések nem szerepelhetnének a lehallgatási közlemények között, hiszen a Be. 246. § (1) bekezdésének c.) pontja törlési kötelezettséget ír elő az ilyen beszélgetésekre nézve, mégis sok esetben az ügyirat részét képezik. Ezzel kapcsolatban eltérő bírói döntések születnek. Továbbá kérdéses, hogy jó-e, ha ezek a beszélgetések törlésre kerülnek, hiszen lehet, hogy pont olyan információk derülnek ki belőlük, amelyeket a vádlott javára kell értékelni.

Az ügyészség olyan gyakorlatot próbál kialakítani, hogy az ügyész a védő elé tárja az iratot arra történő nyilatkozat végett, hogy az maradjon-e az iratban. Ezt a tisztességes eljárás követelményéből ered, illetve mentőköörülmény elhallgatásával nem lehet vádolni, ha azt az ügyész törli. Nem minden esetben sikeres ez a megoldás.

Érdemes lenne vizsgálni, hogy módosításra szorul-e a *leplezett eszköz alkalmazása során szerzett adat 30 napon belüli törlési kötelezettségét* előíró rendelkezés. Ha azokat nem törlik, akkor milyen alapon és hogyan kellene eljárni a tisztességes eljárás szabályai szerint.

Nyomozási szakaszban akként merül fel ez a probléma, hogy egy lehallgatási anyagban rendelkezésre álló adatot az első értékeléskor még nem tudnak értékelni, nagyon sokszor

bíró részvételére került sor, valamint a nyomozó hatóság egy képviselője működött közre.

egy-egy közlemény értelme a bíróságon válik nyilvánvalóvá. Minél nagyobb, összetettebb ügyről van szó, annál többször merülhet fel, hogy egy adott bizonyíték akár mentő is lehet, vagy akár olyan értékes bizonyíték, ami terhelő adat. Szintén a törlés elleni érv, hogy a lehallgatási hanganyagokból egyre ritkábban nyerhető olyan bizonyítási eszköz, mint 6-8 évvel ezelőtt. Egyre ügyesebbek az elkövetők, konspiráltabban kommunikálnak. Sokszor a hanganyagoknak a teljes tartalma alapján ítéltető meg az, hogy valójában konspirálnak, és tudják vagy legalábbis sejtik, hogy a telefonjukat lehallgatják, és éppen ezért olyan közlemények hangzanak el, amikkel valamilyen szinten próbálják a hatóságokat irányítani.

Szerencsésebb, ha rendelkezésre áll az összes hanganyag, még akkor is, ha esetenként a nagy mennyiségű anyag értékelése nehezíti a jogalkalmazók munkáját.

Még mindig a bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök közül a *lehallgatás a leggyakoribb*, csatlakozik hozzá most már és egyben nagyon gyakori az *információs rendszer titkos megfigyelése*. A bírói engedély alapján folytatott információs rendszer megfigyelése révén olyan bizonyítékokhoz lehet jutni, ami a bizonyítást, illetve felderítést sokkal előrébb viszi, mint a lehallgatási anyag.

Az eljárás során vannak olyan adatok, információk, melyeket a védelem nem ismer – felvetődik a kérdés, hogy az mennyiben érinti a tisztességes eljáráshoz való jogot, ha adott esetben mentőköörülményről van szó. Némi gondolati adalékkal szolgálhat a Strasbourgi Bíróság egyik ítélete a *Sigurður Einarsson contra Izland* ügy, ami éppen a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmére vonatkozik. Az ügyben többmillió fájlt foglaltak le, ezeknek a szelekciója a védelem bevonása nélkül történt, és ezt rótták föl. Ez az eset párhuzamba állítható a felvetett témával.

A Be. által bevezetett *ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszközöket* a gyakorlatban egyelőre kevés számban alkalmazzák, jelenleg a gyakorlat még a lehallgatáscentrikus. Ezek közül a nyomozati alku (Be. 219. §) bír jelentőséggel. Korábban a rendőrségről szóló törvény szabályozta, nagy előrelépés jelentett a Be.-be beemelése, így a Be. szabályai szerint kötött nyomozati alku a bíróság számára nyomon követhető.

Egyre gyakoribb az ún. „*nyomozási alku*” (Be. 219. §), amely rendkívüli módon megkönnyíti a bizonyítást. Ha összevetjük az egyezséggel, ennél a leplezett eszköznél nem kell gyanúsított kihallgatás, fennáll a bűncselekmény gyanúja, de nem kell a tényállást teljes körűen felderíteni, csak nyilvánvalóan az alapvető adatokat kell tisztázni. Mindig a rendőrök látják, akik személyesen találkoznak az adott személlyel, hogy kivel lenne érdemes alkut kötni, és jelzik az ügyésznek. Mindig van egy szóbeli konzultáció az alkukötés előtt.

A paradigmaváltás alakulóban van. Felemás módon a jövő a számítástechnika fejlődésével mégis a humán hírszerzésé. Az ügyészi engedélyhez kötött nyomozati alku, illetőleg

az egyezség, az ügyészi intézkedés kilátása keretében alkalmazható együttműködési szabályok jelentik majd a jövőt. Kiemelkedően fontos, hogy a bíróság előtt az egyes cselekmények nyomon követhetők legyenek, még akkor is, ha a titkos együttműködőt nem akarják felhasználni.

A *fedett nyomozó* alkalmazása esetén a gyakorlatban probléma, hogy a bíróságon az ügyésznek kell bizonyítania, hogy nem volt provokáció, illetve a fedett nyomozó nem terjeszkedett túl az engedély keretein. Ez a védői érvelés tipikus, már-már mondhatjuk, hogy forgatókönyvszerű eljárási menet a védelem részéről. A fedett nyomozót azonban semmiképpen nem hallgatják ki tanúként. A fedett nyomozó konkurál az álvásárlással. Az ügyészség reményei szerint a leplezett eszközök jövőbeli alkalmazása el fog tolódni az ügyészi engedélyes eszközök felé, a lehallgatás kisegítő jelleggel lesz jelen.

Lehallgatás esetén problémaként jelenik meg, hogy az adott telefonbeszélgetés során a *lehallgatott személyek beazonosítása* olyan információn alapul, amelyet a nyomozás során nem nyílt módon szerez be a nyomozó hatóság, de az iratok az azonosításra alkalmas adatokat nem tartalmazzák.

Jelenleg a leplezett eszközök használata még a bírói engedélyhez kötött lehallgatás centrikus.

Zárógondolatok

A leplezett eszközök alkalmazásával összefüggésben az új büntetőeljárás törvény hatályba lépése óta eltelt relatíve rövid időre tekintettel kevés gyakorlati tapasztalat tárható fel. Általános érvényű megállapítás egyelőre nem tehető, egyrészt az ügyek kis száma miatt, másrészt, mivel a leplezett eszközök alkalmazása útján nyert bizonyíték alapján folyó eljárások még folyamatban vannak.

A leggyakrabban alkalmazott leplezett eszköz továbbra is a bírói engedélyhez kötött lehallgatás. Szintén gyakori a bírói engedély alapján folytatott információs rendszer megfigyelése, mely révén a szerzett bizonyíték a bizonyítást, illetve felderítést sokkal előrébb viszi, mint a lehallgatási anyag. A Be. által bevezetett ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszközöket a gyakorlatban egyelőre ritkán alkalmazzák. Ezek közül jelenleg a fedett nyomozó, valamint a büntetőjogi felelősségre vonás elkerülésének kilátásba helyezése (nyomozati alku) bír jelentőséggel. A terhelti együttműködés körében az előbbi kettőhöz csatlakozva az egyezség, valamint az ügyészi intézkedés kilátásba helyezése jelenti várhatóan a jövőt.

A Be. által bevezetett újítások érvényesülése lassan érzékelhető. Szemléletváltás észlelhető azonban, a bírói engedélyhez kötött lehallgatás mellett a többi leplezett eszköz is egyre inkább előtérbe kerül. Ez egy lassú folyamat, amelyhez több évre van szükség, a tendencia azonban biztató.

NAGY LÁSZLÓ TIBOR¹

A RABLÁSOK EMPIRIKUS VIZSGÁLATA²

Az alábbiakban a rablás empirikus vizsgálatáról lesz szó; rövid betekintést szeretnék nyújtani egy olyan OKRI-kutatás eredményeibe, amely még Vókó György igazgató úr égisze alatt kezdődött. A vizsgálati minta reprezentativitását véletlenszerű kiválasztással biztosítottuk. Ennek során a VIR alapján, számítógépes véletlenszerű kiválasztás módszerével, a 2019-ben rablás miatt jogerősen elítélt 683 vádlott közül 228 elkövető (33,4%), 200 bűncselekmény és 215 sértett adatainak feldolgozása és értékelése történt meg. Négyféle kérdőívet (ügylap, cselekményi, elkövetői és sértetti kérdőív) szerkesztettünk, és az adatokat kódutasítás használatával, közvetlenül számítógépes excel táblázatokba rögzítettük, majd SPSS program segítségével összesítettük és elemeztük.

Ezen kívül – az adatvédelmi szabályok betartásával – valamennyi ügy releváns tényállását is rögzítettük, valamint külön feljegyeztük az ügyek tanulmányozása során észlelt speciális büntetőjogi és kriminológiai sajátosságokat.

A regisztrált rablások az elmúlt években jelentősen csökkentek: míg 2000-ben még 3436, addig 2020-ban már csak 616, 2021-ben pedig 543 volt a regisztrált rablások száma. Évtizedeken keresztül egyértelműen a rablás volt a leggyakoribb vagyron elleni erőszakos bűncselekmény, 2015-től azonban megváltozott a helyzet, és manapság már majdnem kétszer annyi kifosztás történik, mint rablás. Ez egyrészt a rablások számának jelentős visszaszorulása, másrészt a kifosztást érintő jogszabályi változás miatt történt, mivel a 2009. évi LXXX. törvény kifosztásként pönalizálta a védekezésre képtelen személytől való dologelvételt is. A rablás ennek ellenére természetesen továbbra is kiemelt tárgyi súlyú deliktum, amely egy szersmind a legsúlyosabb vagyron elleni erőszakos bűncselekmény.

A rablás törvényi tényállásának jelentőségére utal az is, hogy a magyar büntető törvénykönyvek mindegyike ezt tekintette kiindulópontnak az erőszakos dolog elvételével elkövetett cselekmények szabályozásánál, így ebből fejlődött ki a zsarolás, az önbíráskodás, majd legkésőbb a kifosztás.

Amint azt *Angyal Pál* is hangsúlyozta, a rablás minden vonatkozásban önálló bűncselekmény,³ azt semmiképpen sem lehet a lopás minősített eseteként értelmezni. *Kiemelkedő tár-*

1 Dr. Nagy László Tibor PhD tudományos főmunkatárs, osztályvezető, OKRI

2 A Vókó György emlékkonferencián (PPKE, 2022. május 2.) elhangzott előadás szerkesztett változata.

3 ANGIAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve. 11. A rablás és a zsarolás.* Athenaeum, Budapest, 1934.

sadalomra veszélyességét az is kifejezi, hogy nincs szabálysértési alakzata, a legcsekélyebb elkövetési érték esetén is büntetendő, valamint azon kevés bűncselekmény közé tartozik, amelynek előkészületét is szankcionálja a törvény, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel. Emellett az elkövető már tizenkettedik életének betöltésétől büntethető, ha az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.

Az akták tanulmányozásakor gyakran találkoztunk ítéletszerkesztési hiányosságokkal a cselekmény minősítésével, a jogszabályhely megjelölésével kapcsolatban. Miután a rablás esetében a Btk. 365. § (1) bekezdésének a) és b) pontja is van, és azok eltérő elkövetési magatartást jelölnek, azt is fel kell tüntetni. Ez azonban többször elmaradt. Még gyakoribb, rendszeresen jelentkező hiányosság az *elkövetési fordulat megnevezésének elmulasztása*, pedig a 61. BK vélemény alapján annak is szerepelnie kellene.⁴

Fontos kiemelni a társtettesi és a bűnsegédi magatartás elhatárolását. Társtettség esetén az elkövető tényállási elemet valósít meg, míg bűnsegély esetén segítséget nyújt, tényállási elemet viszont nem valósíthat meg, hiszen azzal tettessé válna.

Társtettség a szándékegységben lévő elkövetők között nemcsak akkor jön létre, ha a két-mozzanatú cselekmény mindegyik elemét mindketten megvalósítják, hanem akkor is, ha az egyik elkövető az erőszakot vagy a minősített fenyegetést (az eszközcselekményt), míg a másik elkövető az elvételt (a célcselekményt) valósítja meg. Így a rablásnak az is társtettese, aki nem a dolog elvételében, hanem csak az erőszak alkalmazásában vesz részt.

Az elkövetési magatartások vizsgálatánál nem egységes a joggyakorlat abban a kérdésben, hogy miként minősítse azt a cselekvőiséget, amikor a tettes nem ellopja a sértett értékét, hanem azt elkéri, csellel megszerzi, és ezt követően a dolog megtartása végett alkalmaz erőszakot vagy fenyegetést (több esetben előfordult, hogy az elkövető a sértettől annak mobiltelefonját vagy valamely ruhaneműjét kérte el, azért, hogy azt megnézhesse).

Az (1) bekezdés szerinti rablásnál az erőszak megelőzi a dolog elvételét, a (2) bekezdésben meghatározott úgynevezett megtartásos rablásnál viszont van olyan álláspont, amely kihangsúlyozza, hogy e körben nem jöhet szóba a dolog átadása a sértett részéről, mert ő az elvétel alkalmával nincs jelen. A passzív alany ugyanis csak a befejezett lopás után kapcsolódik a cselekménybe.

Éppen ezért felmerül a kérdés, hogy az ilyen, megtévesztéssel, tévedésbe ejtéssel elkövetett esetekben valójában rablásról van-e szó? Nézetem szerint, mivel az elvétel nem erőszakkal vagy fenyegetéssel történik, ezért nem lehet szó az (1) bekezdésben meghatározott elkövetési

magatartásról, a (2) bekezdés pedig „tetten ért tolvajt”, tehát lopást feltételez, így amennyiben az erőszakot megelőzően nem lopás valósul meg, úgy rablást sem lehet megállapítani.

Míg a lopásnál az elkövető a sértett tudta, beleegyezése nélkül jut az eltulajdonítani kívánt ingósághoz, addig a csalási cselekménynél a sértett önmaga rendelkezik a tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás hatására a vagyontárgy átadásáról. Az említett esetekben véleményem szerint az erőszak alkalmazása előtt nem lopási, hanem csalási cselekmény valósul meg, ezért rablás helyett zsarolás megállapítását tartom helyénvalónak. (Esetleg felmerülhet csalás – az elkövetési értéktől függően tulajdon elleni szabálysértés –, valamint aljas indokból vagy célból elkövetett testi sértés vagy kényszerítés megállapítása.)

A jogalkalmazás során kétségekívül legneuralgikusabb elhatárolási kérdés a *rablás és a zsarolás megkülönböztetése*.⁵ E vonatkozásban az egyik lényeges különbség a fenyegetés jellegében mutatkozik meg, míg a rablásnál a fenyegetésnek közvetlennek és az élet vagy testi épség ellen irányulónak kell lennie, addig a törvény a zsarolásnál nem támaszt ilyen kritériumokat. A rablással ellentétben a zsaroló nem töri meg a sértett akarátát, csupán hajlítja azt. További különbség, hogy a zsarolási erőszak, illetve fenyegetés célja, hogy a sértett valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűrjön, ezzel szemben a rablásnál az a dolog elvételére irányul. Az *akaratot megtörő (vis absoluta)* és az *akaratot hajlító (vis compulsiva)* erőszak között azonban nem mindig könnyű megvonni a határvonalat.

A bűncselekmény stádiumaival kapcsolatban hangsúlyozni kell, hogy a rablás megállapíthatóságához az szükséges, hogy az erőszakot vagy a minősített fenyegetést azonnal kövesse a dologelvétel. Ha erre azért nem kerül sor, mert a sértettnél nincs semmilyen érték sem, akkor a bűncselekmény kísérleti szakban marad.

A rablás akkor befejezett, ha a dolog elvétele megtörtént. Azon körülmény, hogy az elkövető a birtokában tartott dolgot a helyszínen utóbb – például a rendőrök kitérkezését követően – a tulajdonosnak visszaszolgáltatja, a cselekvőség megítélése körén kívül esik, ez csupán a büntetés kiszabása során értékelhető.

A vizsgált rablások 84,5%-a *befejezett cselekménynek* minősült, 15%-a *kísérletet*, 0,5%-a pedig *előkészületet* valósított meg. A bíróságok *folytatólagos elkövetést* állapítottak meg 15 cselekménynél (7,5%). Ezek az esetek jellemzően fiatalok elkövetőknél fordultak elő, akik több ízben ugyanazon személy (többnyire iskola- vagy kollégiumi társuk) sérelmére valósi-

⁵ A témával kapcsolatban l. DEÁK Zoltán: *A kényszer, az erőszak és a fenyegetés fogalma és jelentősége a magyar büntetőjogban*. PhD értekezés. 53–63. o. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/4066/1/Deak_Zoltan_ertekezés.pdf

tották meg a rablást, illetve, amikor az elkövető több alkalommal ugyanazon jogi személynek (főként nemzeti dohányboltoknak) okozott kárt.

Az elkövetés időpontját tekintve pénteken (15%), valamint az esti-éjszakai időszakban, 18-24 óra között (35,5%) történt a legtöbb rablás.

A cselekmények területi megoszlása szerint a főváros áll a rangsor elején (19%), ott is a VIII. és a XIII. kerület szerepel a lista élén. Második helyen Bács-Kiskun (10%), a harmadikon pedig holtversenyben Jász-Nagykun-Szolnok és Pest megye (9,5–9,5%) áll. A legkevesebb rablás a Nyugat-Dunántúlon, Zala, Veszprém és Vas megyében történt.

A rablás jellemzően városi jelenségnek tekinthető, 81%-a városokban valósult meg. Ehhez természetesen hozzájárul az urbanizációs folyamat is, amelynek következtében jelentősen emelkedett hazánkban a városok száma és a városi lakosság aránya.

A konkrét elkövetési helyszínt vizsgálva továbbra is elmondható, hogy meghatározó a közterületi elkövetés (57%), ezt követi a lakóingatlanokban, illetve az azokhoz tartozó részeken – kert, udvar, lépcsőház, pince, garázs (24%), majd a különböző üzletekben, kereskedelmi és vendéglátó egységekben – italbolt, szórakozóhely, bank, postahivatal, nemzeti dohánybolt, lottózó (15%) történő végrehajtás.

A rablások típusait többféle szempont alapján is kialakíthatjuk, most a legtipikusabb módzereket mutatom be, gyakorisági sorrendben:

Útonállásszerű elkövetések

Az útonállásszerű rablás terminológiáját azokra az elkövetési módokra használjuk, amikor a tettes hirtelen lepi meg általában ismeretlen áldozatát, jellemzően közterületen, lesben állva, vagy rögtönös ötlettől vezérelve, és erőszakkal vagy fenyegetéssel igyekszik annak értékeit megszerezni. Az ilyen típusú cselekmények fordultak elő a leggyakrabban, 43%-os arányban.

Ismerős, alkalmi ismerős vagy hozzátartozó sérelmére történő elkövetések

E cselekmények tettesei gyakran ittas vagy egyéb bódult állapotban vannak, és a háttérben esetenként személyes konfliktusok, kapcsolati erőszak, illetve valamilyen kérdés nem teljesítése miatti harag húzódik meg (12%).

Lakóingatlanba történő behatolással elkövetett úgynevezett „lakásrablások”

E cselekménytípus egyik válfaja, amikor a lakásba történő betörésből, besurranásból azáltal keletkezik rablás, hogy az ingatlant használó sértett váratlanul hazatér vagy a zajra felriad, és az eredetileg csak lopási szándékkal behatoló elkövető nem menekül el, hanem erőszakot vagy fenyegetést alkalmaz. A másik, még veszélyesebb, gátlástalanabb változat, amikor az elkövető nem törődik azzal, hogy az ingatlanban tartózkodik-e valaki, és előre kitervelten felkészül erőszak vagy súlyos fenyegetés alkalmazására (11,5%).

Trükkös rablások

Ezekben az esetekben az elkövető először valamilyen csellel, furfanggal megtévesztéssel a sértett bizalmába férkőzik, majd ezt követően alkalmaz erőszakot vagy fenyegetést az el tulajdonítani kívánt dolog megszerzése vagy megtartása végett. Leggyakrabban a tettesek a sértett értéktárgyát megtekintésre kérik el, előfordult, hogy valamilyen üzletet ajánlottak, de arra is volt példa, hogy rendőrnek vagy a Nyugdíjfolyósító Igazgatóság munkatársának adták ki magukat (9,5%).

Üzletekben, pénzintézetekben elkövetett rablások

E cselekmény elkövetői kifejezetten rablási szándékkal támadják vagy fenyegetik meg a különböző üzletekben (élelmiszerüzletek, nemzeti dohányboltok, italboltok, szórakozóhelyek) vagy pénzintézetekben (bankok, postahivatalok) dolgozó személyeket, és többnyire készpénz, bizonyos esetekben pedig áruk átadására kényszerítik őket (8,5%).

Az úgynevezett „lejmolással”, erőszakos kéregetéssel megvalósított rablások

E cselekményeket jellemzően fiatal elkövetők kortársaik sérelmére valósítják meg, általában csekély összegű készpénz, cigaretta, ital vagy élelmiszer megszerzése érdekében. Az elkövető kérésének visszautasítása sok esetben agresszív viselkedést vált ki, amely rablássá fajul. Nem ritka a többrendbeli sorozatos vagy folytatólagos elkövetés (7%).

Az úgynevezett „megtartásos” rablások, amikor a tetten ért tolvaj a dolog megtartása végett alkalmaz erőszakot vagy kvalifikált fenyegetést

A rablás e változatánál a kétmozzanatú tevékenység sorrendje megváltozik: először a dolog elvételére kerül sor (célcselekmény), majd ezt követi az annak megtartása végett alkalmazott kényszerítés (eszközcselekmény) (4%).

Önbíráskodásnak álcázott rablások

Ezekben az ügyekben az elkövetők valótlanul és teljesen alaptalanul hivatkoznak jogos vagy jogosnak vélt vagyoni igényükre (3,5%).

A felnőtt- és a fiatalkorú elkövetők módszereit összehasonlítva azt állapíthatjuk meg, hogy a felnőttekre jellemzőbbek az ismerősök sérelmére, a lakóingatlanba történő behatolással és az üzletekben, pénzintézetekben végrehajtott cselekmények, míg a fiatalkorúakra az úgynevezett lejmolásos és a trükkös rablások.

A főváros és a vidék relációjában pedig Budapesten a trükkös és az ismerősök sérelmére megvalósított cselekmények, míg vidéken a lejmolásos jellegű, az üzletekben, pénzintézetekben végrehajtott, valamint a lakóingatlanba történő behatolással elkövetett rablások dominálnak.

A rablások döntő részére a meglehetősen egyszerű, primitív, felkészületlen elkövetés és az alkalomszerűség a jellemző. Általában az alkalomszerűen elkövetett rablásokra jellemző a *tudatmódosult állapotban* történő végrehajtás, az előre kitervelteknél ez ritkábban fordul elő. E tényezőt azonban az iratok alapján nem mindig lehetett egyértelműen megállapítani, ezt figyelembe véve az elkövetők 31%-a alkohol, 6%-a pszichiátriai gyógyszer, 5%-a pedig kábítószer hatása alatt hajtotta végre cselekményét.

Az elkövetési tárgyak természetesen a sértettnél lévő dolgok közül kerültek ki, döntő mértékben készpénzt jelentve (66%), ugyanakkor a technológiai fejlődést jelezve második helyen már a mobiltelefonok szerepelnek (24%), és jelentősen visszaszorultak a korábban jellemző ékszer-(7%), valamint karórarablások (2%).

Érdekességgént megemlíthető, hogy az elkövetési tárgyak között szerepelt többek között imakönyv, sokkoló elemlámpa, fásli, futball labda, tetoválókészlet, szamuráj díszkard és személygépkocsi is.

Az *elkövetési érték* vonatkozásában azt állapíthatjuk meg, hogy az a cselekmények döntő többségénél meglehetősen alacsonynak tekinthető, 61%-os arányban nem haladta meg az ötvenezer forintot. Mindössze három esetben (1,5%) volt ötmillió forint feletti

Az elkövetők döntő többsége, 90%-a *férfi* volt, a fővárosban pedig sokkal gyakrabban valósult meg a *női* részvétel (19%), mint vidéken (7%).

Nem jelentős a *külföldiek* kvótája, a 225 magyar állampolgár mellett mindössze 3, egy román, egy ukrán és egy amerikai-magyar kettős állampolgársággal rendelkező személy volt a terheltek között.

Vizsgálati mintánkban 169 (74,1%) felnőttkorú, 56 (24,6%) fiatalkorú és mindössze 3 (1,3%) gyermekkorú elkövető található.

A terheltek tipikusan lakóhelyükön vagy annak közelében hajtották végre a cselekményüket, életvitelszerű *tartózkodási helyük* 78%-os arányban a *bűncselekmény helyszínével azonos településen volt*.

Az elkövetők mindössze 21%-a *rendelkezett* állandó munkahellyel, 30%-uk pedig alkalmi munkát végzett, jelentős részük az átlagosnál rosszabb anyagi, lakhatási és szociális körülmények között élt.

A tettesek mindössze 22%-a használt valamilyen *tárgyi eszközt*, amely tény ugyancsak az alkalmoszerű elkövetések gyakoriságára, valamint arra utal, hogy igyekeztek olyan gyengébb testalkatú, védekezésre legfeljebb csak korlátozottan képes sértetteket kiválasztani, akik esetében a testi kényszert vagy pusztán a fenyegetést is elegendőnek ítélték céljuk eléréséhez. A rabláshoz használt eszközök közül tradicionálisan kiemelkedik a kés, amelyet az elkövetők 11%-a alkalmazott. Második helyen – messze lemaradva – találjuk a kövek, téglák használatát (1,3%).

A 215 sértett közül 134 (62%) *férfi*, 81 (38%) *nő* volt, tehát az áldozatok között a nők aránya jóval magasabb, mint az elkövetőknél.

A sértettek között az elkövetőkénél több, *nyolc külföldi állampolgár* akadt (két román, valamint egy-egy ukrán, kínai, amerikai, szerb, angol és lengyel).

A sértettek és az elkövetők a bűncselekmény előtt többnyire *nem ismerték egymást* (59%).

Felmérésünk szerint a sértettek 18%-a állt alkohol, 1%-a pedig kábítószer hatása alatt a bűncselekmény elkövetésekor.

Az *áldozatok fele egyáltalán nem védekezett az elkövetővel szemben*, nem kísérelt meg elmenekülni, nem kiáltott segítségért. Ez elsősorban annak tudható be, hogy a tettesek igyekeztek védekezésre kevésbé képes, könnyen támadható (fiatalabb, vagy éppen jóval idősebb, illetve női) áldozatokat kiszemelni, valamint a cselekményeket váratlanul, akaratmegtörő módon végrehajtani. Fizikai ellenállást a sértettek 19%-a alkalmazott. Az áldoza-

tok védekezése többnyire inkább abban nyilvánult meg, hogy megtagadták az eltulajdonítani kívánt dolog átadását vagy azt megpróbálták visszavenni, illetve segítségért kiabáltak vagy megnyomták a pánikgombot.

Az áldozatok 54%-át nem érte orvosiilag értékelhető sérülés, 34%-uk nyolc napon belül gyógyuló könnyű, 7%-uk súlyos sérülést szenvedett. 5%-uk esetében könnyű sérülés keletkezett, azonban mivel a bántalmazás alkalmas volt nyolc napon túl gyógyuló sérülés okozására, így a rablással bűnhalmazatban súlyos testi sértés kísérletének megállapítására is sor került, mivel a rablás büntetvényének és a könnyű testi sértés vétségének a bűnhalmazata kizárt, a súlyos testi sértést viszont bűnhalmazatban kell megállapítani

A bíróságok a büntetéskiszabás során láthatóan és egyértelműen figyelemmel voltak a cselekmény tárgyi súlya mellett az elkövető személyiségére, előéletére és különösen fiatalkorára. Az általunk vizsgált ügyekben valamennyi *felnőttkorú terhelt* szabadságvesztés büntetésben részesült (90%-uk végrehajtandó, 10%-uk felfüggesztett szabadságvesztés büntetésben). A *fiatalkorú elkövetők* közül azonban végrehajtandó szabadságvesztéssel egyetlen terheltet sem sújtottak, felfüggesztett szabadságvesztéssel 27%-ukat szankcionálták, míg többségükkel szemben intézkedést alkalmaztak (60% javítóintézeti nevelést, 13% próbára bocsátást).

Számottevő eltérés tapasztalható az ítéletek jogerőre emelkedése kapcsán is, mivel a felnőttkorúaknál 70%-os arányban, míg a fiatalkorúaknál csak 44%-os mértékben került sor *fellebbezésre*. Ezt feltehetően a felnőttkorúakkal szemben kiszabott sokkal súlyosabb szankciók magyarázzák. Mindazonáltal a jogorvoslati eljárások a felnőttkorúak esetében jóval kisebb mértékben (30%) eredményeztek enyhítést, mint a fiatalkorúaknál (65%). A büntetéskiszabás során előfordult, hogy a bíróság helytelenül súlyosító körülményként értékelte, hogy a vádlott a rablást erőszakkal követte el, hiszen az erőszak a rablás tényállási eleme, az útonálló jellegű elkövetés ugyanakkor súlyosító körülménynek tekinthető.

Közismert, hogy egyre *javuló bűnözési adatokat figyelhetünk meg hazánkban*, és amint említettem, ez a rablások esetében is egyértelmű tendenciaként jelentkezik. Ennek ellenére – minden bizonnyal megszokásból, figyelmetlenségből adódóan – számos ítéletben találkoztunk a súlyosító körülmények között a cselekmények elszaporodottságára való utalással, amely teljesen megalapozatlan.

FARKAS ÁKOS¹ – JACSÓ JUDIT² – UDVARHELYI BENCE³

AZ EURÓPAI UNIÓ PÉNZÜGYI ÉRDEKEINEK BÜNTETŐJOGI VÉDELME – AKTUÁLIS KÉRDÉSEK GYAKORLATI NÉZŐPONTBÓL

**BESZÁMOLÓ A MISKOLCI EGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR ÁLTAL
KOORDINÁLT „EUINVESTIGUNIMISKOLC” CÍMŰ HERCULE III. PROJEKTRŐL**

Jelen összefoglaló tanulmány célja a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar által koordinált „Az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények (a csalás, a korrupció, a pénzmosás és az Unió pénzügyi érdekeit sértő egyéb jogellenes tevékenységek) külső, belső és bűnügyi nyomozásának egyes kérdései című” című európai uniós projektről⁴ rövid áttekintést nyújtani és felvázolni a projekt keretében tartott nemzetközi rendezvények eredményeit. Fontos hangsúlyozni, hogy nem kizárólag a bűnügyi, hanem a közigazgatási eljárásban lefolytatott vizsgálatok (nyomozások) is központi témáját képezik a projektnek, különös hangsúlyt fektetve az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme területén folytatott nyomozások (belső vizsgálatok) egymáshoz való viszonyára. Ahogyan Prof. Dr. Farkas Ákos projektvezető a projekt zárókonferenciáján tartott köszöntőjében hangsúlyozta, a nyomozásnak és az ennek keretén belül folyó bizonyításnak a tényállás, valamint a felelősség megállapításánál és a szankció kiszabásánál is kiemelkedő a jelentősége van.

1 Projektvezető, egyetemi tanár, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete, Büntető Eljárásjogi és Büntetés Végrehajtási Jogi Intézeti Tanszék

2 Projektkoordinátor, tanszékvezető egyetemi tanár, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete, Büntetőjogi és Kriminológiai Intézeti Tanszék

3 Projektkoordinátor, adjunktus, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete, Büntetőjogi és Kriminológiai Intézeti Tanszék

4 Projektszám: 101015428 – EUINVESTIGUNIMISKOLC) HERCULE III (2014-2020) – 2. Jogi képzés és tanulmányok program

1. Előzmények

Az Európai Bizottság (OLAF) HERCULE III. Jogi képzés és tanulmányok program pályázati kiírására 2020-ban a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar „Az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények (a csalás, a korrupció, a pénzmosás és az Unió pénzügyi érdekeit sértő egyéb jogellenes tevékenységek) külső, belső és bűnügyi nyomozásának egyes kérdései, különös tekintettel az EPPO, Eurojust és az EUROPOLra” címmel nyújtott be sikeres pályázatot. A projektben való közreműködésre az EU pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelmével foglalkozó hazai és nemzetközi szaktekintélyeket hívtunk meg nyolc uniós tagországból (Németország, Ausztria, Lengyelország, Görögország, Olaszország, Horvátország, Románia, Magyarország). A projektben a Miskolci Egyetem kooperációs partnerei az Országos Bírósági Hivatal, a Legfőbb Ügyészség, az Nemzeti Adó- és Vámhivatal Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Adó- és Vámigazgatósága, a NAV Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Iroda, valamint a LeitnerLeitner Tax Audit Advisory Partner (Budapest). A projektben továbbá hazánkon kívül további hét uniós tagország szakértői is részt vesznek, így Prof. Dr. Dr. h.c. Gerhard Dannecker (Heidelbergi Egyetem), Prof. Dr. Robert Kert (Bécsi Gazdaságtudományi Egyetem), Prof. Dr. Richard Soyer (Linzi Egyetem), Assoc. Prof. Dr. Theodoros Papakyriakou (Thesszaloniki Egyetem), Assoc. Prof. Dr. Christian Mihes, Assoc. Prof. Dr. Diana Cirmaciu (Nagyváradai Egyetem), Dr. Vincenzo Carbone (Római Egyetem), Prof. Dr. Zlata Durdevic (Zágrabi Egyetem) és Assist. Prof. Dr. Beata Baran (Krakkói Jagelló Egyetem). A projekt vezetője: Prof. Dr. Farkas Ákos egyetemi tanár. A miskolci projektteam tagjai a Bűnügyi Tudományok Intézetéből: Prof. Dr. Róth Erika intézetigazgató egyetemi tanár, Prof. Dr. Jacsó Judit tanszékvezető, Dr. Jánosi Andrea egyetemi docens, Dr. Udvarhelyi Bence adjunktus.

Az EUINVESTIGUNISMISKOLC c. projekt nem volt előzmények nélküli. A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara 2017-ben már sikeresen pályázott a HERCULE III (2014-2020) program keretében, amellyel elnyerte az Európai Bizottság támogatását. „Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelme – tekintettel a pénzmosásra, az adócsalásra, a korrupcióra és a criminal compliance-re a nemzeti jogrendszerekben és különös figyelemmel a cybercrime-ra – UNISMISKOLCPFI-786253” című projekt 2018. január 1. – 2019. június 30. között valósult meg hat uniós tagország (Ausztria, Görögország, Olaszország, Magyarország, Németország, Románia) elméleti és gyakorlati szakemberei, köztük a Legfőbb Ügyészség, Országos Bírósági Hivatal (OBH), valamint a NAV közreműködésével. A pályázat eredményei között szerepelt egy nyitókonferencia, két nemzetközi workshop, valamint egy projektzáró Téli Akadémia sikeres megszervezése az OBH közre-

működésével, valamint egy angol és egy magyar nyelvű kötet publikálása, amely a Wolters Kluwer Kiadó gondozásában jelent meg, és tartalmazza az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelmével – különös tekintettel a héa-csalás, a pénzmosás, büntető eljárásjoggal, alapvető jogokkal, a kibérbűnözéssel, a büntetőjogi compliance témakörével kapcsolatosan – megfogalmazott, 40 pontban rögzített következtetéseket (ajánlásokat). A projekt eredményei a <https://hercule.uni-miskolc.hu/> honlapon magyar⁵ és angol nyelven⁶ is elérhetőek.

A HERCULE III program általános célkitűzése az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme, amely által növekszik az Európai Unió gazdaságának versenyképessége, és biztosítható az adófizetők pénzének védelme. A program konkrét célkitűzése a csalás, a korrupció és az Unió pénzügyi érdekeit sértő egyéb jogellenes tevékenységek megelőzése és nyomonkövetése, az ezek elleni küzdelem elősegítése, az információk, tapasztalatok, jó gyakorlatok cseréjének támogatása, a pénzügyi érdekek speciális jogi és bírói védelmének fejlesztésére irányuló összehasonlító jogi elemzések készítése. A program keretében jog-összehasonlító kutatások folytatására, a kutatási eredmények konferenciákon történő disszeminációjára, a gyakorlati és az elméleti szakemberek közötti kooperáció erősítésére (konferenciák, szemináriumok, workshopok szervezése révén) nyílik lehetőség.

2. A nyomozás szerepe a büntetőeljárásban – a nyitókonferencia eredményei

A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar és az Európai és Nemzetközi Büntetőjogi Kutatóközpont szervezésében 2021. május 31. napján került megrendezésre „A nyomozás szerepe a büntetőeljárásban – európai dimenziók” („The Role of Investigation in Criminal Procedure – European Dimension”) című – online formában megvalósuló – nemzetközi nyitó konferencia.

A konferencián a projekt hazai és külföldi kooperációs partnerei tartottak előadást, így többek között Prof. Dr. Polt Péter legfőbb ügyész, Prof. Dr. Dr. h.c. Gerhard Dannecker (Heidelbergi Egyetem), Prof. Dr. Robert Kert (tanszékvezető, Gazdaságtudományi Egyetem, Bécs), Prof. Dr. Richard Soyer (intézetigazgató, Linzi Egyetem), Prof. Dr. Frank Meyer (tanszékvezető, Zürichi Egyetem), Kai Sackreuther a Mannheimi Ügyészség ügyésze, valamint Prof. Dr. Gerson Trüg (büntetőügyvéd, Partner, Trüg – Habetha Rechtsanwälte).

A konferencia résztvevőit Prof. Dr. Horváth Zita a Miskolci Egyetem rektora, valamint Prof. Dr. Csák Csilla a Miskolci Jogi Kar dékánja köszöntötte, amelyet követően Prof. Dr.

⁵ <https://hercule.uni-miskolc.hu/tanulmanykotet>

⁶ <https://hercule.uni-miskolc.hu/study>

Farkas Ákos projektvezető mutatta be a projekt célkitűzéseit, valamint Prof. Dr. Dr. h.c. Gerhard Dannecker osztotta meg bevezető gondolatait a résztvevőkkel.

Az első szekciót Prof. Dr. Farkas Ákos projektvezető, aki egyben a szekcióvezetői szerepet is betöltötte, „A nyomozás szerepe a nemzeti jogrendszerekben és a határokon átnyúló büntetőeljárásokban” című előadása nyitotta meg. Prof. Dr. Dr. h.c. Gerhard Dannecker a vizsgált kérdéskör általános problémáira világított rá európai perspektívából a büntetőjog, a kartelljog, adatvédelmi jog területén. Prof. Dr. Polt Péter legfőbb ügyész az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények aktuális eljárásjogi aspektusairól, a nyomozás során felmerülő egyes problémákról, az ügyészégi jogalkalmazási tapasztalatokról, valamint a nemzetközi együttműködés fontos alapkérdéseitől tartott előadást.

A konferencia második szekciójában, melynek szekcióvezetője Prof. Dr. Gerhard Dannecker volt, Kai Sackreuther ügyész a belső vizsgálat (internal investigation) témáját elemezte az ügyészség szemszögéből. Prof. Dr. Gerson Trüg ügyvéd a vállalkozásokkal szembeni nyomozások problémáit taglalta előadásában a védő szemszögéből. Végül Prof. Dr. Richard Soyer a compliance (megfelelés) büntetőeljárásban betöltött szerepét mutatta be osztrák perspektívából.

A délutáni szekciókban – Prof. Dr. Róth Erika intézetigazgató és Prof. Dr. Nagy Anita szekcióvezetősége mellett – hazai és külföldi, gyakorlati és elméleti szakemberek előadásai-
ikban a nyomozás nemzeti szabályozására fókuszáltak, különös tekintettel a belső, külső, büntető- és szabálysértési nyomozás sajátosságaira és az egyes eljárások közötti átjárhatóságra. A harmadik szekcióban Prof. Dr. Robert Kert (tanszékvezető, Gazdaságtudományi Egyetem, Bécs) a nyomozás osztrák szabályozásról tartott előadást. Siklós Márta (címzetes egyetemi docens, Corvinus Egyetem, könyvvizsgáló, okleveles adószakértő, LeitnerLeitner Partner) a vállalati compliance-nek a belső ellenőrzés területén betöltött szerepére fókuszált magyar perspektívából. Dr. Sántha Ferenc (egyetemi docens, Miskolci Egyetem) a jogi személyekkel szembeni büntetőeljárásokban a védő szerepével kapcsolatos kérdéskört vizsgálta. Mirta Kuštan (egyetemi docens, Zágrábi Egyetem) a nyomozás szabályait mutatta be a horvát jogban. Assoc. Prof. Dr. Christian Mihes (dékán, Nagyvárad Egyetem) és Assoc. Prof. Dr. Diana Cirmaciu (Nagyvárad Egyetem) a nyomozás szabályozását vette górcső alá a román jogban, különös tekintettel a határokon átnyúló büntetőeljárásokra és az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményekre. Assoc. Prof. Dr. Vincenzo Carbone (egyetemi docens, Római Egyetem) az olasz adóeljárásban a büntetőjogi bizonyítékokról, valamint az illegálisan megszerzett bűnügyi bizonyítékok jogszerű felhasználásáról osztotta meg tapasztalatait. Assist. Prof. Dr. Beata Baran (egyetem docens, Krakkói Jagelló Egyetem) a nyomozás sajátosságait mutatta be a lengyel szabályozásban. Az egyes

előadások után élénk diskurzus alakult ki a konferencia résztvevőinek aktív közreműködésével, akik írásban teheték fel kérdéseiket az online térben.

Végül a konferencia eredményeit Prof. Dr. Frank Meyer tanszékvezető úr összegezte, megfogalmazva többek között annak szükségességét, hogy a határokon átívelő bűncselekmények hatékony üldözése és az ezzel kapcsolatosan felmerülő gyakorlati problémák megoldása érdekében transznacionális dimenzióval rendelkező, közös alapelveket kell kidolgozni, az uniós jogalkotónak eljárási kereteket kell lefektetnie a büntetőeljárás garanciáinak biztosítása érdekében és koordinációs módszert kell alkalmaznia.

A rendezvénynek több mint 250 (magyar és külföldi) résztvevője volt. A hallgatóság tagjai között elméleti (egyetemi oktató és kutató) és gyakorlati szakemberek (bíró, ügyész és ügyvéd, az adó- és vámhatóság és uniós intézmény munkatársa) egyaránt megjelentek. A megkezdett munkát a HERCULE III projekt keretében a projekt résztvevői 2021 őszén a Miskolci Jogi Kar és a Heidelbergi Egyetem közös szervezésében megrendezésre kerülő nemzetközi workshopon folytatták.

3. Nemzetközi workshopok

A projekt keretében két nemzetközi workshopot szerveztünk elméleti és gyakorlati szakemberek számára.

A „The Criminal Tax Procedure under the Influence of Consensual Elements” című nemzetközi workshop a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar és az Heidelbergi Egyetem szervezésében 2021. november 15. napján került megrendezésre. A workshop célja az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelmével, elsősorban a nyomozással kapcsolatos alapkérdések gyakorlatközpontú megvitatása, a tagállami jó gyakorlatok bemutatásán keresztül. A workshop a vírushelyzetre tekintettel online formában került megtartásra. A konferenciát Prof. Dr. Farkas Ákos projektvezető és Prof. Dr. Dr. h.c. Gerhard Dannecker nyitotta meg.

A Prof. Dr. Farkas Ákos szekcióvezetésével zajló első szekcióban elsőként Prof. Dr. Farkas Ákos és Prof. Dr. Dr. h.c. Gerhard Dannecker beszélt az igazság feltárásáról, mint a büntetőeljárás céljáról. Dr. Péceli Ádám (ügyész, Legfőbb Ügyészség) és Jármay Tamás (osztályvezető, NAV, B.-A.-Z. Megyei Adó- és Vámigazgatóság) az adóbűncselekményekkel kapcsolatos eljárásokban megjelenő beismerő vallomás és vádalku magyar megoldásairól, Prof. Dr. Gerson Trüg (ügyvéd, partner, Trüg – Habetha Rechtsanwälte) pedig az előbbi német megoldásairól tartott előadást.

A szekció utolsó előadójaként Mag. Johannes Prillinger (adótanácsadó, igazgató, LeitnerLeitner Tax Audit Advisory) »Ösztönzők az önszabályozásra az adó- és adójogban: az adófizetők és az adóhatóságok közötti „kísérő ellenőrzés” együttműködési modellje Ausztriában« címmel tartott előadást.

A második és harmadik szekcióban az adó- és büntetőeljárásokban megjelenő konszenzuális elemek nemzeti szabályozásáról esett szó Prof. Dr. Róth Erika és Prof. Dr. Jacsó Judit szekcióvezetése mellett. A szekciókban nyolc ország előadói a vonatkozó jogintézmények tagállami szabályozását ismertette. Az előadások sorában Dr. Stefan Schumann (Linzi Egyetem) az osztrák, Prof. Dr. Martin Bonacic (Zágrábi Egyetem) a horvát, Dr. Jeanie Henn (ügyész, Mannheimi Ügyészség) a német, Assoc. Prof. Dr. Theodoros Papakiriakou (Thesszaloniki Egyetem) a görög, dr. Menczel-Kiss Gellért (adótanácsadó, LeitnerLeitner Budapest) a magyar, Assoc. Prof. Dr. Vincenzo Carbone (Római Egyetem) az olasz, Assist. Prof. Dr. Beata Baran (Krakkói Egyetem) és Dr. Mateusz Tchórzewski (Varsói Egyetem) a lengyel, Assoc. Prof. Dr. Christian Mihes és Assoc. Prof. Dr. Diana Cirmaciu (Nagyváradi Egyetem) pedig a román szabályozás bemutatására vállalkozott.

A negyedik szekcióban – Prof. Dr. Dr. h.c. mult. Hans-Heiner Kühne (Trieri Egyetem) szekcióvezetése mellett – Assoc. Prof. Dr. Zoran Burić (Zágrábi Egyetem) az egyéni és a csoportos elkövető jogai a jogállami adóügyi büntetőeljárásban címmel, Prof. Dr. iur. Frank Meyer (Zürichi Egyetem) pedig a nemo tenetur elve az EJEB és az EUB joggyakorlata tükrében címmel tartott előadást. A workshop zárásaként Univ. Prof. Dr. Wolfgang Brandstetter (alkotmánybíró, egyetemi tanár, Bécsi Egyetem) foglalta össze a rendezvény legfontosabb eredményeit.

A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar és a Zágrábi Egyetem szervezésében 2022. április 11. napján 9.00 – 18.00 óra között került megrendezésre „Az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményekkel kapcsolatos nyomozások” című második nemzetközi workshop.

A konferencia nyitóelőadását „Az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények nyomozása – európai perspektíva” címmel Assoc. Prof. Dr. Zoran Burić (Zágrábi Egyetem) tartotta. A Prof. Dr. Ákos Farkas (projektvezető, Miskolci Egyetem) és Prof. Dr. Dr. h.c. Gerhard Dannecker (Heidelbergi Egyetem) által vezetett első szekció témája az emberi jogok a nyomozásban, különös tekintettel a gyanúsított és a védőügyvéd jogaira. A téma általános, speciális és gyakorlati kérdéseinek horvát vonatkozásairól Assoc. Prof. dr. Marin Bonačić (Zágrábi Egyetem), Višnja Drenški Lasan (védőügyvéd, Zágráb), Sani Ljubčić (európai delegált ügyész, Horvátország, EPPO), a magyar szabályokról Prof. Dr. Róth Erika (Miskolci Egyetem), a román rendszerről Assoc. Prof. Dr. Cristian Mihes,

Assoc. Prof. Mihaela Pătrăus és Radu Dacin (Nagyvárad Egyetem), az osztrák megoldásokról pedig Prof. Dr. Dr. Dr. h.c. Dieter Kindel (ügyvéd) tartott előadást.

A második szekció – Prof. Dr. Dr. h.c. mult. Hans-Heiner Kühne (Trieri Egyetem) szekcióvezetése mellett – a bizonyítékok elfogadhatóságának és kölcsönös elismerésének feltételeivel, valamint a bizonyítékok értékelésével foglalkozott. A szekció előadói közül Prof. Dr. Anne Schneider LL.M. (Düsseldorfi Egyetem) „A bizonyítékok elfogadhatóságának és kölcsönös elismerésének általános kérdései a büntető- és közigazgatási eljárásban” címmel, Dr. Kis László (bíró, Fővárosi Törvényszék) „A bizonyítékok elfogadhatóságának és kölcsönös elismerésének feltételei magyar szempontból” címmel, Assist. Prof. Dr. Athina Sachoulidou (Lisszaboni Egyetem) „Az elektronikus bizonyítékokhoz való határokon átnyúló hozzáférés: az uniós javaslat(ok) és a görög perspektíva áttekintése” címmel tartott előadást.

„A vállalati és büntetőjogi compliance hatása a nyomozásra” című harmadik szekciót Prof. Dr. Róth Erika (Miskolci Egyetem) vezette. A szekcióban a téma horvát szabályozását Pavo Djedovic és Ante Pavic (LeitnerLeitner Partner, Zágráb), az osztrák kérdéseket Prof. Dr. Richard Soyer (Linzi Egyetem), az olasz rendszert Dr. Marco Letizi (könyvvizsgáló, adótanácsadó, Olaszország), a lengyel szabályokat pedig Assoc. Prof. Dr. Beata Baran (Krakkói Jagelló Egyetem) mutatta be. A workshop eredményeit Univ. Prof. Dr. Wolfgang Brandstetter (Bécsi Egyetem) összegezte.

4. A nyomozás hatékonyságának növelése az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme érdekében – a HERCULE III Nemzetközi Nyári Egyetem eredményei

A projekt záróeseményeként a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar és az Országos Bírósági Hivatal közös szervezésében 2022. június 19-21. között került megrendezésre „A nemzetközi bűnügyi együttműködés az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények elleni nyomozás hatékonyságának a növelését szolgáló intézményi és eszközrendszer különös tekintettel az OLAF, EUROJUST, EUROPOL és az EPPO tevékenységére” című Nemzetközi Nyári Akadémia, amelynek nyitónapján gyakorlati és elméleti szakemberek részvételével nemzetközi konferencia, majd a második napján a hazai és nemzetközi kooperációs partnerek részvételével workshop került megrendezésre. A Nyári Akadémia célja az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelmével, elsősorban a nyomozással kapcsolatos alapkérdések gyakorlatközpontú megvitatása, a tagállami jó gyakorlatok bemutatásán keresztül.

A konferencián a projekt hazai és külföldi kooperációs partnerei, valamint hazai és külföldi elméleti és gyakorlati szakemberek tartottak előadást.

A konferencia előadóit és résztvevőit Prof. Dr. Horváth Zita (rektor, Miskolci Egyetem), Prof. Dr. Csák Csilla (dékán, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar), Prof. Dr. Polt Péter legfőbb ügyész, valamint Prof. Dr. Farkas Ákos projektvezető köszöntötte. Az eseményre a Miskolci Jogi Kar 40 éves jubileumi tanévében került sor.

Az „Európai Ügyészség – Fejlemények és kihívások a büntetőügyekben folytatott együttműködés terén az Európai Unióban” című első szekcióban az alábbi témákat járták körbe az előadók: Dr. Csonka Péter József (Európai Bizottság, Directorate General for Justice and Consumers) az Európai Ügyészséget (EPPO) a múlt, jelen, jövő triászán keresztül mutatta be, Dr. Florin-Razvan Radu (Európai Ügyészség) „Az Európai Ügyészség szerepe az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények nyomozása során az Európai Unióban. Az első év tapasztalatai” címmel tartott előadást, Prof. Dr. Polt Péter (legfőbb ügyész) az EPPO és a Magyarország közötti együttműködést mutatta be.

„A nemzetközi bűnügyi együttműködés és annak korlátai a jogállamiság és a ne bis in idem elveire tekintettel” című második szekcióban Prof. Dr. Farkas Ákos (projektvezető, Miskolci Egyetem) a határokon átnyúló büntetőügyekben folytatott együttműködés keretében megvalósuló integrált eljárás követelményeiről tartott előadást, Prof. Dr. Dr. h.c. Gerhard Dannecker (University of Heidelberg) a bűnüldöző és közigazgatási hatóságok Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő cselekmények elleni küzdelmének korlátairól szolt, különös hangsúlyt fektetve a ne bis in idem elvére és a kettős vádemelés tilalmára. Dr. Kis László (törvényszéki bíró, Budapest Környéki Törvényszék) a bíróságok szerepét vázolta fel a bűnügyi együttműködésben.

A harmadik szekció előadói az EU pénzügyi érdekeit érintő bűncselekmények elleni küzdelem intézményi hátterére és a gyakorlati tapasztalatokra fókuszáltak. Dr. Venczl László (főosztályvezető-helyettes ügyész, Eurojust magyar nemzeti tagja) az Eurojust, dr. Vas Zsolt (r. alezredes, nemzetközi koordinátor, ORFK Bűnügyi Főigazgatóság, Europol Magyar Összekötő Iroda korábbi vezetője) az Europol, Szőnyi Amira (Head of Unit, Európai Bizottság, OLAF, Expenditure – Operations and Investigations – Shared Management I (OLAF.A.3.) az OLAF) szemszögéből vizsgálta az EU pénzügyi érdekeit érintő bűncselekmények elleni küzdelem gyakorlati tapasztalatait.

A negyedik szekcióban Dr. Simonka Gábor (alezredes, főosztályvezető, NAV Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Iroda) a pénzmosás elleni küzdelem hatékonyságát vizsgálta a Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Iroda (FIU) szempontjából. Dr. Salamon Péter (pénzügyőr alezredes, igazgató NAV Észak-magyarországi Bűnügyi Igaz-

gatósága) az adócsalás és az adókijátszás elleni küzdelem gyakorlati tapasztalatait foglalta össze, Prof. Dr. Jacsó Judit (Miskolci Egyetem) a pénzmosás elleni fellépés felújabb fejleményeiről szólt, különös hangsúlyt fektetve - az Európai Bizottság által kidolgozott új javaslatcsomagra, amely a pénzmosás elleni fellépés hatékonyságának javítását kívánja szolgálni.

A nemzetközi konferencia eredményeit Prof. Dr. Kai Cornelius (Hamburgi Egyetem) összegezte, valamint Prof. Dr. Dr. h.c. Gerhard Dannecker (Heidelbergi Egyetem) 10 pontban foglalta össze többsebességes Európával kapcsolatban megfogalmazott jogpolitikai megfontolásokat. A konferenciát Prof. Dr. Farkas Ákos (projektvezető, Miskolci Egyetem) köszönő szavakkal zárta be.

A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Bűnügyi Tudományok Intézetében Prof. Dr. Farkas Ákos projektvezető által vezetett szakmai munkáról elismerően nyilatkozott Szőnyi Amira, az OLAF által delegált szakértő, aki a vele készített interjúban hangsúlyozta, hogy „a Miskolci Egyetem az egyik olyan egyetem, akivel a legrégebb óta van kapcsolatuk” és az „Egyetem munkáit aktívan használják a jogfejlesztésben, valamint a soft law kialakításában”. Prof. Dr. Dr. h.c. Gerhard Dannecker, a Heidelbergi Egyetem professzora, az elméleti és gyakorlati szakemberek közötti párbeszéden alapuló munkát példaértékűnek tartotta más uniós tagországok számára is.⁷

A projekt keretében tartott előadások, illetve a projekt eredményeit tartalmazó kötet, amely angol nyelven a Wolters Kluwer Hungary Kiadó gondozásában fog megjelenni, az EUINVESTIGUNIMISKOLC projekt weboldalán⁸, a szélesebb szakmai közönség számára is elérhetővé válik⁹.

7 Az interjú az alábbi linken érhető el: <https://www.youtube.com/watch?v=5BqQHXIbD6M>.

8 <https://euinv.uni-miskolc.hu/>

9 <https://euinv.uni-miskolc.hu/presentations>

PORPÁCZY ÁGNES¹

NEVELŐSZÜLŐ VAGY GYERMEKOTTHON?

AZ INTÉZMÉNYEK ÁTTEKINTÉSE, VALAMINT A JELENLEGI SZABÁLYOZÁS ADTA LEHETŐSÉGEK ÉS NEHÉZSÉGEK²

„A gyermekvédelem a közigazgatás költségzete. Ami nemeset és magasztosat adott Isten az emberi szívbe, az mind megszólal, ha arról van szó, hogy azokon a védtelen ártatlanságokon segítsünk, kiknek a szeretet teremtő ereje életet adott, de kiket megtartani az élet számára nem képes. A gyermekvédelem az emberiség nagy és szent ügye, s emellett nálunk nemzeti ügy.”
(Széll Kálmán)³

Bevezető gondolatok a gyermekvédelemi szabályozásról

Magyarországon a szoros értelemben vett gyermekjogi szabályozás alig több mint húsz esztendőre nyúlik vissza, a gyermekvédelemnek azonban évszázados – jelen előadás kerekeit meghaladó – története van.

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény⁴ 1991-ben történt deklarálását⁵ követően nyilvánvalóvá vált, hogy Magyarországon a gyermekvédelem megújítása nem halasztható tovább. Az önálló hazai jogszabály – a jelenleg is hatályos – a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.), amely új intézményekkel gazdagította, átalakította és rendszerbe foglalta a gyermekvédelmet. Jogtörténeti jelentősége abban áll, hogy az első olyan átfogó törvény, amely lehetőséget teremtett egy egységes szemléletű rendszer megalkotására. Az átalakítás folytán törvényi garanciák épültek ki a szociális gyermeki jogok biztosítására, és előtérbe került a gyermek családban tartása,

1 Dr. Porpáczy Ágnes főügyészségi alügyész, Vas Megyei Főügyészség

2 A tanulmány a 2021. november 15–19. napokon megtartott Szakmai Tudományos Konferencián elhangzott és kiemelt előadás szerkesztett változata.

3 SZÉLL Kálmán: *Az állam gyermekvédelmi kötelezettségeiről*, 1901.

4 Elfogadta az ENSZ Közgyűlése New Yorkban, 1989. november 20. napján.

5 Magyarországon kihirdette az 1991. LXIV. törvény. A Magyar Köztársaság részéről a megerősítő okirat letétbe helyezésére 1991. október 7. napján került sor New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Főtitkáranál.

illetve a családba való visszahelyezése az állami beavatkozással szemben.⁶ A nemzetközi gyakorlat szerint ott működik jól az állami gyermekpolitika, ahol a gyermekvédelemnek önálló törvényi szabályozása, alapelvei és rendszere van, illetve szervesen illeszkedik az állam gyermekjóléti-szociális és családpolitikájához. A törvényi szintű szabályozáson kívül a gyermekvédelem területén is több végrehajtási jogszabály⁷ és számos kiegészítő rendelkezés⁸ segíti a jogalkalmazást.

A Gyvt. a gyermekvédelmi ellátások jól felépített rendszerét dolgozta ki. Ennek egyik legmeghatározóbb elemét képezi a személyes gondoskodás keretébe tartozó gyermekvédelmi szakellátás⁹, amely a családból kikerült gyermek védelmét jelenti személyes gondoskodás mellett. Fontos hangsúlyozni, hogy a gyermek – hatósági intézkedéssel történő – családból való kiemelése csupán a gyermek adott pillanatban, családi körülmények között fennálló veszélyeztetettségét szünteti meg, azonban a teljes mértékben megnyugtató megoldást a családi körülmények optimalizálása és a gyermek családba való visszahelyezése jelentené. Erre tekintettel a gyermekvédelmi hatóságoknak a gyermek és családja helyzetét a szakellátás során végig figyelemmel kell kísérnie.

A gyermekvédelmi szakellátás egyik formája az otthont nyújtó ellátás¹⁰, amelyre ideiglenes hatályú elhelyezéssel¹¹ vagy nevelésbe vétellel¹² mint hatósági intézkedésekkel kerülhet sor. Az otthont nyújtó ellátás biztosítására a nevelőszülő¹³, a gyermekotthon¹⁴ vagy speciális esetben a fogyatékkal élő/pszichiátriai betegek otthona hivatott.

A gyámhatóság akkor dönt a gyermek kiemeléséről, ha a gyermek fejlődését családi környezete veszélyezteti, és a veszély más ellátási formával (például védelembé vétellel) nem szüntethető meg, illetve, ha a gyermek megfelelő gondozása családon belül nem biztosított

6 <http://ptk2013.hu/interjuk/mindennapi-csaladjogvaltozasok-sodraban-a-csaladjogi-eljarasok-nyitott-kerdesei/6263> (letöltve: 2021. 06.14.)

7 Ezek közül a legfontosabbak: a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (továbbiakban: Gyer.) és a gyermekvédelmi és gyámügyi feladat- és hatáskörök ellátásáról, valamint a gyámhatóság szervezetéről és illetékességéről szóló 331/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Gyár.)

8 L. az 556/2020. (XII. 4.) Korm. rendelet és a 331/2021. (VI. 10.) Korm. rendelet mint a veszélyhelyzetre tekintettel bevezetett speciális szabályozás.

9 Gyvt. 52. §

10 Gyvt. 53. §

11 Gyvt. 72–76/B. §, Gyer. 95–98/C. §

12 Gyvt. 77–81. §, Gyer. 99–111. §

13 Gyvt. 48/A. §, 54–56. §, 66/A–66/I. §

14 Gyvt. 57–59. §, 81/A–82. §

(például a szülő elhalálozott, vagy más okból nincs szülői felügyeleti joggal rendelkező személy). A gyámhatóságnak a nevelésbe vételről és az ideiglenes hatályú elhelyezésről szóló határozatában egyúttal a gyermek gondozási helyéről is rendelkeznie kell.

A gyermekvédelmi szakellátásba kerülés folyamatában részt vesznek a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjai¹⁵, a család- és gyermekjóléti szolgálat, a gyámhatóság, valamint a gondozási helyet biztosító gyermekotthon és nevelőszülő.

Az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény (a továbbiakban: Ütv.) 2. §-a (1) bekezdésének j) pontja alapján az ügyészség törvényben meghatározott esetekben közreműködik a kiskorúak jogainak érvényre juttatásában, és eljárást kezdeményez a szükséges gyermekvédelmi intézkedések megtétele érdekében.

Törvények mind a gyermekvédelmi szakellátásba kerülés előtt, mind a már fennálló szakellátás során különböző jogosultságokat biztosítanak az ügyészség számára. A gyermek veszélyeztetettségének észlelése esetén az ügyészség a gyermekvédelmi jelzőrendszer Gyvt. 17. §-ában megjelölt tagjaként jelzéssel él a gyermekjóléti szolgálat felé, illetve szükség esetén hatósági eljárást kezdeményez.¹⁶ Az ügyészség a gyámhatóságok által meghozott érdemi határozatot törvényességi szempontból ellenőrzi, s annak indokoltsága esetén ügyészi intézkedést (jelzést vagy felhívást) eszközöl.¹⁷ A gyermekvédelmi szakellátás kerekei közé tartozó otthont nyújtó ellátások közül a speciális gyermekotthonokban tart évente ellenőrzést,¹⁸ illetve meghatározott jogszabályi keretek között a „normál profilú” gyermekotthonok törvényes működésének ellenőrzésében is részt vesz. Perindítási jogosultsággal rendelkezik továbbá a gyermeke fejlődését súlyosan sértő vagy veszélyeztető szülő szülői felügyeleti jogának megszüntetése¹⁹ tárgyában, illetve felléphet a hozzátartozók közötti

15 A Gyvt. 17. § (1) bekezdésben felsorolt szervek: az egészségügyi szolgáltatást nyújtók, így különösen a védőnői szolgálat, a házi orvos, a házi gyermekorvos, a személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatók, a köznevelési intézmények és a szakképző intézmények, a rendőrség, az ügyészség, a bíróság, a pártfogó felügyelői szolgálat, az áldozatsegítés és a kárenyhítés feladatait ellátó szervezetek, a menekülteket befogadó állomás, a menekültek átmeneti szállása, az egyesületek, az alapítványok és az egyházi jogi személyek, a foglalkoztatás-felügyeleti hatóság, a javítóintézet, a gyermekjogi képviselő, a gyermekvédelmi és gyámügyi feladatkörében eljáró fővárosi és megyei kormányhivatal, az állam fenntartói feladatainak ellátására a Kormány rendeletében kijelölt szerv, a települési önkormányzat jegyzője, a büntetés-végrehajtási intézet és a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelők.

16 Gyvt. 17. § (1)–(2) bekezdései, Ütv. 4. § (3) bekezdés alapján

17 Ütv. 1. § (2) bekezdés, 26. § (3) bekezdés és 26. § (7) bekezdés alapján

18 Az ügyészség közérdekvédelmi feladatairól szóló 3/2012. (I. 6.) LÜ utasítás 70/A. § (1) bekezdés alapján.

19 A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 4:193. § (1) bekezdés alapján.

erőszak miatt folytatott nemperes eljárásban²⁰. Ezen túlmenően a gyermek veszélyeztetettsége esetén büntetőeljárást vagy szabálysértési eljárást kezdeményez.²¹

Nevelőszülő vagy gyermekotthon? (Kinek jó a gyermekotthon?)

A gyermekvédelmi intézményrendszer legneuralgikusabb pontja a gyermekotthon. Noha a szakmában megoszlanak a vélemények ezen intézménnyel kapcsolatban, a társadalomban még mindig a „minden jobb, mint hogy egy gyerek intézménybe kerüljön” nézet az általános.

A második világháború után a nevelőszülői forma – a „rossz tapasztalatok” miatt – az 1945 előtti korszak jelképévé vált, és elsorvasztásra ítélt megoldás lett. Az 50-es évek elejétől (részben szovjet mintára létrehozott) nagy létszámú csecsemő- és gyermekotthonokban gyermekek ezrei nőttek fel.

A rendszerváltást követően viszont éppen ezek a gyermekotthonok váltak/válnak sokak szerint „nemkívánatos” családon kívüli nevelési formává, arra hivatkozással, amit pedagógusok és a gyermekvédelmi szakemberek többsége jó ideje hangoztat: a gyermekotthonok a gyermek fejlődésére és jólétére negatív hatással vannak.

Szakemberek és laikusok által is elfogadott tény, hogy a gyermekvédelmi szakellátásban részesülő gyermekek túlnyomó többsége számára a nevelőszülői gondozás a legkedvezőbb nevelési forma. De arra is figyelemmel kell lenni, hogy bizonyos szükségletű, helyzetű, problémájú gyermekek és családok támogatásában egyedül az intézményes szolgáltató módszerek vezetnek célhoz.²²

A gyermek gondozási helyének megválasztása kérdésben a Gyvt. 53. §-ának (6) bekezdése egy fontos iránymutatást tartalmaz, melynek értelmében a családból kiemelt gyermeket elsődlegesen nevelőszülőnél kell elhelyezni, amennyiben ez nem lehetséges, abban az esetben kerülhet sor a gyermekotthonban való elhelyezésre. Mivel a „*ha ez nem lehetséges*” törvényi kitétel a jogszabályokban nem került pontos meghatározásra, így – a jogalkalmazási gyakorlattal egyetértve – úgy vélem, hogy az objektív okokon túl (például nincs olyan nevelőszülő, akinél a gyermek elhelyezhető lenne) a szubjektív tényezők sem hagyhatók figyelmen kívül. Ezért a gyermek egyéni érdekeire – és a Gyvt. 53.§-ának (6) bekezdésében

20 A hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény 2. § (1) bekezdés és 13. § (5) bekezdés alapján.

21 Ütv. 5. § (1) bekezdés alapján

22 Rózsás Eszter: *A gyermekjogok tartalma, érvényesülése és védelme*. Doktori (PhD) értekezés, Pécs, 2008.

foglaltakra is – figyelemmel a gyámhatóságnak az elhelyezés kérdésében a mérlegelési jogkörét is alkalmazva kell eljárnia.

Annak eldöntéséhez, hogy a gyermek (és családja) számára valóban a nevelőszülőnél vagy a gyermekotthonban történő elhelyezés jár gyorsabb és hatékonyabb sikerrel, a gyámhatóságnak az alábbi tényezőket kell vizsgálnia:

- a gyermek életkora [a Gyvt. 7. §-ának (2) bekezdése alapján a tizenkét év alatti gyermek befogadó szülőnél való elhelyezésétől csak törvényben meghatározott okokból, pl. a gyermek egészségi állapota miatt, a testvérek együtt tartása céljából lehet eltérni],
- a kiemelés várható időtartama (a gyermekotthon alapvetően a rövid távú gondozás színtere, amely fejlesztéssel, kapcsolatépítéssel és terápiás eszközökkel avatkozik be a gyermek és családja életébe),
- a családban elszenvedett trauma (ugyanis a családban átélt sérelmek, érzelmi deficit, bántalmazás, elhanyagolás következtében a gyermek elutasíthatja mindenfajta bizalmi kapcsolat kialakítását a nevelőszülővel),
- intenzív kötődés a vér szerinti családhoz (a gyermek feltétel nélküli ragaszkodása a szüleihez szinte lehetetlenné teszi, hogy egy nevelőcsaládot elfogadjon),
- a gyermekotthon elfogadottsága a gyermek részéről (ennek hiányában a gyermek nem csak nem tud, hanem nem is akar beilleszkedni az otthonba, aminek következtében pszichoszívva, rosszabb esetben agresszívva válhat),
- a szülők hogyan viszonyulnak a gyermekük otthonban történő elhelyezéséhez [a gyermek testi-lelki-szellemi fejlődésének biztosításában a szülő nagyon fontos szerepet játszik, még akkor is, ha a gyermek (ideiglenesen) szakellátásba kerül].²³

A Gyvt. 53. §-a (6) bekezdésének és 7. §-a (2) bekezdésének törvénybe iktatása nagy kihívást jelentett a gyermekvédelmi rendszerre nézve, hiszen a jogszabályi rendelkezés mögé ki kellett építeni egy működőképes, megfelelő létszámmal rendelkező nevelőszülői hálózatot.

Fontos különbség a nevelőszülő és az örökbefogadó szülő között, hogy a nevelőszülő bár családi gondozást és nevelést biztosít a kiemelt gyermek számára, ez esetben a gyermek nem válik jogilag a család részévé, s emiatt a nevelőszülő nem lesz a gyermek törvényes képviselője sem. A nevelőszülői jogviszonyt 1997-ben vezette be a Gyvt., majd – több módosítást követően – 2014-ben átalakította foglalkoztatási jogviszonnyá. (Ennek értelmében díjazás, nyugellátás, táppénz, betegszabadság, családi adókedvezmény illeti meg a nevelőszülőt.) A nevelőszülő a tevékenységét nevelőszülői hálózat keretében végzi, és a működtetővel áll foglalkoztatási jogviszonyban.

23 Rózsás Eszter: *A gyermekjogok tartalma, érvényesülése és védelme*. Doktori (PhD) értekezés, Pécs, 2008.

A törvényi követelményre tekintettel a nevelőszülőnél elhelyezett gyermekek száma évek óta növekvő tendenciát mutat. A szakellátásba került gyermekek mintegy 66 százaléka, míg a tizenkét év alatti gyermekek 90 százaléka él nevelőcsaládban. A rendelkezésre álló legfrissebb statisztikai adatok szerint Magyarországon 5706 nevelőszülő tevékenykedett 2020-ban²⁴, és 2018-ban 15 386 gyermek élt nevelőszülőnél.²⁵ A nevelőszülők száma az elmúlt tíz év átlagában 5500 fő volt. Ezen tendenciák következményeként emelkedik az egy családnál elhelyezett gyermekek száma.

Gyakorlati problémát vet fel az is, hogy a nevelőszülők számában jelentős eltérés mutatkozik megyénként: a fővárosban, Hajdú-Bihar megyében, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében kiemelkedő, az összes nevelőszülő közel 60 százaléka él itt.²⁶ Ennek megfelelően nem ritka az a helyzet, hogy egy gyermek az ország másik részére kerül elhelyezésre, ami a családjával való (személyes) kapcsolattartást jelentősen megnehezíti. Mindezekre tekintettel kijelenthető az, hogy a nevelőszülők száma – a növekvő tendencia ellenére – még mindig alacsony.

Az SOS Gyermekfalvak nemzetközi gyermekvédelmi szervezet 2018-as online felmérése szerint a nevelőszülők alacsony számát indokolhatja az alacsony társadalmi megbecsülés, a gyermekvédelmi hatóság és a nevelőszülői hálózatok közötti rossz információáramlás, továbbá a kiválasztás, működés és alkalmassági felülvizsgálat bonyolult rendszere is komoly kihívás elé állítja a nevelőszülőket.²⁷

Gyermekotthonokban felmerülő problémák és a nevelőszülőnél való elhelyezés előnyei

A családból kikerült gyermek alapvető jogainak előmozdítása és védelme egyaránt kötelessége a gyermekotthonnak és a nevelőszülőnek. Azonban vitathatatlan, hogy a gyermekotthon házirendje számos olyan kötelezettséget ír elő a lakói számára, melyek a nevelőszülő háztartásában nem vagy nem szükségszerűen alkalmazandók (például panasznapló, felgyelmi dokumentumok, zsebpénznnyilvántartás, párkapcsolatok szabályozása).

24 https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0019.html (Letöltve: 2021. 11. 08.)

25 https://www.parlament.hu/documents/10181/1789217/Infojegyzet_2019_34_neveloszulok.pdf/c2a1487e-3ff0-eb07-3a20-13851d22e8fb (Letöltve: 2021. 06. 14.)

26 https://www.parlament.hu/documents/10181/1789217/Infojegyzet_2019_34_neveloszulok.pdf/c2a1487e-3ff0-eb07-3a20-13851d22e8fb (Letöltve: 2021. 06. 14.)

27 <https://www.sos.hu/hirek/kutatas/hianyszakma-a-neveloszuloseg/> (Letöltve: 2021. 08. 22.)

Éppen ezért a gyermekotthonokban kevésbé lehet beszélni a kötődés és a bizalom magasabb szintű kialakulásáról a gondozók irányába, míg egy nevelőszülői háztartásban biztosítható a családi légkör, melynek meghatározó szerepe van a gyermek érzelmi, kognitív és szociális fejlődésében.

A gyermekotthonok egyik legnagyobb, minnapi életre kiható nehézsége a gyermekek szökése, engedély nélküli eltávozása, amelynek során a kiskorúak gyakran válnak bűncselekmények elkövetőivé (például vagyon elleni bűncselekmények, garázdaság, pszichoaktív szerrel való visszaélés), illetve bűncselekmény áldozataivá (például szexuális bűncselekmények).

A szakellátásból kikerült gyermekek integrációs esélyei és az állami törekvések

A családból kiemelt gyermekeknél az a legfontosabb, hogy a szakellátás megszűnése után képesek legyenek az önálló életre, megfelelő érzelmi és egyéb kvalitásokkal rendelkezzenek annak érdekében, hogy teljes értékű életet élhessenek.

Szociológiai felmérések szerint a nevelőszülőnél elhelyezett gyermekek nagyobb arányban tanulnak tovább (gyermekotthonban élő gyermekek 65 százaléka, nevelőszülőnél nevelkedő gyermekek 76 százaléka) és kerülnek gimnáziumba (gyermekotthonban élő gyermekek 7 százaléka, nevelőszülőnél nevelkedő gyermekek 13 százaléka),²⁸ kevésbé jellemzőek rájuk a káros szenvedélyek (gyermekotthonokban az illegális szerek kipróbálási aránya nagyon magas: 64,9 százalék)²⁹, illetve nagyobb sikerrel alakítanak ki tartós párkapcsolatot és alapítanak családot.

A fentiek alapján talán nem is az a kérdés, hogy a nevelőszülőnél való elhelyezés a gyermeknek jó-e, jobb-e, hanem az, hogy miként lehet elérni azt, hogy nagyobb számú nevelőszülő vegyen részt a programban.

Az elmúlt években a nevelőszülőség népszerűsítése³⁰ érdekében az Emberi Erőforrások

28 CSURGÓ Bernadett – HODOSÁN Róza – RÁCZ Andrea – SZOMBATHELYI Szilvia: *Gyermekevédelemben nevelkedettek társadalmi integrációs esélyei 2012*. Rubeus Egyesület

29 CSURGÓ Bernadett – HODOSÁN Róza – RÁCZ Andrea – SZOMBATHELYI Szilvia: *Gyermekevédelemben nevelkedettek társadalmi integrációs esélyei 2012*. Rubeus Egyesület

30 „A nevelőszülők erősítésével a magyar családokat erősítjük, ezzel pedig a nemzet megmaradását garantáljuk. A nevelőszülő híd, hogy a gyermek visszakérüljön a saját családjába.” (Fülöp Attila, az Emberi Erőforrások Minisztériuma szociális ügyekért és társadalmi felzárkóztatásért felelős államtitkára, 2018. 08. 17.) <https://csalad.blogstar.hu/2018/08/17/esely-a-gyermekeknek-sokkal-tobb-jut-a-nemes-szolgalatra/57056/> (Letöltve: 2022. 01.03.)

Minisztériuma országos kampányt folytatott, részben a gyermekotthoni férőhelyek korlátozottsága miatt is. 2020. január 1. napjától a gyed igénylésére és folyósítására is jogosulttá váltak a nevelőszülők, az egy gyermek után járó díjat a korábbihoz képest négyszeresére emelték, továbbá a nevelőszülői hálózatok is kitelepülnek a népszerűsítés és toborzás érdekében.

Az ügyészség ugyan a jogszabályok adta jogosultságai folytán elsősorban a gyermekotthonokkal áll kapcsolatban, és a nevelőszülői jogviszony többnyire – az esetleges gyermekbántalmazás eseteit kivéve – kívül esik a szakmai látókörén. Ennek ellenére a gyermekvédelmi szakellátás komplex módon történő áttekintése során nem lehet figyelmen kívül hagyni a nevelőszülői jogviszonyt sem. Mindkét intézmény a gyermekvédelmi szakellátás szerves részét képezi, és az utóbbi évek tapasztalata alapján elmondható, hogy a jogalkotói és egyéb állami törekvések egyaránt a nevelőszülőség prioritását tűzték ki hosszútávú célként.

KÁRPÁTI CSABA¹

ÜGYÉSZI KERESETEK A JOGI SZEMÉLYEK ELLENI PEREKBEN A LÁTSZÓLAGOS TÁRGYI KERESETHALMAZAT TÜKRÉBEN²

I.

A témaválasztás indokoltságát az adta, hogy a megyei főügyészség magánjogi csoportja tevékenysége során a jogi személyekkel összefüggésben számos olyan részterület és kérdés vetődik fel, amelyek külön elemzés tárgyát is képezhetik. Ide tartoznak a cégek, illetve a civil szervezetek bejegyzésével és változásbejegyzési eljárásaik során meghozott érdemi bírósági döntések – végzések – felülvizsgálata céljából indítható hatályon kívül helyezés iránti perek.

Mindkét szervezettípus vonatkozásában külön jogszabályok tartalmazzák az ezzel kapcsolatos eljárásrendet. Mivel azonban rendkívül nagy a hasonlóság, ezért érdemesnek látszott a két pertípus összevetése, már csak abból az okból is, hogy a közös nevezőként alkalmazott polgári perrendtartás egyes rendelkezései alkalmazása során felmerült gyakorlati kérdésekre milyen válaszok születtek az eljáró bíróságok – Nyíregyházi Törvényszék, Debreceni Ítéltábla, Fővárosi Ítéltábla – döntéseiben, azok kialakítása során mennyiben vették figyelembe a felperesként eljáró ügyész keresetében, illetve az alperesi ellenkérelmekre adott válaszirataiban kifejtett jogi érvelést.

Az említettekkel összefüggésben a legnagyobb hangsúlyt az ügyészi keresetekben előterjesztett érdemi kérelmek szerkezete, illetve tartalma kapta. Igaz ez a megállapítás annál is inkább, mert a Polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) 2018. január 1-jei hatályba lépését követően az eljáró bíróságok az ügyészi érdemi kereseti kérelmek tekintetében emeltek kifogást és számos esetben arra a következtetésre jutottak, hogy a törvényi meg nem felelőség okán a keresetlevelek – esetenként hiánypótlás kibocsátása nélküli – visszautasításának van helye [Pp. 176. § (1) bekezdés j) pont – a Pp. Novella 2021. január 1-jei hatállyal hatályon kívül helyezte].

Más kérdés, hogy a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Főügyészség e tárgyban 2018. január hónapban előterjesztett öt keresetlevelének visszautasításáról szóló végzések elleni

1 Dr. Kárpáti Csaba címzetes fellebbviteli főügyészségi ügyész, főügyészségi csoportvezető ügyész, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Főügyészség

2 A tanulmány a 2021. november 15–19. napokon megtartott Szakmai Tudományos Konferencián elhangzott és kiemelt előadás szerkesztett változata.

valamennyi fellebbezése eredményesnek bizonyult, és a másodfokon eljáró Debreceni Ítéltábla az összes fellebbezett ügyben mellőzni rendelte a visszautasítást, továbbá a perek érdemi lefolytatására utasította az eljáró bíróságokat, amely keresetek ezt követően kivétel nélkül eredményeseknek bizonyultak.

A téma aktualitását az adja, miszerint ismételten felmerült az ügyészi kereseti kérelem törvényessége, illetve annak eljárásjogi szempontból történő kifogásolása, habár most már céggel szembeni bejegyző végzés hatályon kívül helyezése iránti perben és nem az eljáró törvényszék, hanem az alperesi jogi képviselő részéről. Ezzel összefüggésben a leglényegesebb kérdésnek azt tartom, hogy a korábban a civil szervezetek ellen indított bejegyző/változásbejegyző végzések hatályon kívül helyezése iránti perekben a Pp. – mint a két per-típus szempontjából közös nevezőnek minősülő eljárásjogi kódex – értelmezésével összefüggésben kialakított bírósági gyakorlat átültethető-e és ha igen, mennyiben a cégekkel szemben indított bejegyző/változásbejegyző végzések hatályon kívül helyezése iránt indított perekre, azokkal érvelhet-e az ügyész az alperesek jogi képviselőinek kifogásaival szemben.

Ennek megválaszolása érdekében

- röviden kitérek a látszólagos tárgyi keresethalmazat meghatározására,
- összehasonlítom a cégekkel szembeni és a civil szervezetekkel szembeni bejegyző/változásbejegyző végzések hatályon kívül helyezése iránti perindítás egyes szabályozási elemeit,
- sorra veszem az ügyész által előterjesztett keresetekkel szembeni kifogásokat,
- végül pedig összefoglalom a jelenlegi joggyakorlat legfontosabb megállapításait.

II.

A téma szempontjából irányadók a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény (a továbbiakban: Ctv.) 65–68. §-ai, a civil szervezetek bírósági nyilvántartásáról és az ezzel összefüggő eljárási szabályokról szóló 2011. évi CLXXXI. törvény (a továbbiakban: Cnytv.) 46/A. és 46/B. §-ai, továbbá a Pp. 173. §-ának (2) és (4) bekezdése.

Keresethalmazatról akkor beszélünk, ha egy perben több kereset kerül előterjesztésre, amely lehet személyi vagy tárgyi keresethalmazat és ezek kombinációja.

Tárgyi keresethalmazat esetén a felperesnek több keresete van az alperessel szemben, amelyek valódi vagy látszólagos viszonyban állhatnak egymással.

A Pp. 170. §-ának (4) bekezdéséből következően keresethalmazat esetén az érdemi részre vonatkozó előírásokat keresetenként kell teljesíteni, feltüntetve a keresetek egymáshoz való viszonyát és – egymással eshetőlegesen viszonyban álló több kereset esetén – az elbírálás

kért sorrendjét is. Ebből következően, ha a felperes több keresetet terjeszt elő, úgy azok mindegyikének meg kell felelnie a petitumra vonatkozó követelményeknek is.³

A valódi tárgyi keresethalmazatban a felperesnek több keresete van, a keresetek létezése egymástól nem függ, mivel a felperes valamennyi keresete elbírálását és azokról ítéleti rendelkezést kér. Ez esetben megengedett a különböző hatáskörű bíróságokhoz tartozó keresetek együttes előterjesztése.

Látszólagos tárgyi keresethalmazatról akkor beszélünk, ha egymással eshetőleges, illetve vagylagos viszonyban álló több keresetről van szó, és a keresetek ugyanabból a jogviszonyból erednek, az egyes keresetek között nincs olyan, amelynek elbírálása más bíróság hatáskörébe vagy kizárólagos illetékességébe tartozik. Egyik fajtája az eshetőleges kereset: ilyenkor a felperesnek úgy van több keresete, hogy a keresetek létezése egymástól függ, mert a felperes feltételeSEN, az elsődlegesen kért keresete alaptalansága esetére terjeszt elő másik (másodlagos) vagy további (harmadlagos) kereseteket. Fontos a sorrendiség, mert a sorrendben előbb megjelölt kereset elutasítása esetén kéri a további előterjesztett keresetek elbírálását.

A látszólagos tárgyi keresethalmazat másik fajtája a vagylagos kereset, amikor a felperesnek több, egymást kölcsönösen kizáró keresete van oly módon, hogy kereseteinek elbírálási sorrendjét nem határozza meg. Az előterjesztett keresetei közül csak egyiknek, de azok közül bármelyiknek megfelelő ítéleti rendelkezést kér. Alkalmazásának alapvető oka a tényállás jogi minősítése vagy bizonyíthatósága tekintetében felmerülő bizonytalanságból eredő perkockázat, a per költségeinek csökkentése.

III.

A Ctv. és a Cnytv. irányadó rendelkezéseinek összevetése során különböző szempontok vizsgálhatók.

- E perek tárgya mindkét esetben a kérelemnek helyt adó bejegyző, változásbejegyző végzés. A cégbejegyzés (változásbejegyzés), de a civil szervezetek nyilvántartásba vétele és változásbejegyzése is az állam közhatalmi aktusa, amelynek egyik joghatásaként változás következik be a magánjogi viszonyokban: új jogalany jön létre, illetve annak státuszát érintő változások következnek be.⁴

3 2019.El.II.J.GY.P.2. A keresetlevél visszautasításának vizsgálata – a Kúrián felállított joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye; lezárva 2020. február 15. (a továbbiakban: Kúria összefoglaló vélemény) [137]

4 ÉLESS Tamás: *A gazdasági társaságok törvényes alapításával és törvényes működésével kapcsolatos perek. A polgári nemperes eljárások joga*. ELTE Jogi Kari Tankönyvek, Budapest, 2013. 489.

▪ Az ügyész részére biztosított keresetindítási jog mindkét esetben értelemszerűen a nyilvántartás közhitelességéhez fűződő közérdek érvényesítését, illetve védelmét szolgálja. Az ilyen perek alapvető célja a jogszabálysértés kiküszöbölése annak érdekében, hogy a forgalombiztonság követelménye megfelelő módon érvényesülhessen.

▪ Az ilyen típusú pereket „kontrollpereknak” is szokás nevezni.⁵

▪ A nyilvántartásba vételi és változásbejegyzési kérelemnek helyt adó végzés elleni fellebbezés mindkét jogi személy típus esetében kizárt.

▪ A perindítás oka annyiban közös, hogy az lehet a végzés jogszabályba ütközése, illetve a meghozatal alapjául szolgáló iratok jogszabályba ütközése. Emellett a Cnytv. külön is nevesíti a végzés meghozatala alapjául szolgáló eljárás jogszabályba ütközését.

▪ Az eljáró bíróság mindkét esetben a székhely szerint illetékes törvényszék.

▪ A perindítási határidő – ami ugyan nem bír jelentőséggel a kereset érdemi részének tartalmi, szerkezeti felépítése szempontjából – különbözik, hiszen ez a határidő a Ctv. szerint a végzés Céglétrehozásban történő közzétételétől számított 30 nap, míg a Cnytv. értelmében a végzés országos névjegyzékben történt közzétételétől számított 60 nap, mely mindkét esetben jogvesztő határidő.

▪ Feltétel a Ctv. szerint az, hogy csak olyan jogszabálysértésre lehet hivatkozni, amelyet a cégbejegyzési, változásbejegyzési eljárásban a cégbíróságnak észlelnie kellett volna, ugyanakkor viszont a Cnytv. akként rendelkezik, miszerint az úrlap vagy kérelem mellékleteinek jogszabálysértő volta esetén lehet csak olyan jogszabálysértésre hivatkozni, amelyet az eljárásban a bíróságnak észlelnie kellett volna. A Cnytv. megköveteli továbbá a közérdek sérelme fennállásának valószínűsítését is, egyben e körben törvényi vélelmet is felállít [Cnytv. 19.§-ának (4) bekezdése].

▪ Ugyanúgy szerepel mindkét eljárásrendben a perbíróság kötelező intézkedésének meghatározása, nevezetesen: ha a bejegyzést elrendelő végzés vagy a meghozatala alapjául szolgáló irat jogszabálysértő, megfelelő határidő tűzésével felhívás a szervezet részére a jogszabálysértő állapot megszüntetéséhez szükséges intézkedések megtételére.

▪ A felhívás eredményessége esetén a Ctv. a per tárgyat képező végzés ítéletben való hatályban tartását írja elő azzal, hogy a cégbíróságot fel kell hívni arra, miszerint törvényességi felügyeleti jogkörében adatot hivatalból jegyezzen be vagy töröljön, illetve a szükségesnek mutató további intézkedéseket tegye meg. Ehhez képest a Cnytv. a végzés megváltoztatását és a nyilvántartó bíróság megkeresését írja elő adat hivatalbóli bejegyzésére vagy törlésére, valamint további intézkedések megtételére.

5 ALEKU Mónika: *A Pp. jogalkalmazási tapasztalatai – egy speciális perbeli résztvevő szemszögéből*. Eljárásjogi Szemle 2018/3.

■ Csekély jelentőségű – vagy a Ctv. szerinti cégjegyzékadatot nem érintő – jogszabálysértés esetén mindkét eljárásban a jogszabálysértés megállapításának és ezzel egyidejűleg a végzés további intézkedés nélküli hatályában való fenntartásának van helye.

Tény, hogy formai értelemben fennáll néhány különbség a bíróság lehetséges intézkedéseinek alkalmazása tekintetében, de álláspontom szerint ezek egyik esetben sem jelentenek olyan fokú eltérést, ami a Pp. alkalmazásával összefüggésben felmerülő eljárási kérdések megítélése szempontjából ellentétes válaszokat eredményezhetne.

IV.

Ezek után azt célszerű megvizsgálni, hogy az eddigi gyakorlat során milyen kifogások merültek fel az ügyészi keresetekkel szemben, különös tekintettel a látszólagos tárgyi kereset-halmazat alkalmazására.

a) Az elsőfokú bíróság által – a Pp. hatálybalépését követően az első néhány perben – általában felhozott kifogás volt, miszerint:

- a keresetlevél hiányos, mert a felperes nem határozta meg egyediesítve azt, hogy a Cnytv. 46/A. §-a alapján a bíróságtól elsődlegesen milyen intézkedéseket igényel, illetve a Cnytv. 46/A. §-a (6) bekezdésében foglalt mely intézkedés megtétele érdekében keresse meg a nyilvántartó bíróságot;

- a felperes indítványa csak a szükséges intézkedések megtételére irányuló felhívást tartalmazza, de azt nem, hogy a bíróság mire hívja fel az alperest, és ennek körében milyen intézkedéseket tegyen az alperes, továbbá nem tartalmazza azt sem, hogy mely intézkedések sérelmesek és ezek kiküszöbölését miként kéri a felperes⁶;

- céges ügyekben a keresetlevél visszautasítását elsődlegesen a bíróság ítéleti rendelkezésre irányuló határozott kereseti kérelem hiányára, valamint az érvényesíteni kívánt jog, a tényállítás és a kereseti kérelem közötti összefüggés levezetésére vonatkozó jogi érvelés hiányára alapították, ezen túlmenően megállapították, hogy a felperes nem jelölte meg a keresetek egymáshoz való viszonyát, a kereseti kérelmek elbírálásának sorrendjét;

- a felperes nem jelölte meg beazonosíthatóan, hogy a nemperes eljárásban milyen okiratok keletkeztek;

- a kereseti kérelem nem tekinthető határozottnak azért sem, mert az ügyész nem jelölte meg, hogy mely időponttól indítványozza a végzés hatályon kívül helyezését;

- feltételes kereseti kérelmet nem lehet előterjeszteni, mert valamely később bekövetkező feltételhez kötött kereseti kérelem nem minősül határozott kereseti kérelemnek;

– a Legfőbb Ügyészség adatai szerint [a vizsgált időszakban] 16 esetben volt részben vagy kizárólagosan visszautasítási ok a határozott kereseti kérelem hiánya, mégpedig kivétel nélkül cégek, illetve civil szervezetek nyilvántartási ügyeiben.⁷

b) A legutóbbi konkrét ügyben – amelynek alapja cég egyszerűsített eljárással történő bejegyzése volt – felmerült aktuális alperesi kifogások a következők:

– az alperesi jogi képviselő álláspontja szerint a cégbíróság csak abban az esetben utasítja el a bejegyzési kérelmet, ha a Ctv. 48. §-a (6) bekezdésének f) pontjában megjelölt hiányosságokat észleli, vagyis az elutasításnak nem csupán az a feltétele, hogy a csatolandó okirat nem felel meg a jogszabálynak, hanem az is, miszerint a cégbíróságnak ezt a tényt észlelnie is kell;

– mivel a kifogásolt hiányokat a cégbíróság nem észlelte, ezért a bejegyző végzés hatályon kívül helyezése ezen az alapon nem kérhető;

– ebből következően a Ctv. 48. §-a (6) bekezdésének f) pontjára való hivatkozás csak abban az esetben lehetne a kereset jogalapja, ha a felperes bizonyítaná, hogy a cégbíróság észlelte az ebben a jogszabályi rendelkezésben megjelölt hiányosságokat és ennek ellenére hozta a bejegyző végzést, azonban ilyen tényállítás a felperes keresetében nincs;

– a cégbejegyző végzés hatályon kívül helyezése iránti perben ezért a felperesi tényállítások és a hivatkozott jogszabályok között nincs logikai összefüggés, amely alapján a felperes kereseti kérelmének hatályon kívül helyezésre vonatkozó része teljesíthető lenne.

c) Különálló visszautasítási ok volt a felperesre vonatkozó adatok hiányos megjelölése. Ezzel kapcsolatban a bíróság azt fejtette ki, hogy nem elegendő a felperes azonosító adatai között az ügyész mint absztrakt közjogi jogalany megnevezését követően a megyei főügyészség megnevezésének és címének feltüntetése. A felperest képviselő magánszemély ügyészt is meg kell jelölni, a Pp. 170. §-a (1) bekezdésének b) és c) pontjának megfelelően, figyelemmel az ÁNYK-s nyomtatvány 2.6.1. pontjára is. A bíróság értelmezése szerint a Kúria 2/2012. KMPJE számú jogegységi határozata alapján ugyanis az ügyész mint absztrakt közjogi jogalany vesz részt a perben felperesként, őt (!!!) az illetékes ügyészi szerv képviseli, a felperes keresetlevele azonban ennek a feltételnek nem felel meg, vagyis a bíróság álláspontja szerint nem az ügyész képviseli az ügyészséget, hanem az ügyészség az ügyészt mint természetes személyt.

V.

Végül szeretnék kitérni a fentebb kifejtettek tekintetében kialakított – a keresethalmazat megítélése terén egymással részben ellentétben álló – döntésekben megtestesülő másodfokú bírósági gyakorlatra. A keresethalmazatra visszavezethető értelmezési bizonytalanságot az előzőekben ismertetett bírósági álláspontok kialakításakor nem maga a Pp., hanem a Ctv. és a Cnytv. indítványtételi rendszere és annak a Pp.-vel való együttes alkalmazása okozta⁸.

a) A keresetlevéllel kapcsolatos tartalmi kifogásokkal szemben a Debreceni Ítélőtábla több végzésében is következetesen arra az álláspontra helyezkedett és jelenleg is fenntartja ezt az értelmezést, miszerint a keresetlevél és annak érdemi részébe foglalt kereseti kérelem tartalmát *alapvetően a felperes által érvényesíteni kívánt konkrét jogra vonatkozó anyagi és/vagy speciális eljárési szabályok, illetve a tényállás határozza meg*. Az ügyész felperes a Cnytv. 46/A. §-ának (1) bekezdése alapján, az érintett jogi személy nyilvántartásba vételét elrendelő végzés hatályon kívül helyezésére irányuló per megindítására feljogosító rendelkezésre figyelemmel terjeszti elő a Pp. 172. §-ának (4) bekezdése szerinti keresetét.

A Cnytv. 46/A. és 46/B. §-ai nemcsak a felperes kereseti kérelmének tartalmát, hanem az ilyen perekben a perbíróság eljárásának lépéseit is meghatározzák.

E körben a Kúria is indokoltnak tartotta rámutatni arra, hogy „[a] cégek, illetve civil szervezetek nyilvántartásával kapcsolatos ügyekben benyújtható keresetek speciálisak: mindkét említett törvény szigorúan meghatározza a bíróság eljárási lehetőségeit, a Pp.-nél lényegesen szűkebb körben, kizárólag meghatározott keretek között teszi lehetővé a bizonyítást, e körben a bíróság számára több kötelezettséget meghatároz, illetve a lehetséges ítéleti tartalmat is megszabja. Ezért az ügyész által előterjesztett kereseteknek, és azon belül a kereseti kérelmeknek illeszkedniük kell a speciális eljárési szabályokhoz is, továbbá a bíróság lehetséges ítéleti rendelkezéseihez.”⁹

A perbíróság a Cnytv. 46/A. §-ának (5) bekezdése alapján köteles megkísérelni a jogszabálysértő állapot megszüntetését, az ehhez szükséges intézkedések megtételére fel kell hívnia az alperesi jogi személyt, függetlenül attól, hogy ezt a felhívást indítványozta-e az ügyész mint felperes. Nem szükséges, de nem is tilalmazott a kereseti kérelmeket azzal kezdeni, hogy a bíróság kísérelje meg a jogszabálysértés kiküszöbölését a felhívás kibocsátása útján.

A felhívás kibocsátását követően az alperesnek a felhívásban foglaltak teljesítése vagy annak elmaradása körében tanúsított, előre nem látható magatartásától függ az, hogy a bi-

⁸ Kúria összefoglaló vélemény [146]

⁹ Kúria összefoglaló vélemény [140]

róság melyik, a Cnytv. 46/A. §-ának (6) bekezdésében vagy 46/B. §-ában írt intézkedéseket tartja majd indokoltnak alkalmazni.¹⁰

Ezért az elsőfokon eljáró bíróságok korábban minden esetben tévesen hiányolták a kereseti kérelmek egymáshoz való viszonyának, elbírálásuk sorrendjének a megjelölését. Az ügyészi kereseti kérelmek ugyanis nem eshetőleges, hanem vagylagos kereseti kérelmeknek minősülnek, mivel több, egymást kölcsönösen kizáró, az alperes perbeli magatartása függvényében meghatározott keresetet tartalmaznak, amelyek elbírálási sorrendjét a felperes ügyész azért nem határozhatja meg, mert azt a keresetindításkor rendelkezésre álló adatok alapján nem is teheti meg. Mivel a bíróságnak a felperes kereseti kérelme tárgyában hozott döntése attól függ, hogy az alperes a felhívásra milyen nyilatkozatot, illetve eljárási cselekményt tesz, és a teljesítési határidő megjelölése sem kötelező tartalmi kelléke a keresetlevélnek, ezért az elsőfokú bíróságok téves álláspontja egyetlen esetben sem adott törvényes alapot az ügyész által előterjesztett keresetlevelek visszautasítására.

Tekintettel arra, hogy az ügyésznek az elbírálás sorrendjét – az alperes perben tanúsított magatartása ismeretének hiányában – nem kell meghatároznia, ebből következően a keresetét sem kell egyediesítenie. A bíróság végső döntése ugyanis az alperes eljárási cselekményeitől vagy azok elmulasztásától függ.

Kifejtette továbbá a másodfokú bíróság, miszerint a Cnytv.-ben meghatározott speciális eljárási szabályok elsődlegesen érvényesülnek, így a Pp. 3. §-ának (2) bekezdése és a Pp. 164. §-ának rendelkezései nem ronthatják le a speciális eljárási szabályok érvényesülését.

b) Ezzel szemben cégbíróági végzések hatályon kívül helyezése iránt az ügyész által indított perekben a Fővárosi Ítéltábla arra mutatott rá, miszerint: „tévedett az elsőfokú bíróság, amikor keresethalmazatot állapított meg, a keresetlevél a perben alkalmazandó jogkövetkezményeket alperes intézkedéseitől vagy azok elmaradásától függően sorolta fel, a jogszabályi megfogalmazás figyelembevételével. A felperes az egyedi törvényi szabályozás alapján speciális pert indított, mellyel kapcsolatban az elsőfokú bíróság tévesen utalt elsődleges és másodlagos kereseti kérelemre és arra, hogy az elbírálás kért sorrendjét is meg kellett volna határozni.”, illetve „[a] vagylagos, illetőleg eshetőleges kereset fogalma a Ctv. 66. §-ával összefüggésben nem is értelmezhető, mivel a bíróságnak erre irányuló kereseti kérelem nélkül is törvényi kötelezettsége a Ctv. 66. §-ában írt eljárás lefolytatása, feltéve, hogy a kereset megalapozott. A kereset pedig már abban az esetben megalapozott, ha a változásbejegyző végzés vagy a meghozatala alapjául szolgáló irat jogszabálysértő, és a bíróság megteszi a jogszabálysértő állapot megszüntetéséhez szükséges intézkedést.

¹⁰ Debreceni Ítéltábla Gpkf. III. 30.081/2018/3.; Gpkf. III. 30.098/2018/3.; Gpkf. 30.097/2018/3.; Gpkf. III. 30.068/2018/4.

Ebből következően a bíróság döntésének Ctv. 66. §-ának (2) és (3) bekezdése szerinti tartalma már nem a kereset megalapozottságától, hanem a bíróság felhívásának eredményétől függ. Márpedig az eshetőleges kereset lényegi eleme, hogy a felperes a sorrendben előbb előterjesztett kereseti kérelme aplanálansága esetére terjeszt elő másik keresetet vagy még további kereseteket. Ebből egyes értelmezések szerint az következik, hogy a Ctv. 65–68. §-ainak hatálya alá tartozó bejegyző (változásbejegyző) végzés hatályon kívül helyezése iránti per keresetlevelében a Ctv. rendelkezéseire figyelemmel előadott kérelmek csupán a Ctv. ilyen perek eljárási rendjét meghatározó szabályainak figyelmen kívül hagyása mellett tűnhetnek vagyilagosan, eshetőlegesen előterjesztett kereseti kérelmeknek.”¹¹

A kérdést a Kúria is érintette és kifejtette, hogy egyes esetekben „[a] másodfokú bíróság ezeket a visszautasító végzéseket megváltoztatta, a visszautasítást mellőzte és megállapította, hogy a Cnytv.-ben szabályozott, a végzés hatályon kívül helyezése iránti eljárás a törvényesség helyreállításához, a jogszabálysértés kiküszöböléséhez szükséges lépcsőzetes és a bíróság számára kötelezően követendő intézkedéseket tartalmazza, sajátos eljárást képez, egyedi szabályozással. Rámutatott, hogy az elsőfokú bíróságot terhelő, a felperes által megjelölt felhívási kötelezettség a hivatkozott jogszabályi rendelkezés értelmében hivatalból áll fenn (Debreceni Ítéltábla Gpkf. IV. 30.004/2018., Gpkf. III. 30.068/2018.). Több másodfokú bíróság érvelése szerint a kereset egységes, nem értelmezhető a Pp. 170. § (4) bekezdése szerinti – sem eshetőleges sem vagyilag – keresethalmazatnak, hiszen a felperes a törvényben meghatározott sorrendiséget követve külön-külön megjelölte a lehetséges intézkedéseket, jogkövetkezményeket; a lehetséges intézkedések megválasztása, alkalmazása az alperes perbeli cselekvésétől függ, nincs is módja az ügyésznek más kereseti kérelem előterjesztésére (Például: Győri Ítéltábla Pkf. III. 25.381/2018., Fővárosi Ítéltábla 16. Gpkf. 43.291/2018). A Fővárosi Ítéltábla több – cégügyben meghozott –, a keresetlevelet visszautasító végzés elleni fellebbezés elbírálása során rámutatott: ezek a keresetek egyedi szabályozású speciális per lefolytatására irányulnak, ún. kontrollperek, keresethalmazat ezekben az ügyekben nem állapítható meg, mert a felperesnek csak egy keresete van.”¹²

c) Egyébként az ügyész álláspontjával egyezően minősítették az ítéltáblák valamennyi esetben azt a jogkérdést, hogy nem tekinthető a keresetlevél visszautasítására alapot adó hiányosságnak az, ha az ügyész a perbíróság rendelkezésére álló iratokra csupán hivatkozik, de azokat külön nem csatolja. Ez pedig azért van így, mert a felperes a kereseteiben bizonyítási indítványként minden alkalommal kérte a nemperes iratok beszerzését, és mivel az ügyész határozott kereseti kérelmei a bejegyző/változásbejegyző végzések hatályon

11 Fővárosi Ítéltábla 16. Gpkf. 43.705/2018/3.

12 Kúria összefoglaló vélemény [144], [145]

kívül helyezéseire irányultak, ezért azok alapján mindig egyértelmű, hogy a nemperes iratok közül a bejegyző/változásbejegyző végzésnek az alapját képező iratokat kérte a perben megvizsgálni.

d) Végül pedig osztotta a Debreceni Ítélőtábla az ügyész felperes adatainak megjelölésével kapcsolatos felperesi álláspontot is és nem tekintette hiányosnak a keresetlevél bevezető részét ebből az okból, mert az ügyészt név szerint nem jelöli meg a felperes adatai között¹³. Ennek indokát abban határozta meg, hogy a Pp. 60. §-ának (1) bekezdése alapján a perben az ügyész a fél jogait gyakorolja, míg a Pp. 58. §-a [jelenleg hatályos (1) bekezdése] szerint a bíróság előtt az ügyességről szóló törvény rendelkezéseire figyelemmel eljárni jogosult illetékes ügyész jár el. Ebből következően az Ítélőtábla álláspontja szerint a felperes adatainak megjelölése – az ügyész, eljáró szerv: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Főügyészség – az Ütv. 27. §-ába foglalt rendelkezéseknek is megfelel.

VI.

Összefoglalásképp az alábbiak állapíthatók meg:

- 1) A civil szervezetek bejegyzésével és változásbejegyzésével, valamint a cégek bejegyzésével és változásbejegyzésével kapcsolatos ún. kontrollperek eljárási rendje rendkívül hasonló, kisebb eltérések a perindítási határidő, illetve a törvénysértés megszüntetése esetén a bírósági ítéletben meghatározandó intézkedés formai megfogalmazásában vannak.
- 2) Erre figyelemmel hasonló kifogások merültek fel az ügyész felperes által a civil szervezetekkel és a cégekkel szemben benyújtott keresetekkel kapcsolatban az eljáró elsőfokú bíróságok részéről.
- 3) A látszólagos tárgyi keresethalmazat problematikája a cégek és civil szervezetek elleni perekben is napirendre került.
- 4) Véleményem szerint lényeges eltérések tapasztalhatók ennek az eljárási kérdésnek a megítélésében a debreceni ítéltáblai, valamint a fővárosi ítéltáblai gyakorlat között.

Abban a két bírósági értelmezés között nincs különbség, miszerint az eljáró bíróságnak kötelező megkísérelnie felhívás kibocsátása útján a jogszabálysértő állapot megszüntetését. A Fővárosi Ítélőtábla az irányadó eseti döntéseiben azonban azt is kifejtette, hogy a jogszabálysértő állapot megszüntetésének megkísérlése érdekében kibocsátott felhívással a bíróság lényegében a kereset megalapozottságát már el is ismeri. A Debreceni Ítélőtábla ilyen joghatást a kötelező felhívás kibocsátásához nem fűz.

¹³ Debreceni Ítélőtábla Gpkf. IV. 30.084/2018/4.

Az alapvető eltérés a látszólagos tárgyi keresethalmazat megállapíthatósága vonatkozásában azonban abban áll, hogy a Debreceni Ítéltábla álláspontja szerint egyértelműen a felhívásra vonatkozó alperesi magatartástól függ, hogy a bíróság a továbbiakban milyen intézkedést alkalmaz. A Fővárosi Ítéltábla viszont hangsúlyozza, hogy nem az alperes magatartásától, hanem a felhívás eredményességtől függ a további bírósági intézkedések meghatározása. Véleményem szerint azonban logikailag ez a két tényező akként kapcsolódik szorosan össze, hogy az alperes magatartásának függvénye a felhívás eredményessége, nem pedig fordítva.

A Ctv. és a Cnytv. szerinti felhívás kibocsátására vonatkozóan nem kötelező az ügyész felperesnek keresetében indítványt tenni, így a Nyíregyházi Törvényszék gyakorlatában még most is számos esetben előfordul, hogy a bíróság nem is bocsát ki ilyen felhívást, hanem ehelyett a Pp. írásbeli perfelvételi előírásainak megfelelően írásbeli ellenkérelem [Pp. 179. § (1) bekezdés] benyújtására hívja fel az alperest. Márpedig az írásbeli ellenkérelem benyújtására való felhívással biztosan nem ismeri el a kontrollperben sem a bíróság a kereset alaposságát, ellentétben a Fővárosi Ítéltábla által a felhívás kibocsátása tényéhez fűzött joghatással. Megjegyzendő, hogy ezzel összefüggésben még mindig felszínre kerül az az eljárásjogi kérdés, hogy az írásbeli ellenkérelem benyújtására való felhívás helyettesíti-e a Cnytv. és a Ctv. irányadó szabályai szerinti felhívás jogintézményét, vagy esetleg a felhívás alapján tett alperesi nyilatkozatok és az alperes esetleges, keresetnek megfelelő magatartása együttesen tekinthető az alperes által előterjesztett ellenkérelemnek.

Mindebből következően véleményem szerint a Debreceni Ítéltábla azért tartja megállapíthatónak a kontrollperekben a látszólagos tárgyi keresethalmazat fennállást, mert úgy véli, hogy a bíróság által alkalmazott további intézkedések meghatározása a felhívásra vonatkozó alperesi magatartás függvénye, míg a Fővárosi Ítéltábla ezzel ellentétben a felhívás eredményességétől teszi függővé a bíróság további intézkedéseit, és ebből szerinte az is következik, hogy az eshetőlegesség és a vagylagosság nem értelmezhető, nincs látszólagos tárgyi keresethalmazat.¹⁴ Ezt pedig azzal indokolja, hogy a perbíróságnak a Ctv. 66. §-ában leírt eljárás lefolytatása – a felhívás kibocsátását követően – törvényi kötelezettsége, ami szerintem azt is jelenti, hogy e kötelezettség a bíróságot attól függetlenül terheli, hogy egyébként az ügyész erre vonatkozóan tett-e indítványt a keresetében.

5) Közös érvként mindkét álláspont szerint rögzítésre került az a megállapítás, hogy a Cnytv.-ben és a Ctv.-ben meghatározott speciális eljárési szabályok elsődlegesen a Pp.

¹⁴ A jogirodalom ezt nevezi törvényi konkurenciának. L. ÉBNER Vilmos: *Keresetlevél*. In: Varga István (szerk.) *A polgári nemperes eljárások joga*, ELTE Jogi Kari Tankönyvek, Budapest, 2013.

előírásaihoz képest,¹⁵ de a Fővárosi Ítéltábla ehhez még hozzáteszi azt a következtetést, hogy a speciális szabályok kizárják a Pp. fogalmi rendszere szerinti vagylagosságot, mert kötelező eljárásrendről van szó.

6) Végül utalni kívánok arra a tényre is, miszerint a keresetlevél visszautasításának tárgykörében felállított kúriai joggyakorlat-elemző csoport megállapítása szerint „[e]gységes – és támogatható is – az ügyészségnek az az álláspontja, hogy az ügyész a bejegyző vagy változásbejegyző végzés jogszabálysértő volta miatt terjeszt elő keresetet, megjelölve a bíróság Ctv., illetve Cnytv. rendelkezéseire figyelemmel hozandó intézkedési körét; ez azonban ténylegesen egy keresetnek minősül. Ha a bíróság a keresetnek helyt ad, akkor a jogszabálysértés tényét megállapítja, majd a jogsértés, a törvényi lehetőségek és az alperes magatartásának függvényében a végzést hatályon kívül helyezi vagy hatályában fenntartja. Ellenkező esetben azt állapítja meg, hogy a bejegyzés vagy változásbejegyzés során nem történt jogsértés, nem pedig azt, hogy az alperest nem kötelezi intézkedés megtételére, az már csak a jogszabálysértés hiányának a következménye.”¹⁶

Mindezekre figyelemmel arra a következtetésre juthatunk, hogy az elsőfokon eljáró bíróságokat a Cnytv. és a Ctv. szabályozási rendszere köti, így – a már idézett törvényi konkurenciára is figyelemmel – helyesnek az a gyakorlat minősül, amely az e körben előterjesztett ügyészi keresetet ténylegesen egy keresetnek tekinti, amelynek nyomán – az egyéb törvényi megfelelés esetén – a Cnytv. [46/A. § (5) bekezdés] és a Ctv. [66. § (1) bekezdés] szerinti felhívás bocsátandó ki.

15 Fővárosi Ítéltábla 4. Pf. 21.165/2017/4.

16 Kúria összefoglaló vélemény [147]

TÖRŐ ANDREA¹

A NEMZETKÖZI BÜNÜGYI EGYÜTTMŰKÖDÉS TÖRTÉNETE A HETTITÁKTÓL NAPJAINKIG I.

Az ókori kelet legnagyobb csatája a kádesi csata volt, amely Krisztus előtt 1274-ben² a terjeszkedő Egyiptom és vele rivális Hettita Birodalom közt zajlott. A kor két nagy birodalma – Egyiptom és a Hettita Királyság – a Földközi-tenger keleti partvidékének ellenőrzéséért küzdött. A két napig tartó, hatalmas vérontással járó csatában mindkét fél nagy veszteségeket szenvedett, de a csatának valójában nem volt győztese, mégis mindkét oldal nagy győzelemnek állítja be. A csata jelentőségét az adja, hogy II. Ramszesz fáraó és III. Hattuszilis hettita király aláírták a világtörténelem első békeszerződését, amely egy ezüst táblába volt vésve. A szerződés rögzítette a két ország között az örök békét, barátságot és testvériséget.³ A fennmaradt ókori szöveg értelmében a két állam kiadja egymásnak a politikai menekülteket, azokat a személyeket, akik politikai megfontolásból a másik országba menekülnek hazájukból.⁴

Annak ellenére, hogy a modern nemzetközi büntetőjogot nem lehet közvetlenül visszavezetni kánonjogi és római jogi rendelkezésekre,⁵ leszögezhetjük, hogy mindig is volt valamilyen együttműködés az államok között. Ennek vizsgálata során röviden áttekintettem a nemzetközi bűnügyi együttműködés fejlődését, annak irányait Európa és Magyarország tekintetében is.

A nemzetközi bűnügyi együttműködés gyökerei Európában

A nemzetközi bűnügyi együttműködés múltjának európai vonatkozásaira történő rövid kitékintés során az alábbiakban összegeztem a leglényegesebb elméleti és gyakorlati munkákat.

1 Dr. Törő Andrea PhD legfőbb ügyészügyi ügyész

2 Egyes források szerint 1258-ban. L. pl. Oleksandr HISZEM – Olga HISZEM: *Világtörténelem – Ukrajna története*. Csernyivci „Bukrek” Kiadó 2019. 67.

3 <http://tortenelemcikkek.hu/node/257>

4 <http://www.britannica.com/event/Battle-of-Kadesh>

5 Békés Imre (szerk.): *Büntetőjog Általános Rész*. Második, hatályosított kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2003. 437.

A középkori, itáliai jogászok tanulmányait és megállapításait alapul véve a nemzetközi bűnügyi együttműködésre vonatkozó elméleteket az itáliai Sassoferato és tanítványa, Ulbadius rendszerezte, melynek fő tételei a következők voltak:⁶

- Ha külföldi személy belföldön követett el bűncselekményt, általában a belső jog vonatkozott rá, kivéve, ha az elkövető a büntetőtörvényt nem ismerte és a tartózkodási helyét figyelembe véve nem is kellett ismernie.

- A passzív személyi elvnek⁷ csak kisegítő jelentősége volt akkor, ha a bűncselekmény elkövetésének helye szerinti bíró nem akart vagy nem tudott eljárni.

- Az aktív személyi elvet⁸ akkor kellett alkalmazni, ha a törvény kifejezetten rendelkezett arról, hogy a saját honos polgárok által külföldön elkövetett bizonyos bűncselekményeket büntetni kívánja.

- Általános szabályként érvényesült, hogy a külföldi által külföldön, külföldi személy sérelmére elkövetett bűncselekmény esetén a belföldi jog nem alkalmazható.

- Megkülönböztették a bűncselekmény elkövetésének és a következménye beálltának helyét.

- A részes is az elkövetés helye szerinti törvény alapján felelt, mert eszközzel szolgálta az elkövetést.

- A tolvajt annak a helynek a joga szerint kellett megbüntetni, ahol a lopott holmival együtt megtalálták.

- A visszaesés megítélésénél a külföldön elkövetett bűncselekményt a belföldihez hasonlóan kellett figyelembe venni.

- A külföldön meghozott ítéletet belföldön csak a személyi hatályában kellett elismerni, vagyoni hatályában nem.

Annak ellenére, hogy ezek az elvek valójában hellyel-közzel megfelelnek a mai elvárásoknak is, azonban a mai értelemben vett nemzetközi bűnügyi együttműködés elméleti alapjait tekintve egészen Grotiusig kell visszamennünk. Grotius 1625-ös, „*A háború és béke jogáról*”⁹ című művében¹⁰ kifejtette, hogy az állam saját védelme érdekében alkalmazza

6 uo.

7 A belföldi állampolgárok külföldi védelmét szolgálja (NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*. Korona Kiadó, Budapest, 2004. 100.)

8 Principium personale: az állam büntetőjogának hatálya alá saját állampolgárai által elkövetett bűncselekmények tartoznak, tekintet nélkül arra, hogy hol és mikor követték el a bűncselekményt (NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*. Korona Kiadó, Budapest, 2004. 100.).

9 GROTIUS Hugo: *A háború és béke jogáról* (*De iure belli ac pacis*). Akadémia Kiadó, Budapest, 1960.

10 Lásd még: NAGY Károly: *A nemzetközi jog, valamint Magyarország külkapcsolatainak története*. Antológia Kiadó és Nyomda, 1995. 90–92.

büntető hatalmát, amely az emberi közösség ellen irányuló bűncselekményekre terjed ki¹¹.

Az állam vagy megbünteti az elkövetőt, vagy kiadja annak az államnak, amely meg akarja büntetni. A kiadatási kötelezettséget Grotius olyan erősnek tartotta, hogy a háború megindításának a lehetőségét is elismerte, ha e kötelezettségnek nem tettek eleget: azaz a nemzetközi jog kötelezi az államokat arra, hogy kiadják vagy tárgyalják a menekülő büntetett ügyét.¹² Ez az ún. *aut dedere aut puniere* elv.¹³ Napjainkban az *aut dedere aut puniere* kötelezettséget nem tekintik a nemzetközi jog ténylegesen, illetve maradéktalanul érvényesülő szabályának, annak ellenére, hogy azt az ENSZ keretében kidolgozott és elfogadott számos nemzetközi jogi dokumentum tartalmazza.¹⁴

Grotius elsőként tört lándzsát a közönséges bűncselekmények tárgyában folytatandó kiadatási együttműködés és ezzel együtt a közbűntettesek *ex principio* menedékjogának eltörlése mellett,¹⁵ azonban továbbra is elismeri a lehetőségét az együttműködésnek olyan esetekben, amikor „egy más államot vagy államfőt sértettek meg”.¹⁶ Grotius a bűnözés elleni hatékony fellépés érdekében egyfajta középutat kívánt találni az egyes állami társadalmak államoktól független közösségének a rendkívül súlyos kriminalitás leküzdésére irányuló, az emberi szolidaritás és a keresztény egység ideái által támogatott közös érdeke és a nemzetközi társadalmi közösség koncepcióját elvető, a nemzetközi rendszert szuverén nemzeti államok közösségeként értelmező, a kevésbé súlyos, de a gonoszságban megnyilvánuló kegyetlenség nagyságára tekintettel az államközi bűnügyi együttműködés tárgyát képezendő bűnelkövetés megtorlásának, illetve megelőzésének érdekét főszabályként az elkövetés helye államának érdekeként megjelölő felfogás között.¹⁷

11 Békés Imre (szerk.): *Büntetőjog Általános Rész*. Második, hatályosított kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2003. 437.

12 WIENER A. Imre (szerk.): *Büntetőjog Általános Rész*. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2002. 265.

13 Magát a kifejezést Grotius használta először, ám maga a koncepció megjelenése a XIV. századi Baldushoz köthető (I. M. NYITRAI Péter: *A nemzetközi bűnügyi együttműködés elméletének alapjai Hugo Grotius gondolatvilágában*. In: Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Juridicia et Politica. ISSN 0866-6032, 1999. 16. évfolyam, 103.)

14 M. NYITRAI Péter: *A nemzetközi bűnügyi együttműködés elméletének alapjai Hugo Grotius gondolatvilágában*. In: Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Juridicia et Politica. ISSN 0866-6032, 1999. 16. évfolyam 103.

15 SZÁSZY István: *Kiadatási jog*. Franklin Társulat, Budapest, 1933. 20.

16 GROTIUS Hugo: *A háború és béke jogáról (De iure belli ac pacis)*. Akadémia Kiadó, Budapest, 1960. II. kötet XXI. fejezet III.2. 476.

17 M. NYITRAI Péter: *A nemzetközi bűnügyi együttműködés elméletének alapjai Hugo Grotius gondolatvilágában*. In: Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Juridicia et Politica. ISSN 0866-6032, 1999. 16. évfolyam 102.

A középkorban az államok közötti bűnügyi együttműködés leginkább a bűncselekmények üldözésében nyilvánult meg, mely csak a politikai bűncselekményekre vonatkozott. Így II. Henrik angol király és Vilmos skót király 1174-es szerződése, valamint Franciaország és Anglia 1303-as szerződése is a felségsértők és hazaárulók kiadásáról rendelkezett. Ezek alapján általánosságban elmondható, hogy ekkor a jogsegély célja a politikai bűncselekmények üldözése és a követek bántalmazása által megsértett külföldi állam kiengesztelése volt.¹⁸

Egészen a XVIII. század közepéig a kiadatás az uralkodó politikai célját szolgáló közigazgatási rendszer része volt, alkalmazása független volt az igazságszolgáltatástól.

Az első, mai értelemben vett kiadatási szerződés az 1376-os, V. Károly és Savoya grófja által kötött szerződés, mely rendelkezett a közbüntetések kiadásáról is – de ez kivételnek számított abban a korszakban.¹⁹

Végül, a XVIII. század közepétől Franciaországban jelentek meg az első olyan szerződések, melyek közbüntetések kiadását szabályozták, majd az 1833. október 1. napján megalkotott belga kiadatási törvény indította meg a modern jogalkotások sorát. Természetesen ezek a törvények már a tartalmuknak és rendeltetésüknek megfelelő jogi garanciákat is rögzítettek.²⁰ Ezt követően alakították ki a kiadatás állandó elveit.

A nemzetközi bűnügyi együttműködés kialakulása Magyarországon – a II. világháborúig

Mivel Magyarország az európai fejlődési vonalat követte, így a bűnügyi együttműködés a kezdeti időkben Magyarországon is természetesen a kiadatásban realizálódott, és a témakör áttekintését a Deák-féle büntető törvényjavaslattal kezdem.

A Deák-féle 1843-as büntető törvényjavaslat kifejezetten a kiadatás megtagadásának az álláspontjára helyezkedett²¹ A törvényjavaslat a személyi hatályról rendelkező résznél külön szól a külföldiekről, és hozzáteszi, hogy „más ország közhatalmának senki elítélés végett ki nem adathatik, habár a büntettet külföldön követte volna is el”. Ezt az utóbbi merev és ma már tarthatatlan tételt az 1839. évi badeni javaslatból (60. §) vették át.²²

18 Wiener A. Imre (szerk.): *Büntetőjog Általános Rész*. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2002. 265.

19 uo.

20 uo.

21 Békés Imre (szerk.): i. m. 449.

22 A partikuláris német törvények közül az 1839. évi badeni javaslat a *Constitutio Carolina Criminalisra* alapult, melyre a jogtörténeti iskolának is nagy hatása volt.

Ezzel a menedékjog mint politikai jog elvét kívánták kifejezésre juttatni.²³

Egyébként egészen 1867-ig nem is beszélhetünk a modern értelemben vett magyar kiadatási jogról. Így a Kiegyezés teremtett új helyzetet, mivel elismertük Ausztria egyes előzőleg megkötött kiadatási szerződéseit,^{24,25} önálló kiadatási törvényt azonban nem alkotunk egészen 1871-ig. Így a következőkben a nemzetközi bűnügyi együttműködés – ezen belül is a kiadatási jog – különös szabályait ismertetem, majd pedig rátérek az általános anyagi és eljárásjogi szabályokra.

Az 1871. évi XXIV. törvénycikk a Svéd-Norvég királysággal 1868. évi június 2-án a közbüntettesek kölcsönös kiadása tárgyában kötött államszerződés nyitotta meg a sort. A szerződést Stockholmban kötötték meg. Ez alapján a kormányok kötelezték magukat azon egyének kölcsönös kiadására, akiket az egyik fél államának bíróságai által a törvény II. cikkében meghatározott bűncselekmények kapcsán üldöztek vagy elítéltek, és a másik szerződő fél területére menekültek. A II. cikk szerint kiadásra akkor kerülhetett sor, ha a cselekmény a svéd vagy norvég törvény szerint két évi kényszermunkával vagy nagyobb büntetéssel sújtották, vagy ha az osztrák törvények szerinti „büntett” fogalma alá esett, vagy pedig a magyar törvények szerint súlyos büntetés alá esett. Ilyen bűncselekmények voltak például az atyagyilkosság, gyermekgyilkosság, kétnejűség, nőrablás, gyújtogatás, hamis pénz csinálása, bíróság előtti hamis tanúskodás vagy eskü.

A törvény meghatározta, hogy mely esetekben kizárt a kiadatás, így politikai büntettek vagy vétségek esetében nem engedélyezték a kiadást. A későbbi kiadatási szerződésekben rendszerint befoglalták az úgynevezett belga merénylet záradékot, melynek értelmében „egy idegen fejedelem vagy fejedelmi ház tagja elleni merénylet, ha az gyilkosság vagy mérgezés tényálladékát alkotta, nem tekinthető politikai büntettnak vagy azzal kapcsolatos cselekménynek”²⁶. Ezen felül kiadatásnak akkor sem volt helye, ha a vád tárgyát képező cselekmény elkövetése vagy a bünvádi eljárás megindítása, valamint az ítélet keletkezése óta – azon ország törvényei szerint, ahova a vádlott menekült – a bünvádi eljárás megindításának vagy a büntetés foganatosításának elévülési határideje lejárt. Továbbá a szerződő felek nem voltak kötelezhetők „saját nemzetbelieknek” kiadására.

23 FAYER László: *Az 1843. évi javaslatok anyaggyűjteménye*. Pytheas Kiadó és Nyomda, Budapest, 2004. 123124.

24 Békés Imre (szerk.): i. m. 450.

25 L. 1871. évi XXV. törvénycikk a Franciaországgal 1855. évi november 13-án a közbüntettesek kölcsönös kiadása tárgyában kelt államszerződés kiegészítése végett 1869. évi február hó 12-én kötött pótegyezmény tárgyában.

26 BURSICS Zoltán: *A magyar anyagi büntetőjog vázlata*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1936. 41.

A kiadatás elhalasztására abban az esetben volt lehetőség, ha a kiadatni kívánt személy azon országban, ahová menekült, valamely ott elkövetett bűntett vagy vétség miatt állt bűnvádi eljárás alatt, illetve ítélet hatálya alatt. A kiadatás elhalasztásának hatálya addig állt fenn, amíg „a végítélet által fölmentetett” vagy büntetését kiállta.

A törvény ugyancsak rendelkezett a kiadatási eljárás menetéről. A kiadatás az illető kormánynak a diplomáciai úton intézett felszólítása és az elmarasztaló bűnvádi ítélet vagy perbefogási határozat, elfogatási parancs vagy az ezzel hasonló természetű bírósági intézkedés előterjesztése alapján történt. Ezen okiratokat az adott ország illetékes hatósága állította ki, melynek eredeti példányát vagy hiteles másolatát továbbították. Sürgős esetekben – például, ha a vádlott szökésétől kellett tartani – akár távirda útján is lehetett intézkedni.

Az eljárás alatt lehetséges volt a másik állam területén lakó tanú kihallgatása vagy bármilyen más bírói eljárás foganatosítása, melyet szintén diplomáciai úton kellett előterjeszteni az illetékes hatóság felé.

A törvénycikk elfogadását különösebb vita nem kísérte az országgyűlésben, de a Képviselőházban vitatták azt, hogy a szerződést miért csak akkor tárgyalták, amikor azokat már életbe léptették.²⁷ Érdekes, hogy ekkor maga az akkori igazságügy-miniszter, Horváth Boldizsár²⁵ gyakorlatilag kioktatta a képviselőket, hiszen azok összekeverték a szentesítést a ratificationális clausulával; bár Horváth Boldizsár elismerte, hogy e szerződésnek a tárgyalása kissé megkéssve érkezett az országgyűlés elé. Ennek okát a kormány ilyen jellegű, diplomáciai ügyekben való járatlanságával magyarázta.

Már a korai feudalizmus idején sem beszélhettünk kiforrott, mai értelemben vett büntetőjogi rendszerről: pontatlan és hézagos jogszabályok voltak, amelyek kevés bűncselekményre és azok közül is csak a leggyakrabban előfordulóakra vonatkoztak. Összességében elmondható, hogy a feudalizmus egész tartama alatt nem született egységes büntető törvénykönyv, amely a magyar büntetőjog általános elveit, a bűncselekményeket és a büntetéseket rendszerezte volna.²⁸ Bár Werbőczy Hármaskönyve ugyan tartalmazott számos büntetőjogi rendelkezést, de szétszórtan, hézagosan, rendszertelenül, és így ez nem tudta pótolni a büntetőtörvény hiányát. Természetesen voltak törekvések a büntetőkódex megalkotására,²⁹ azonban érdekes, hogy még a dualizmus kezdetén, az első kiadatási törvények megszületésekor sem rendelkezünk külön büntető törvénykönyvvvel, bár úgy tűnik, hogy nem merült fel probléma arra nézve, hogy nálunk az egyes bűncselekmények fogalmai, megnevezése, tényállása, büntetési tétele nem volt megfelelően letisztázva.

27 L. 1871. évi XXIV. tc. (Irományok 754, 881, 900, 1058.) 260, 311, 315, 316, 320, 359.²⁵ Irományok XII.6., XV.101.

28 Csimadia Andor (szerk.): *Magyar állam- és jogtörténet*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1975. 298–307.

29 L. például: 1687. évi országgyűlés

Az 1871. évi XXVI. törvénycikk az olasz királysággal 1869. évi február hó 27. napján a közbüntetések kölcsönös kiadása tárgyában kötött államszerződés következett a sorban, mely az 1871. évi XXIV. törvénycikkhez hasonló módon szabályozta a kiadást: ugyan- csak meghatározta, hogy mely bűncselekmények elkövetői esetében lehet szó kiadatról; mikor nem volt helye kiadatásnak; a sürgős esetekben alkalmazandó eljárási rendet stb. A szerződést ugyancsak nem övezte különösebb vita az országgyűlésben³⁰, azonban némely képviselőházi képviselő kifogásolta³¹, hogy a szerződés alapján kiadási ügyekben az olasz és a német nyelv egyaránt hitelesnek nyilvánított, azonban a magyar nyelv hitelességét nem mondták ki a szerződésben. Tekintettel arra, hogy ebben az időben a diplomáciai érintke- zés elsődleges nyelve a francia volt, a német pedig egyáltalán nem, a képviselők kívána- tosnak tartották volna, ha akkor már a magyar nyelv – „az olasz kormánynak nemzetünk iránti sympathiáját és loyaltását is ismerve” – is a hiteles nyelvek közé tartozott volna az Olaszországgal kötött szerződés kapcsán.

Ezen felül számos kiadási egyezmény született, így például Nagy-Britanniával és Írhonnal³², Belgiummal³³, Brazíliával³⁴, Luxemburggal³³, Monacoval³⁴, Montenegróval³⁵, Németalfölddel^{35,36,37,38}, Oroszországgal³⁹ és Szerbiával³⁸, Uruguayjal⁴⁰, a Svájci Szövetség- gel,⁴¹ Romániával⁴², Görögországgal⁴³, Paraguayjal⁴⁴, Bulgáriával⁴⁵, Romániával⁴⁶, Lettor-

30 L. 1871: XXXVI. tc. (Irományok 754, 881, 900, 1058.) 260, 311, 315, 316, 320, 359.

31 Várady Gábor (Irom.) XV. 97, XV. 98.

32 1874. évi II. törvénycikk, módosítva az 1902. évi XVIII. törvénycikkkel

33 1881. évi XIX. törvénycikk

34 1884. évi XXXVII. törvénycikk

35 1882. évi XXXVII. törvénycikk

36 1887. évi VI. törvénycikk

37 1873. évi XXV. törvénycikk

38 1881. évi XVIII. törvénycikk

39 1875. évi XXXVIII. törvénycikk³⁸ 1882. évi XXXIV. törvénycikk

40 1896. évi XXX. törvénycikk

41 1896. évi XXXIV. törvénycikk

42 1902. évi XI. törvénycikk

43 1907. évi XXII. törvénycikk

44 1910. évi IX, törvénycikk

45 1912. évi XXIX. törvénycikk

46 1925. évi V. törvénycikk

szággal⁴⁷, Jugoszláviával⁴⁸, Törökországgal⁴⁸, Észtországgal⁴⁹, Lengyelországgal⁵⁰, a Brit Birodalommal⁵¹ és a Német Birodalommal⁵².

Megfigyelhető, hogy a Kiegyezést követően sorra kötöttük a kiadatási szerződéseket, egészen 1912-ig. Ekkorra szinte az összes európai állammal már szerződéses kapcsolatban álltunk, valamint az I. világháború miatt is érthető, hogy egy időre „szünetelt” az újabb kiadatási szerződések megkötése. A háború előtti kiadatási szerződésekből a trianoni békeszerződés 224. cikke értelmében külön fenntartottuk a korábbi kiadatási szerződéseket Belgiummal, Franciaországgal, Nagy-Britanniával, Olaszországgal és az Egyesült Államokkal. Ezt követően a ’30-as évekre újra fellendült a bűnügyi jogsegély egyezményesítése, így olyan szerződéseket kötöttünk, amelyek már nem csak kizárólag a kiadatásról szóltak, hanem a bűnügyi jogsegély tárgyában is rendelkeztek.

A kiadatási törvények tartalmukban közel azonosak voltak. Így a Luxemburggal kötött államszerződés kizárólag egy pontban, a IV. cikkben tért el a Belgiummal kötött szerződéstől. Az eltérés oka a diplomáciai képviseletre vezethető vissza, ugyanis ekkor a luxemburgi kormánynál nem volt külön diplomáciai képviselőnk így a Monarchia érdekeinek képviselete a Monarchia Hágában székelő képviselőjére volt bízva, és az esetleges kiadatási megkereséseket ő közölte a luxemburgi kormánnyal.

A Monacoval kötött szerződés a korábbiakhoz képest csak egy új intézkedést tartalmazott⁵³: szabályozta a jogsegélyt bűnvádi ügyekben hozott oly határozatok közlése tekintetében, amelyek a másik fél területén tartózkodó személyeknek szóltak.

Az Oroszországgal kötött szerződést kiegészítette a 25136. számú, 1893. július 4-i igazságügy-miniszteri rendelet⁵⁴. A rendelet visszautal a szerződés XVII. cikkére, mely szerint a kiadatással kapcsolatos iratokat és okiratokat mindkét fél részéről német vagy francia fordítással kellett ellátni, továbbá a felek kölcsönösen lemondtak a fordításból fakadó költségek megtérítésének követeléséről. A rendelet szerint az említett XVII. cikk alkalmazási körén kívül eső megkeresések esetében a magyar bíróságok által az orosz bíróságoknak küldött iratokat orosz fordítással kellett ellátni. Amennyiben az orosz fordítás beszerzése

47 1930. évi XIX. törvénycikk

48 1930. évi XXIII. törvénycikk⁴⁸ 1935. évi XVI. törvénycikk

49 1935. évi XXI. törvénycikk

50 1937. évi XVI. törvénycikk

51 1937. évi XXIII. törvénycikk

52 1941. évi VII. törvénycikk

53 L. XVI. cikk

54 Az Oroszországba küldendő Magyar bírósági iratoknak orosz fordítással való ellátásról

Magyarországon nehézségekbe ütközött, az adott bírósági iratot német fordítással ellátva a király személye körüli minisztériumhoz kellett felterjeszteni, ahol gondoskodtak az irat német nyelvről oroszra történő lefordításáról. Természetesen az orosz bíróságok által a magyar bíróságoknak küldött megkereséseket csak akkor vették figyelembe, ha azok hiteles magyar fordítással voltak ellátva.

A szerződés Képviselőházi vitája⁵⁵ alkalmával Csemegi Károly külön felhívta a figyelmet arra, hogy büntető törvénykönyv nélkül nem lehet meghatározni azon deliktumokat, amelyek a kiadatás tárgyát képezik⁵⁶. Ehhez kapcsolódóan több képviselő is szorgalmazta a büntető törvénykönyv által meghatározott tényállásokat.⁵⁷

A Szerbiával kötött államszerződés kapcsán ugyancsak született egy igazságügy-miniszteri rendelet.⁵⁸ A rendelet megalkotásának indoka arra vezethető vissza, hogy a bíróságok a minisztériumhoz felterjesztett megkereséseikben a szerződés V. cikkében⁵⁹ foglalt rendelkezések megtartáshoz nem alkalmazkodtak. Ezek a hiányosságok, illetve ezek pótlása gyakran késleltette vagy megghiúsította a kiadatást. A hibás gyakorlat orvoslása végett a rendelet pontosan és taxatív módon rendezte a bíróságok számára a követendő gyakorlatot. A rendelet egyébként túlmutatott a Szerbiával kötött szerződéssel kapcsolatos alkalmazási körön, mivel minden olyan esetben, amikor a közbüntetések kölcsönös kiadására nem volt államszerződés, hanem viszonyossági gyakorlat alapján jártak el, a rendeletben foglalt utasításokat kellett szem előtt tartani a megkeresések tartalmát illetően.

Az előbbiektől eltérően Bajorországgal és az Egyesült Államokkal folytatott nemzetközi bűnügyi együttműködést kizárólag rendeleti formában szabályozták.

Így a büntetések előzetes letartóztatása körül Bajorország irányában követendő eljárás tárgyában született 1891. február 15-i, 5252. számú igazságügyi rendeletről kell szólni. A rendelet szerint a bajor igazságügyi és közigazgatási hatóságoknak a büntetések előzetes letartóztatása végett küldött megkeresésekkel szemben a magyar közigazgatási, rendőri és csendőri hatóságok viszonyos eljárásra voltak kötelezve. A másik oldalról pedig a bajor kerületi hatóságok (Distriktsverwaltungsbehörden) teljesíteni tartoztak az előzetes letartóztatást – amennyiben kibocsátásra került a bírói elfogatóparancs és a kiadatásnak sem volt semmilyen akadálya.

55 L. 1875: XXXVIII. tc. (Irományok 969, 1015, 1038, 1120, 1202) 345, 371, 376, 378, 385, 399.)

56 XVI. 338, XVI. 344, XVI. 346, XVI. 347, XVI. 349, XVI. 350, XVI. 351.

57 L. például: Horánszky Nándor (előadó) XVI. 347.

58 46402. számú igazságügy-miniszteri rendelet (1890. december 10.)

59 A szerződés V. cikke határozta meg a kiadatás engedélyezésének formai és tartalmi kellékeit, így az adott ítélet, vád alá helyezési parancs, elfogatóparancs vagy ezekkel azonos hatállyal bírói okiratok tartalmi elemeit.

Az Egyesült Államokkal folytatott bűnügyi együttműködés tekintetében a rendeleti szabályozás indoka az volt, hogy az Ausztria és Észak-Amerika közt, a büntettesek kölcsönös kiszolgáltatása tárgyában létrejött államszerződést⁶⁰ a 9581. számú, 1882. március 15-i igazságügy-miniszteri rendelettel elismertük. Ezen felül több releváns igazságügy-miniszteri rendeletet meg lehetne említeni, így például a 2359. számú⁶¹ rendelet, amely a csalással és váltóhamisítással vádolt és Észak-Amerikába menekült magyarországi szökevények kiadatásával kapcsolatos szabályokat foglalta össze.

Ezen törvénycikkeken felül született számos egyéb jogszabály,⁶¹ melyek a kiadatási eljárás általános szabályait rögzítették. A Csemegi-kódex hatálya idején a magyar kiadatási jognak három fő forrása volt: a kiadatási szerződés, a viszonyosság és a törvény.⁶² A kiadatás anyagi jogi feltételeit a Btk. és a Kbt. szabályozta, az eljárásjogi szabályokat, az ún. kiadatási és kikérési eljárást pedig a Bünvádi perrendtartás.⁶³

Erre tekintettel az általános szabályokat illetően először is azt kell tisztázni, hogy a dualizmus korában Magyarország három állammal állt tényleges viszonyosságban, melyek Ausztria, Románia és Németország voltak. Németországot illetően Magyarország ugyan a fennállott német „Bund” határozatait kötelezőknek nem ismerte el, de a kiadást, valamint az ott lefektetett elveket mint jogszabályokat elismerte. Az osztrák honosokat illetően az osztrák hatóságnak kiadható az osztrák honos akkor is, ha a büntettet vagy vétséget harmadik állam területén követte el.⁶⁴ Az Ausztria felé fennálló viszonyossági gyakorlat a lehető legszélesebb körű volt, mivel kiterjedt valamennyi büntetettre és vétségre, ideértve a politikai és ezekkel rokon természetű bűncselekményeket is⁶⁵, amennyiben a bűncselekményt az osztrák állampolgár Ausztriában követte el. Kiadatásnak magyar alattvalókra⁶⁶ a magyar vagy osztrák törvények szerint kihágásnak tekintendő cselekménye⁶⁷, valamint a magyar büntetőbíróságok hatásköre alá tartozó bűncselekmények tekintetében nincs helye.

60 A szerződést 1856. július 3. napján, Washingtonban írták alá⁶¹ 1867. május 17.

61 L. például: 5279. számú (1876. november 6.) BM rendelet a büntetendő cselekmények elkövetésével vádolt külföldiek vagy magyar állampolgárok iránt követendő eljárás tárgyában.

62 Békés Imre (szerk.): i. m. 450.

63 1896: XXXIII. törvénycikk

64 1878. évi V. törvénycikk 17. §.

65 L. még: EDVI Illés Károly – VARGHA Ferencz: *A bünvádi perrendtartás zsebkönyve*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1911.

66 L. 1877. évi V. törvénycikk 17. §.

67 L. 1879. évi XL. törvénycikk 13. §.

Portugáliával és Dániával nem volt kiadatási szerződésünk, állandó viszonzossági gyakorlat sem alakult ki, de nem volt kizárva a kiadatás lehetősége.⁶⁸

Az 1878. évi V. törvénycikk 5. §-a, a törvény területi hatályát illetően úgy rendelkezik, hogy a törvény hatálya a magyar állam egész területére kiterjed; ezen a területen akár magyar honosok, akár külföldiek által elkövetett bűntettek és vétségek büntetendők. Továbbá, büntetendő az is, aki a bűntettet vagy vétséget külföldön követi el, amennyiben a kiadatásnak a szerződések vagy az addigi gyakorlat szerint nem volt helye és az igazságügy-miniszter a bűnvádi eljárás megindítását elrendelte.⁶⁹ A Csemegi-kódex ezen rendelkezése az általános emberi érdekek védelmében rendelte büntetni az idegenek által külföldön elkövetett cselekményeket.⁷⁰ Mivel ez a védelem az államnak nem jelentett sem olyan kötelezettséget, sem pedig olyan érdeket, mintha az állam területén történt volna a jogsértés⁷¹, vagy ha az állam intézményeit támadták⁷² volna, vagy ha a jogsértést magyar honos követte el⁷³, ezért a büntető eljárás megindítását a törvény két feltételtől tette függővé: a tettes kiadatásának nincs helye és az eljárás megindítását az igazságügy-miniszter elrendeli.

A korabeli büntetőjogászok a kiadatást a nemzetközi jog egyik legjelentősebb eszközének tekintették, amely révén mód nyílt arra, hogy az állam, melynek jogszabályai elvileg csak a saját területén hatályosultak, joghatósága alá vonhassa azt a személyt, aki mint valamely bűncselekmény elkövetője, a megtorlást kívánó állam területén ugyan nem tartózkodik, hanem egy másik állam területén tartózkodott, és azon idő szerint annak joghatósága alatt állt.⁷⁴

Emellett az évek során a kiadatási jog alapelveinek⁷⁵ lefektetésére is sor került, melyek a következők:

- A kiadatást kérheti az az állam, melynek a területén a cselekmény elkövetett, s az az állam, melynek a büntettes honosa.
- A cselekménynek mindkét állam törvényei szerint bűncselekménynek és büntetendőnek kellett lennie.

68 VÁMBÉRY Rusztem: *A bűnvádi perrendtartás rövid zsebkönyve*. Politzer-féle Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1909. 283.

69 9. §.

70 L. még BERNOLÁK Nándor – Balogh Jenő: *A büntető törvények és a büntető novella*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1908.

71 5. §.

72 7. §

73 8. §.

74 BURSICS Z.: i. m. 40.

75 uo. 40–41.

- Csak a megkeresett állam területén kívül elkövetett súlyosabb bűncselekmények (bűntettek és vétségek) miatt van helye kiadatásnak. Kivéve: kábelrongálás kihágása stb.
- Kiadatásnak nincs helye külföldön idegen állam ellen elkövetett „politikai” bűntettek és vétségek miatt.⁷⁶
- A specialitás elve: a kiadatás ahhoz a feltételhez köthető, hogy a megkereső állam csak azért a bűncselekményért vonhatja felelősségre a büntettest, amely miatt kiadatott. Más esetben a vádlott még a saját bejegyzésével sem vonható felelősségre.
- A megkeresett állam esetleg csak azzal a kikötéssel engedélyezi a kiadatást, hogy a megkereső állam bizonyos – a megkereső államnál nem alkalmazott – büntetést (különösen halálbüntetést) nem alkalmazhat.

Kiadatásnak nem volt helye felségsértés; a király, a királyi ház tagjainak bántalmazása és a király megsértése; hűtlenség; lázadás és pénzhamisítás esetén⁷⁷, továbbá a törvény 11. §-ában meghatározott valamely akadály fennforgása esetén⁷⁸. Külföldön elkövetett kihágások miatt⁷⁹ sem volt helye büntetésnek és így kiadatásnak sem⁸⁰, azonban ezen szabály alól kivételt képeztek a következő kihágások: kábelrongálás⁸¹, a kivándorlási törvény megszegése⁸³, honvédségre vonatkozó törvénybe ütköző kihágások⁸² (például újonccallítás előli szökés, jelentkezés elmulasztása hadköteles által) és az állami tejjellenőrző jeggyel elkövetett visszaélések⁸³. Ezen felül pedig magyar honos más állam hatóságának soha nem adható ki⁸⁴. A monarchia más államának honosa csak saját államának volt kiadható⁸⁵.

A büntetés megállapításánál irányadó volt a törvény 12. és 13. §-a, azaz, ha büntett vagy vétség büntetése az elkövetés helyén enyhébb annál, amit a kódex megállapított, akkor az előbbi alkalmazandó; továbbá a büntetésnek külföldön kiállított része a magyar bíróságok által megállapítandó büntetésbe mindig beszámítandó. Egyébként e fenti szabályok csak

76 Kivételként I.: „belga merénylet záradék”

77 L. törvény Második Rész I., II., III., IV. és XI. fejezet

78 Ha a cselekmény az elkövetés helyén fennálló vagy a magyar törvény szerint nem büntethető; vagy azok egyike szerint megszűnt büntethető lenni, vagy ha a büntetést az illetékes külföldi hatóság elengedte.

79 Kbt. 13–14. §

80 L. még: EDVI Illés Károly: *A kihágásokról szóló magyar büntetőtörvények és az azokra vonatkozó eljárási szabályok magyarázata*. Singer és Wolfner Kiadása, Budapest, 1892.

81 A tenger alatti kábelekre vonatkozó kihágásokról szóló 1888. évi XXII. törvénycikk⁸³ 1909. évi II. törvénycikk 48. §.

82 1921. évi XLIX. törvénycikk 33. §

83 1925. évi X. törvénycikk

84 1878. évi V. törvénycikk 17. §

85 1878. évi V. törvénycikk 17. §

akkor volt alkalmazhatóak, ha a vádlott a külföldön kiszabott büntetésnek csak egy részét töltötte ki⁸⁶; a beszámításra pedig csak a Btk. 7. §-a értelmében kerülhetett sor⁸⁹.

A kiadatás alaki feltételeit és a kiadatási eljárás elveit az 1896. Évi XXXIII. törvénycikk (a bűnvádi perrendtartásról⁹⁰) 474–476. és 500. §-ai szabályozták.

A Bp. 474. §-a rendelkezik a kiadatás feltételeiről: azaz a kiadatás iránti ügyekben való eljárásra nézve a nemzetközi szerződések, ezek hiányában a viszonyosság az irányadó; és ha ezek eltérően nem rendelkeztek, illetve amennyiben valamely állammal sem szerződésben, sem pedig viszonyosságban nem álltunk, a kiadatási ügyekben a Bp. megfelelő rendelkezései szerint kellett eljárni.

A kiadatás kieszközlése, azaz a kikérési eljárás⁸⁷ a következőképpen zajlott: amennyiben a külföldön tartózkodó egyént oly bűncselekmény terhelt, amely miatt kiadatásnak volt helye, akkor az illetékes bíróság⁸⁸ elfogatóparancsot vagy nyomozólevelet bocsátott ki. Ha vádhatározat vagy bűnösséget megállapító ítélet született, a jogerő bevétele után – szükség esetén még a jogerő bevétele előtt – bocsátotta ki a bíróság az elfogatóparancsot. A királyi ügyészség meghallgatása után határozott a bíróság a kiadatás szükségessége és kieszközölhetősége tárgyában. Ezt követően jelentést kellett tenni az igazságügy-miniszternek, valamint a kiadni kért egyén személyleírását és az ellene kibocsátott elfogatóparancsok, nyomozólevélnek, jogerős ítéletnek vagy vádhatározatnak a hiteles kiadmányát is csatolni kellett. A felterjesztett iratok tartalmazták a tényállást, a büntető törvénykönyv vonatkozó szakaszainak megjelölését és teljes szövegének idézését, melyek a bűncselekmény minősítését és büntetési tételét is megjelölték. A kiadatási ügyekben hozott bírói határozatok ellen egyfokú felfolyamodásnak volt helye.⁸⁹

Ha külföldi hatóság kérelmezte a kiadatást⁹⁰, a megkereséshez köteles volt mellékelni az elfogatóparancsot, nyomozólevelet, vádhatározatot, bűnösséget megállapító ítéletet vagy ezekkel egyenértékű határozatot. Amennyiben a megkeresésből nem volt nyilvánvaló, hogy kiadatásnak nincs helye, a kiadni kért személyt le kellett tartóztatni. A letartóztatás ellen perorvoslatnak nem volt helye, azonban a letartóztatott személyt biztosíték mellett szabadlábra lehetett helyezni. Ha külföldi hatóság kérte a kiadatást, az a törvényszék volt az illetékes, amelynek a területén a kiadni kért személy lakott vagy tartózkodott⁹¹. A törvény

86 C. 9534/896. számú Kúriai határozat⁸⁹ C. 415/895. számú Kúriai határozat⁹⁰ A továbbiakban: Bp.

87 Bp. 475. §

88 L. Bp. 26–27. §

89 Bp. 378. §

90 Bp. 476. §

91 Bp. 27. §

így nem tett különbséget, hogy ez a tartózkodási hely kényszerű vagy szabadon választott volt, azaz a kiadatási eljárásra nem volt befolyással az, hogy valaki szabadságvesztés-büntetését töltötte. Amennyiben ez nem volt megállapítható, az a törvényszék volt illetékes, amelynek területén a kiadni kért személyt elfogták⁹². Így a Bp. 27. §-a alapján illetékes törvényszék a megkeresést követően köteles volt sürgősen megvizsgálni, hogy a kiadatás feltételei fennálltak-e. A nyomozás befejezését követően az illetékes törvényszék a királyi ügyészségnek és a kiadni kért személynek nyilvános ülésen történő meghallgatását követően az ügy iratait véleményével ellátott jelentéssel együtt terjesztette fel az igazságügy-miniszterhez, aki ezt követően határozott a kiadatás kérdésében. Látható, hogy a bíróság kiadatási ügyekben csak előkészítő és biztosító intézkedéseket tett, mivel a döntés az igazságügy-minisztert illette.

Ha az esetleges késedelem veszéllyel járt, lehetőség volt a letartóztatásra a kiadatásra irányuló alakszerű megkeresés nélkül is, amennyiben a külföldi hatóság az elfogatóparancsot már kibocsátotta, és erről a belföldi hatóságot táviró vagy távbeszélő útján értesítette. Amennyiben az alakszerű megkeresés a magyar állammal határos megkereső ország esetében letartóztatás foganatba vételétől számított egy hónap alatt, valamint európai állam esetén hat hét alatt, Európán kívüli ország esetében 3 hónap alatt a törvényszékhez nem érkezett meg, a letartóztatott személyt szabadlábra kellett helyezni. Ezen esetet és a letartóztatott személy biztosíték mellett történő szabadlábra helyezését leszámítva, csak az igazságügy-miniszter határozata alapján lehetett a letartóztatott személyt szabadlábra helyezni. Természetesen a kiadások kapcsán jogalkalmazási problémák is felmerültek⁹³, így például egy esetben a Veszprémi Királyi Törvényszék – megsértve a Bp. 474. és 323. §-át – R. R. vádlottat, akinek a kiadását a belga kormány csupán kétrendbeli sikkasztás miatt engedélyezte, vétkes bukás vétsége miatt is elítélte, holott ezen vétség miatt a Belgiummal fennállott kiadatási szerződés szerint kiadatásnak nincs helye⁹⁸, emiatt a vádlottat nem is lehetett volna kiadni, illetve elítélni. Így az ítéletnek a vétkes bukásra vonatkozó részét a Kúria hatályon kívül helyezte.⁹⁹

Ha megvizsgáljuk a dualizmusban kötött, nemzetközi bűnügyi együttműködéssel keretében létrejött szerződéseket, láthatjuk, hogy mindegyik csupán a kiadatással foglalkozott. A szerződések már akkor tartalmaztak bizonyos garanciális szabályokat, eljárásjogi akadályokat, így nagy részük ma is megállná a helyét, a mai alkotmányossági elvárásoknak is megfelelne.

92 Bp. 27. §

93 Grill-féle Új Döntvénytár XXIII. Kötet, 1929–1930. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1931.⁹⁸
Lásd: 1881. évi XIX. törvénycikk II. cikk és X. cikk⁹⁹ L. Bp. 442. §.

Az, hogy egységes szerkezetbe foglalt büntető törvénykönyvünk nem volt a dualizmus kezdeti korszakában, – fennmaradt bírósági határozatok alapján – nem jelentett problémát a jogalkotás számára, mindenesetre a kiadatási szerződések egyre növekvő száma is arra inspirálta a jogalkotót, hogy létrehozzanak egy büntető kódexet.

Az I. világháborút követően született kiadatási egyezmények már nem csak a kiadatással foglalkoztak, hanem az államok – így mi is – a kölcsönös bűnügyi jogsegély nyújtására kötelezték magukat az egyezmények elfogadásával. Ezzel gyakorlatilag eljutottunk a jelenlegi állapothoz, hiszen ma már az államok az ilyen tárgyú szerződésekben – nem is beszélve az Európai Unión belül megvalósuló bűnügyi együttműködésről – a büntető eljárás minden szakaszában lehetőséget biztosítanak a bűnügyi jogsegély szerteágazó típusainak nyújtására, teljesítésére.

(Folytatása következik.)

KRIMINALISZTIKA TANKÖNYV

**SZERKESZTETTE: FENYVESI CSABA – HERKE CSONGOR –
TREMME FLÓRIÁN**

A 2022-es év nagy meglepetése a Ludovika Egyetemi Kiadó gondozásában, Fenyvesi Csaba, Herke Csongor és Tremmel Flórián szerkesztésében megjelent *Kriminalisztika* tankönyv.

Sokan és sokféleképpen vitatkoztak már arról, hogy vajon a kriminalisztika önálló tudományág-e, továbbá szükség van-e arra, hogy a jogi egyetemek tárgyai között szerepeljen, vagy inkább száműzzük a kriminalisztika oktatását a jogi szakirányú továbbképzések világába. Nem leértékelve persze ez utóbbi oktatási terület szükségességét, csak elgondolkodva azon, hogy vajon miért nem szereti néhány jogi kar ezt a tárgyat az alapoktatásban. Több egyetemen ugyanis egyáltalán nem tanítanak kriminalisztikát. Az innen kikerülő és büntetőjogi területen elhelyezkedő szakemberek pedig később, a jogalkalmazás mindennapjaiban érzik ennek hiányát.

A most megjelent tankönyv részben folytatása és aktualizálása a korábbi hasonló kiadványoknak, részben pedig tele van olyan újdonságokkal, amelyek egyben hiánypótlóvá is teszik ezt a kötetet.

Örömmel láttam, hogy az OKRI egyik korábbi témája is szerepel a könyvben, Kármán Gabriella jóvoltából. Bár az intézet nevéből ma már hiányzik a kriminalisztika, de ez nem jelenti azt, hogy ne lennének ilyen irányú kutatásaink, éppen az említett szerző témái között.

A könyv leghangsúlyosabb része a krimináltechnika. A szerkesztők szerint ez azért van így, mivel a krimináltechnika „objektivitása és egyre erőteljesebbé váló, dinamikusan fejlődő szerepe” szükségessé teszi ezt a prioritást „a harmadik fő részben megfogalmazott és – több szubjektív elemet tartalmazó, ugyanakkor a gyakorlatban sokszor eredményes, háttérbe nem szorítható – krimináltaktikai módszerekkel szemben”.

És valóban, a természeti törvényekre épülő krimináltechnika az a kulcs, ami a valóság titkait tartalmazó sötét dobozt képes kinyitni. „Az értelem hódító ereje addig ér, ameddig a valóság törvényeinek ismerete terjed, e hódító munka hadserege: azoknak a törvényeknek

rendszeres kutatói, a tudományok, az elméleti tudományok, melyek a technikai föl- és kihasználóit éltetik és szabályozzák.”¹

További meglepetés volt számomra, hogy a szerkesztők külön fejezetet szenteltek a nemzetközi bűnüldözésnek, ezen belül is hangsúlyos részt kapott a nemzetközi bűnügyi együttműködés.

A kötet szerzői

Dr. Angyal Miklós PhD, címzetes egyetemi docens (Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar)

Dr. Anti Csaba László mesteroktató (Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar – Budapest, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar – Szeged)

Dr. Budaházi Árpád PhD, egyetemi docens (Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar – Budapest)

Prof. Dr. habil. Elek Balázs PhD, tanszékvezető egyetemi tanár (Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar)

Fejes Attila doktorandusz és hangtechnikai szakértő (Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar – Budapest és Nemzetbiztonsági Szakszolgálat Szakértői Intézet – Budapest)

Prof. Dr. habil. Fenyvesi Csaba PhD, egyetemi tanár (Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar)

Dr. Gárdonyi Gergely PhD, adjunktus, tanszékvezető; egyetemi docens (Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar – Budapest és Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar – Győr)

Dr. Hegyaljai Máttyás óraadó (Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar)

Dr. Hengl Melinda PhD, egyetemi adjunktus (Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar)

Prof. Dr. habil. Herke Csongor PhD, DSc tanszékvezető egyetemi tanár (Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar)

Dr. Horváth Orsolya PhD, óraadó (Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar)

Dr. Kármán Gabriella PhD, tudományos főmunkatárs (Országos Kriminológiai Intézet – Budapest)

¹ TANKÓ Béla – Boutroux Émile: *A természettörvény fogalma a jelenkor tudományában és filozófiájában*. Nyugat, 1913/19. szám

Prof. Dr. habil. Kovács Gábor PhD, tanszékvezető egyetemi tanár (Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar – Győr)

Dr. Kovács Lajos címzetes docens (Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar – Budapest)

Dr. Máté István Zsolt PhD, igazságügyi informatikai szakértő

Dr. Mészáros Bence PhD, egyetemi docens (Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar – Budapest)

Dr. habil. Nagy Zoltán PhD, egyetemi docens (Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar – Budapest és Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar)

Dr. Nogel Mónika PhD, egyetemi docens (Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar – Győr)

Dr. Orbán József PhD, óraadó (Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar)

Dr. Pádár Zsolt PhD, tudományos munkatárs (Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar – Győr, Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar)

Pásztor Attila doktorandusz, óraadó, igazságügyi pszichológus szakértő (Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar)

Dr. Petrétai Dávid egyetemi tanársegéd és óraadó (Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar – Budapest és Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar)

Tangl László igazgató, igazságügyi gépjármű műszaki szakértő (Nemzeti Szakértői és Kutató Központ Műszaki Szakértői Intézet – Budapest)

Prof. Dr. habil. Tremmel Flórián CSc, professor emeritus (Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar)

Dr. Vigh András PhD, egyetemi docens (Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar – Budapest)

A tankönyv szerkezete

A könyv szerkezetileg 3 nagy egységből és 25 fejezetből áll. A Bevezető részt követi a Krimináltechnika, majd a Krimináltaktikához tartozó fejezetekkel zárul a kiadvány.

I. RÉSZ BEVEZETÉS

1. fejezet Kriminálisztikai alapvetések

2. fejezet Nyomozás tervezése és szervezése, azonosításelmélet

II. RÉSZ KRIMINÁLTECHNIKA

3. fejezet Nyomtan
4. fejezet Emberi, állati, tárgyi nyomok
5. fejezet Biológiai anyagmaradványok
6. fejezet Egyéb anyagmaradványok
7. fejezet Igazságügyi kézírásvizsgálat
8. fejezet Egyéb írásvizsgálatok
9. fejezet Igazságügyi lőfegyvertan, tűzszerészet
10. fejezet Személyazonosítás, daktiloszkópia
11. fejezet Bűnügyi nyilvántartás
12. fejezet Sajátos krimináltechnikai eszközök és módszerek
13. fejezet A bűnügyi hírszerzés
14. fejezet Krimináltechnikai szakértők és szaktanácsadók, Bayes-módszerek

III. RÉSZ KRIMINÁLTAKTIKA

15. fejezet A szemle
16. fejezet Bűnügyi adatgyűjtés, profilalkotás
17. fejezet Kihallgatás (poligráf)
18. fejezet Terhelt, tanú, sértett kihallgatása
19. fejezet Szembesítés
20. fejezet Helyszíni kihallgatás
21. fejezet Felismerésre bemutatás
22. fejezet Bizonyítási kísérlet
23. fejezet Kényszerintézkedések taktikája
24. fejezet Nemzetközi bűnüldözés
25. fejezet Összefoglalás helyett

Kiss Anna

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL¹

Büntetőjog, büntetőeljárási jog, kriminológia, kriminalisztika

Belovics Ervin: *Büntetőjog I.: általános rész. 4. hatályosított kiadás* ORAC Kiadói Kft., Budapest, 2022

Christián László: *Komplementer rendészet*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022

Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián (szerk.): *Kriminalisztika tankönyv*. NKE Kiadó, Budapest, 2022

Filó Erika – Katonáné Pehr Erika: *Gyermei jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem*. ORAC Kiadói Kft., Budapest, 2022

Zinner Tibor: *Dokumentumok a Koronaügyészség történetéhez*. Budapest: Magyarország Ügyészsége, 2022

Polgári jog, munkajog, egyéb

Az Alkotmánybíróság határozatai 2021. ORAC Kiadói Kft, Budapest, 2022

Koen Lenaerts – José A. Gutiérrez-Fons: *Az Európai Unió Bíróságának jogértelmezési módszerei*. ORAC Kiadói Kft., Budapest, 2022

Pál Lajos (szerk.): *A véleménynyilvánítás szabadsága és korlátai a munkajogviszonyban*. Nemzetközi magánjogi évkönyv, ORAC Kiadói Kft., Budapest, 2022

Schulz Márton: *A személyiségi jogok vagyoni értéke és tárgyasulása*. Nemzetközi magánjogi évkönyv, ORAC Kiadói Kft., Budapest, 2022

Vékás Lajos (szerk. elnöke): *Nemzetközi magánjogi évkönyv*. ORAC Kiadói Kft., Budapest, 2022

¹ Összeállította: Jónás Irén könyvtáros, Országos Kriminológiai Intézet.

PAULUS BENCE MÁTÉ¹

AZ ÁLLATKÍNZÁSRA ADHATÓ MEGOLDÁSOK A BÜNTETŐJOGBAN²

„Az állatok érezni, szenvedni és örülni képes élőlények, tiszteletben tartásuk, jó közérzetük biztosítása minden ember erkölcsi kötelessége.”³ Mégis, nem telik el úgy hónap hazánkban, hogy ne derüljön fény valamilyen brutális és embertelen állatkínzásos ügyre. A társadalom nagy részét elborzasztja ezen deliktum, sokkolva figyelik a híreket, tüntetések szerveződnek bírósági tárgyalásokra,⁴ civil szervezetek és politikusok követelik az állatkínzók súlyos megbüntetését.

Egyelőre úgy tűnik, hogy a jogalkotó nem észleli a bűncselekmény társadalomra gyakorolt hatását. Mi több, szinte közöny figyelhető meg, noha ennek megtörésére az utóbbi időkben voltak (és vannak is) törekvések. A jogalkalmazói oldalt okolni pedig e vonatkozásban alapvetően hibás, hiszen a bíróságok és az ügyészségek révén a mindenkor hatályos büntetőnorma kerül alkalmazásra, az irányadó büntetéskiszabási elvek mentén.

Dolgozatom témájának a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 244.§-ában szabályozott állatkínzás tényállását választottam. A bűncselekmény hazai kutatása elége hiányos.

Meggyőződésem, hogy hazai szabályozásunk nem megfelelő. A magyar szabályozásban a bűncselekmény büntetési tétele nem tükrözi annak társadalomra veszélyességét, valamint a törvényi tényállás megfogalmazása pontatlan és átgondolatlan, ami a joggyakorlatnak teremt problémát. Az értekezés ezen, jogalkotói mulasztásokra hivatott rámutatni, egyben megoldási javaslatokat is kínál egy modernebb tényállás megteremtésére.

A jogtárgy-problematika

Az állatkínzás 2004 óta szerepel a Btk.-ban. Kodifikálásakor a Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Btk.) XVI. fejezetében – A közrend elleni

1 Paulus Bence Máté joghallgató, ELTE ÁJK

2 A 2021. évi OTDK kiemelt dolgozata.

3 Részlet az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény preambulumból.

4 https://index.hu/belfold/2020/03/10/balotaszallas_allatkinzas_elokeszito_ules/

bűncselekmények – I. cím – A közbiztonság elleni bűncselekmények – alatt tárgyalta a bűncselekményt. Innen került át a kodifikáció során egy új, különálló fejezetbe a bűncselekmény. „A 2012. évi C. törvény egyik legfontosabb újítása a környezet és természet elleni bűncselekmények külön fejezetbe (XXIII. Fejezet) történő foglalása. Ezzel a jogalkotói lépéssel az e fejezetbe tartozó bűncselekmények új jogi tárgyat is kaptak, közvetlenül a környezet és természet mint önálló társadalmi érték jelenik meg, és ezek sérelme képezi a bűncselekmények jogi tárgyát”⁵.

Ennek ellenére az állatkínzás védett jogtárgya nem az állatnak mint individuumnak a szenvedésmentes élethez való joga vagy a gazdának az állathoz való joga, hanem „az állatok védelméhez, illetve kíméletéhez fűződő *társadalmi érdek*”⁶. A paradigmaváltás ugyan elindult, de számottevően mégsem mozdult el a jogalkotó az individuálisabb jogtárgyszemlélet irányába, ami ebben az esetben helyesebb lenne. Ugyanis itt védett jogtárgyként kellene azonosítani nem csak a közösségi-társadalmi érdeket, hanem az állatnak a szenvedésmentes élethez fűződő jogát [melyre az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény (a továbbiakban: Ávtv.) utal]. Ugyancsak fel kéne venni a védett jogtárgyak közé a gazdának az érdekeit is, hiszen nyilván van egy érzelmi viszonyulás is az állathoz, ami – mondjuk, ha megölik a kutyáját – sérül. Valamint a közbiztonság elleni jellege a bűncselekménynek továbbra is megfigyelhető a törvényszövegben, hiszen a veszélyes állat elűzése, kirakása nyilván közbiztonsági veszélyességet is magában hordoz. Továbbá, amint arra az Egyesült Államok-béli kriminológiai szakirodalomban sokan utalnak, sajnálatos módon az állatkínzás a személy elleni erőszakos bűncselekmények „előszobája”, így az állatkínzókkal szembeni megfelelő fellépéssel akár preventíven megelőzhetőek egyes élet, testi épség elleni bűncselekmények.

Az állatok a magyar jogban hagyományosan dolognak tekintendők, ahogyan azt a Ptk. 5:14.§ (3) bekezdése is kiemeli.⁷ A kommentár szerint: „[a]z állatok, személyiség hiányában és a birtokba vehetőségük folytán, természetük szerint dolgoknak minősülnek”⁸. Ugyanakkor a kommentár kiemeli az utóbbi időkben tapasztalható társadalmi változásokat, melyek az állatvédelem területén megfigyelhetőek, amikor kimondja, hogy: „[a] tulajdonjog egyik lényeges tartalmának tekintett szabadság, amely szerint a tulajdonos a dolgával azt tesz,

5 POLT Péter: *A környezet és a természet elleni bűncselekmények*. In: Polt Péter (szerk.): *Új Btk. Kommentár* 5. kötet, Különös Rész. Nemzeti Közszerológiai és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013. 36.

6 POLT P.: i. m. 37.

7 Ptk. 5:14. § (3): A dologra vonatkozó szabályokat az állatokra a természetüknek megfelelő eltéréseket megállapító törvényi rendelkezések figyelembevételével kell alkalmazni.

8 Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. Wolters Kluwer Budapest, 2014.

amit akar, egyre több korlát alá esik, és ez különösen érinti az állatokkal való bánásmód szabadságát”⁹

Itt kell kiemelnem, hogy egyre több európai polgári törvénykönyv vesz ki az állatokat a dolog fogalmi köréből. Teszi ezt 1988. július hó 1. napjától az osztrák polgári törvénykönyv (ABGB), amelynek 285a. §-a kimondja: „az állatok nem dolgok; őket külön törvény védi. A dolgokra vonatkozó szabályokat az állatokra csak annyiban lehet alkalmazni, amennyiben azokra eltérő szabályozás nem áll fenn”. A német alkotmány 2002 óta államcélként rögzíti az állatok védelmét. A 20a. § kimondja: „az állam az eljövendő generációkért való felelősség jegyében is védi a természetes életfeltételeket és az állatokat az alkotmányos rend keretein belül, a törvényhozás, a törvény és a jog rendelkezéseinek értelmében a végrehajtó hatalom és az igazságszolgáltatás útján”. „Az állatvédelem alaptörvényi szabályozása körünkben nem alapfeltétele annak, hogy egy országban jól működjön az állatvédelmi szabályozás rendszere – viszont az alkotmányba emelés iránymutató megnyilvánulás, illetve az alacsonyabb szintű szabályozást biztos alapokra helyező lépés”¹⁰

Nyugat-Európát követően a Közép-Kelet-európai régióban is megfigyelhető már a paradigmaváltozás. Csehországban 2014-ben került bele a polgári törvénykönyvbe az a rendelkezés, mely szerint „az élő állatok nem tárgyak”. Mindez egy ígéretes folyamat, melyet remélhetőleg Magyarország is hamarosan követni fog.

Mindemellett az Európa Tanács 1978-ban egyezményt fogadott el a gazdasági haszonállatok védelméről.¹¹ Az állatot a faj életfeltételeinek megfelelően kell tartani, és minden szükségtelen fájdalmat el kell kerülni. 1992-ben kiterjesztették az irányelv hatályát minden állat tartására. Később, 1987-ben szintén az Európa Tanács kiadta a társállatok védelmére vonatkozó felhívását, amely többek között kimondta, hogy „a társállatok és az ember kapcsolata különleges, és ez a jelenség láthatóan továbbfejlődik a társadalomban”. A Tanács konvenciójának két alapelve van: el kell kerülni a felesleges fájdalomkozást, illetve a társállatok nem űzhetők el, nem hagyhatók magukra.¹²

Eltérő jogi környezet ugyan, de érdemes megemlíteni az angol-amerikai jogban végbe ment változásokat is e téren. A 20. század második felében jelentkeztek az állati jogokért küzdő morálfilozófia képviselői (Peter Singer, Tom Regan) akiknek hatása megkérdőjelezhetetlen. Közülük is kiemelkedő Tom Regan (1938–2017), akinek fő műve a „*The Case for*

9 uo.

10 VETTER Szilvia: *Az állatkínzás szabályozása gazdasági és társadalmi kutatók tükrében*. PhD értekezés, Gödöllő, 2020. 43.

11 <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680076da6>

12 European Convention for the Protection of Pet Animals – <https://rm.coe.int/168007a67d>

Animal Rights”.¹³ Elméletének részletes bemutatása meghaladja eme dolgozat terjedelmét, így csak röviden ismertetem teóriáját. Regan meghatároz olyan attribútumokat, melyek felruházzák az individuumokat arra, hogy életüket az alapvető jogok tiszteletben tartása mellett élhessék le. Ilyen jellemzők pl.: hit, vágyak, emlékezet, érzelmi élet, a fájdalom és az öröm megérezésére való képesség. Összefoglalóan „subject of a life”-ként említi ezeket (magyarul az életalany kifejezés lehet megfelelő). Mindezekből meglátása szerint az következik, hogy mivel az állatok (főleg az emlősök) rendelkeznek ezen attribútumokkal, így őket is megilletik azok a jogok melyek az embereket is, így őket bántalmazni, kínozni és megölni tilos. Azt azonban maga Regan is kiemeli, hogy ezek a jogok nem abszolút jogok, sőt egyes esetekben az állat megölése is megengedett¹⁴. Ennek ellenére a jogalkotók és jogalkalmazók általában az állatvédelem erősítését nem az állati jogok megteremtésében és kiszélesítésében, hanem inkább az állam önkorlátozásában, az emberi önmérsékletben látják.¹⁵

Mindezekre tekintettel érdemes lenne elgondolkodni egy új tipizáláson, melyben az állatok kikerülnének a dolog fogalma alól a magyar jogban is. Ennek a jogi státusznak a megítélése – ahol az állatot továbbra sem tekintenénk jogalanynak (tehát pl. nem örökölhet), de nem is kezelnék dolognak – morális üzenetet is hordozna. Továbbá, egy ilyen irányú változás az európai trendeknek való megfelelést is szolgálná, ahogy azt korábban láttuk. Ennek a változásnak megfelelő alapot teremt Magyarország Alaptörvénye, mely a korábbi Alkotmányhoz képest szélesebb körben határozza meg a környezet és természet védelmével kapcsolatos jogokat és kötelezettségeket. A Nemzeti Hitvallásban is kiemeli az Alaptörvény, hogy: „Felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit”. A P) cikk pedig leszögezi, hogy: „A természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény- és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége”. Mindezek erős alapok lehetnek, egy, a német alkotmánynak megfelelő rendelkezés megteremtésére, melyben az államcél nem csak a környezet védelme, hanem az állatok, mint érezni, szenvedni, örülni képes individuumok védelme is. Ennek megfelelően ki kellene

13 Piers BEIME: *For a nonspeciesist criminology: Animal Abuse as an object of study*. In: *Criminology*, Volume 37, Number 1, 1999. 134.

14 Tom REGAN: *The Case for Animal Rights*. University of California Press, Berkeley, 1983.

15 VETTER Sz.: uo. 45.

mondanunk, hogy az állatkínzás védett jogtárgya nem a társadalom nyugalma, hanem az állat testi épsége, élete.

A bűncselekmény védett jogi tárgyánál érdemes foglalkozni annak közvetett jogi tárgyával is.

Kriminológiai kutatások kimutatták, hogy a személy elleni erőszakos bűncselekmények elkövetőinek jelentős része korábban állatokat is kínzott, illetve ölt meg. Az állatkínzás és a személy elleni erőszak közötti kapcsolat már a 14. században is ismert volt.¹⁶ Az állatkínzás, a családon belüli erőszak, a gyermekbántalmazás együttesen az erőszak soha véget nem érő láncolatát alkotják.

1997-ben az egész USA-ra kiterjedő kutatás kimutatta, hogy a menedékházakba belépő nők 85%-a, míg a gyermekek 63%-a számolt be háztartáson belüli állatkínzásról is.¹⁷ Egy évvel később Utah államban 38 bántalmazott nő bevonásával készült felmérés, mely megállapította, hogy a nők 71%-át fenyegette meg bántalmazó partnere azzal, hogy megöli kisállatát, 57%-nak meg is tette.¹⁸ 2007-ben történt újabb kutatás, melyben 101 bántalmazott nőt, és 120 olyan nőt kérdeztek meg, akik nem éltek át családon belüli erőszakot. Az áldozattá váló nők 52,5%-át (53 fő) fenyegették meg kis kedvencük megölésével, és ennek 54%-ában valóban megtörtént az állat megölése. Ezzel szemben a bántalmazást át nem élő nők csupán 12,5%-át (15 fő) fenyegették meg, és ennek 5%-ában történt meg valóban az állat elpusztítása.¹⁹

További fontos kutatás volt az elítélt erőszakos bűnözők korábbi bűncselekményeiknek a feltérképezése. Ez az USA-ban 1966-ban történt meg, melyben akkor 84 elítélt életútját vizsgálták. Ennek eredményeként megállapították, hogy 75%-uknak volt állatkínzással kapcsolatos múltja.²⁰ A kutatásba későbbiekbe bevontak nem erőszakos bűnözőket, és olyanokat, akik soha nem követtek el bűncselekményt. Ennek eredményeként megállapították, hogy az erőszakos bűnözők 25%-ának öt vagy annál több fiatalkori állatkínzásos ügye volt, míg a nem erőszakos bűnözőknél ez a szám 6% volt, a bűncselekményt el nem követő személyeknél pedig 0%.²¹

16 Olivia GARBER: *Animal Abuse and Domestic Violence: Why the Connection Justifies Increased Protection*. In: University of Memphis Law Review, Vol. 47. 361.

17 GARBER O.: uo. 368.

18 Frank ASCIONE: *Battered Women's Reports of Their Partners' and Their Children's Cruelty to Animals*, 1 J. EMOTIONAL ABUSE 1998. 119.

19 Frank ASCIONE: *Battered Pets and Domestic Violence: Animal Abuse Reported by Women Experiencing Intimate Violence and by Nonabused Women*. VIOLENCE AGAINST WOMEN 2007. 354.

20 Daniel HELMANN M. D. – Nathan BLACKMAN M. D.: *Enuresis, Firesetting and Cruelty to Animals: a Triad Predictive of Adult Crime*. PsycuiATxR, 1966. 1431.

21 D. HELLMANN – N. BLACKMAN: uo. 1431.

Mindezekre tekintettel érdemes elgondolkodni, hogy az állatkínzókkal szemben alkalmazott megfelelő joghátránnyal megelőzhető-e a személy elleni erőszakos bűncselekmények elkövetése. A Btk. 79. §-a is kimondja, hogy a büntetés célja a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el. Ebből is kiemelkedő a speciális prevenció, mely a konkrét elkövetőt tartja vissza a későbbiekben esetleges bűncselekmények elkövetésétől. „A speciális prevenció eszközei a nevelés, végső soron pedig az ártalmatlanná tétel, amelynek egyik módja a bűnelkövetésnek az elkövető elszigetelésével (tipikusan végrehajtandó szabadságvesztés kiszabásával) való megakadályozása...”²² Így tehát a társadalom közvetett védelme megtörténhetne az által, hogy az állatkínzók büntetése elrettenti őket a későbbiekben bűncselekmény elkövetésétől. Sajnálatos módon, Magyarországon nem történt ilyen kriminológiai kutatás, melyben feltérképezték volna a családon belüli erőszak – személy elleni erőszakos bűncselekmény – és állatkínzás kapcsolatát. Ugyancsak ismeretlen az élet, testi épség és az egészség elleni bűncselekmények miatt elítéltek előéletének feltérképezése, melyből kiderülhetne, hány százalékuk követett el gyermekkorában állatkínzást. Az ugyanakkor megalapozottan feltehető, hogy az angolszász kutatások megállapításai a jogi tárgy hazai meghatározása szempontjából is orientáló jellegűnek tekinthetők.

Elkövetési magatartások

Terjedelmi okokból írásomban csak a Btk. 244. § (1) bekezdés a) pontja szerinti elkövetési magatartás kerül kifejtésre. E fordulat, tehát az indokolatlan bántalmazás és bánásmód, utóbbinak továbbá alkalmasnak kell lennie arra, hogy a gerinces állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza. A bántalmazásnak régi bírói gyakorlata van, és csak fizikai, támadó jellegű ráhatás lehet. Ezzel ellentétes álláspontot képvisel a Btk. miniszteri indokolása, mely a lelki ráhatást is bántalmazásként kezeli, mikor kimondja: „[a] tényállás a bántalmazás, és nem a fizikai fájdalom okozása fordulatot alkalmazza azért, mert a törvény a büntetőjogi szankcionálást nem az állatban elért érzethez, eredményhez, hanem az elkövető magatartásához kívánja kötni. Nyilvánvalóan nem minden jellegű testi vagy lelki bántalmazás tekinthető állatkínzásnak, például a nevelés, idomítás céljából történő fizikai ráhatás szükségszerű lehet. Azonban ebben az esetben is rangsorolni kell, meg kell határozni, hogy melyek azok az alkalmazott eszközök, amelyek büntetendők, és

22 GELLÉR Balázs – AMBRUS István – VASKUTI András: *A magyar büntetőjog általános tanai II. – Büntetéstan*. Eötvös Kiadó, Budapest, 2019. 69.

melyek azok, amelyek nem”.²³ A bánásmód fogalomkörébe pedig „minden olyan fizikai ráhatás vagy mulasztás, ami a bántalmazás körébe nem sorolható, ugyanakkor ez az elkövetési magatartás az állat bántalmazásának, szenvedésének a folyamat jellegét is értékeli”.²⁴

A bánásmód értelmezésével kapcsolatban azonban a Kúria BH2011. 331. számú döntésében kifejtette, hogy „Állatkínzás vétségénél gerinces állattal szemben annak maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozó bánásmód hosszabb ideig tartó, folyamatos magatartást jelent, a törvényi tényállás e fordulata egyszeri eseti jellegű tevékenységgel nem valósul meg”. Ennek indokaként hozta fel, hogy »a Btk. „bánásmód” kifejezése az állat szenvedésének folyamatjellegét is értékeli, hosszabb ideig tartó tevékenységet feltételez...«.

A Kúria ezen jogértelmezésének helyességéhez azonban nyomatékos kétség fér. Egyrészt szembehelyezkedik a törvény indokolásával (a 2004. évi X. törvény indokolása is ugyanígy hangzott), másrészt kizárná azt az elkövetési magatartást, mely az állatkínzás egyik tipikus módszere. Ez pedig a mérgezés. Mint látható, a bántalmazás körébe – mivel az az állat testére irányuló, külső ráhatást jelenti – a mérgezés nem illeszthető bele, hiszen a méreganyag az állatot belülről „támadja”, ez egy belső ráhatás. Nyelvtanilag helyes a Kúria értelmezése, hiszen a bánásmód meghatározása „A Magyar nyelv értelmező szótára” szerint „az a mód, ahogyan valaki valamivel, főleg jószággal, rendszeresen foglalkozik, bánik”²⁵. Noha főszabályként valóban igaz ez a gyakorlat, és bánásmód alatt olyan cselekményeket bírálnak el mint pl. az állat éheztetése, szűk kenelbe zárása, mégis meg kell engedni, hogy a bánásmód körébe bevonjuk az egyszeri, eseti magatartást is a mérgezéses esetek tényállásszerűvé nyilváníthatósága érdekében.

Az elkövetési magatartások értelmezéséhez ugyan segítséget nyújthat(na) az Ávtv., mely rendelkezik mind állatkínzás definícióval²⁶, mind taxatív felsorolást tartalmaz²⁷ azon cselekményekről, melyeket tilos állattal szemben alkalmazni. Ugyanakkor mind a Btk. miniszteri indokolása²⁸, mind a bírói gyakorlat (már többször) kiemelte, hogy az állatkínzás törvényi tényállása nem keretdiszpozíció²⁹. Ahogyan az EBH 2008. 1762. számú döntés

23 Btk. miniszteri indokolás

24 uo.

25 <https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/szotar.php?szo=B%C3%81N%C3%81SM%C3%93D&offset=13&kezdobetu=B>

26 Ávtv. 3. § 4.

27 Ávtv. 6. § (1)

28 „Az állatkínzás tényállása nem keretdiszpozíció, bár a tényállás szempontjából az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény a háttérjogszabály, a tényállásban az elkövetési magatartást büntető norma határozza meg”.

29 EBD2015. B.11., EBH2006. 1391.

kimondja: „az állatkínzás bűncselekményének törvényi tényállása nem ún. keretrendelkezés, hiszen az nem az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény szabályaira utal vissza, hanem a büntetőjogban ismert fogalmakkal maga a büntető norma határozza meg az elkövetési magatartást”. Ennek ellenére található olyan döntés is, amely kvázi kerettényállásnak tekinti a bűncselekményt, ahogy teszi ezt a BH2011. 217., mikor kimondja: „az állatkínzás vétségének idézett törvényi tényállása ún. kerettényállás, amelyet az abban megjelölt speciális törvények vonatkozó rendelkezései töltenek meg tartalommal”. Ugyancsak így foglal állást a BH2009. 137., e szerint: „a Btk. 266/B. § (2) bekezdése alapján állatkínzás vétségét követi el, aki a halászatról szóló törvény által tiltott halfogási eszközzel vagy módon halászik, vagy horgászik”. Ezek a BH-k a korábbi Btk. hatálya alatt születtek, melynek (2) bekezdése ma már sui generis bűncselekmények, azonban értelmezési anomáliákat gerjeszthetnek.

Ennek megfelelően – véleményem szerint – helyesebb volna elismerni az állatkínzást is kerettényállásnak, legalább tág értelemben. Ennek indoka egyrészt, hogy a gyakorlat akarva-akaratlanul hozzányúl az Ávtv.-hez, mivel segítséget, támpontot nyújt a jogalkalmazóknak. Nem lehet találni olyan ítéletet, mely nem emelné bele az Ávtv.-t az indokolásba, illetve olyan vádiratot, amely ne utalna a törvényre. Másrészt a Btk. ezen fejezetében található bűncselekmények – az állatkínzáson kívül – keresztdiszpozíciót tartalmaznak (például a Btk. 241. §-ban szabályozott környezetkárosítást tartalommal kitöltő jogszabálya a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény, a 245. §-ban szereplő orvvadászat a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény). Mindezek fényében szükségszerű és indokolt lenne elsősorban praktikai és dogmatikai okokból, másodsorban a joggyakorlat egységének biztosítása érdekében egy ilyen irányú változást eszközölni a gyakorlatban.

A törvényi tényállásban szereplő „alkalmas” kifejezés utal arra, hogy a bűncselekmény nem eredmény-bűncselekmény. Ezt támasztja alá több eseti döntés is, köztük a – már korábban említett – BH2013. 183., mely kimondja, hogy „a Btk. 266/B. § (1) bekezdés a) pontjában foglalt elkövetési magatartás nem is eredmény-bűncselekmény. A bűncselekmény befejezettségéhez nem szükséges az állat maradandó egészségkárosodása vagy elpusztulása, elégséges az is, ha az elkövetési magatartás következmény kiváltására objektíve alkalmas”, illetve a BH2009. 137. is, melyben a Legfelsőbb Bíróság szögezte le, hogy: „az adott bűncselekmény a károsodás veszélyének (a veszélyhelyzetnek) létrehozását és nem pedig bekövetkezését rendeli büntetni”.³⁰ Mindebből az is kitűnik, hogy az állatkínzás eme fordulata egy absztrakt veszélyeztetési bűncselekmény. A veszély nem más, mint a sére-

30 Legf. Bír. Bfv. III. 297/2007

lem bekövetkezésének objektív lehetősége. Ez a veszély absztrakt, mivel a bűncselekmény megvalósulásához nem szükséges, hogy az állatnak a testi épsége, egészsége még csak a legtávolabbi veszélybe is kerüljön, minden magatartás magában hordja a jogtárgysérelem lehetőségét.³¹ Ilyen absztrakt veszélyeztető bűncselekmény még például a járművezetés ittas állapotban (Btk. 236. §) is.

A bűncselekmény a gyakorlat szerint elkövethető aktív és passzív magatartással is. Ez utóbbit először a Zalaegerszegi Törvényszék³² – a Kúria által is akceptált – döntése mondta ki, miszerint: „az állatkínzás passzív magatartással, az állat életfeltételéről való gondoskodás elmulasztásával is megvalósítható”.³³ Ugyanis az Ávtv. kimondja, hogy: „az állattartó köteles a jó gazda gondosságával eljárni, az állat fajának, fajtájának és élettani szükségleteinek megfelelő életfeltételekről gondoskodni”.³⁴ Ebből következően a gazdát egy speciális, büntetőjogon kívüli kötelezettség terheli, mely kötelezettség megszegésével a cselekmény (mulasztás, azaz kötelességellenes nemtevés) elkövetési magatartásnak minősül.

Az ilyen, akár tevékenységgel, akár mulasztással elkövethető bűncselekmények egy új típusa van születőben a hazai joggyakorlatban. Ezeknek az ismérvei, hogy – a nyitott törvényi tényállásokhoz hasonlóan – tevékenységgel és mulasztással is elkövethetőek, a mulasztásos változatuk tényállásszerűsége azonban egy speciális kötelezettség (jelen esetben a gazda szerep) meglététől függ. Markáns különbség, hogy e bűncselekmények tényállása – szemben a nyitott törvényi tényállásokkal (pl. emberölés) – nem tartalmaznak eredményt, vagyis elvileg immateriálisak.³⁵ Ezt az újonnan születő kategóriát nevezi az *ELTE büntetőjogi iskola kvázi nyitott törvényi tényállásnak*.³⁶

Mindez már a Kúria gyakorlatában is tetten érhető, nevezetesen az EBH2017. B.11. számú döntésben, melyben a bírói fórum a rágalmazás és a becsületsértés kapcsolatán fogalmazott úgy, hogy: „a tényállásszerűség szempontjából annak van jelentősége, hogy mindkét bűncselekmény – az alapesetét tekintve – formális, tehát nem eredmény-bűncselekmény. Formális bűncselekmény esetén pedig az elkövetési tevékenység pontos meghatározása annál is inkább szükséges, mert a tárgyi oldalon – a jogi tárgyon kívül – egyedül ez határozza meg a cselekmény jellemzőit. Másképpen szólva a Btk. az elkövetési magatartást

31 GELLÉR B. – AMBRUS I.: *A magyar büntetőjog általános tanai I.* Eötvös Kiadó, Budapest, 2017. 32.

32 Zalaegerszegi Törvényszék Bf. 158/2013.

33 EBD2014. B.8.

34 Ávtv. 4.§ (1)

35 AMBRUS István – UJVÁRI Ákos: *A zaklatás bűncselekményének gyermekévei.* In: Magyar Jog, 2016/7–8. sz. 426.

36 GELLÉR B. – AMBRUS I.: uo. 212.

a becsületsorbításra alkalmasság függvényében határozza meg, vagyis a Btk. megadja a védendő értéket, ami a becsület, viszont a törvény a bíróra bízva valamely elkövetési magatartás sértésre alkalmasságának eldöntését. Tehát a törvény valójában nem ad konkrét elkövetési magatartást, hanem megfeleltetést vár el, ezért lehet mondani, hogy nyitott a törvényi tényállás, és a törvény a bíró feladatává teszi a konkretizálást”.³⁷ Ugyanakkor, eme új kategória feszegeti a legalitás határait, nevezetesen a megszorító értelmezés, valamint a pontos meghatározás és a bizonytalanság tilalmának elvét.³⁸ Mi több, ahogy arra Nagy Ferenc rámutatott a nyitott törvényi tényállásokkal foglalkozó művében: „azonban egyáltalán a mulasztásra, illetve a nyitott törvényi tényállású deliktumok mulasztásos változatára vonatkozó törvényi szabályozás megléte, részletezése teljes mértékben hiányzott és hiányzik a magyar büntetőjogban... megállapítható, hogy a mulasztással kapcsolatos magyarországi helyzet egyértelműen sérti a nullum crimen elvet, a kifejezett törvényi pönalizálás követelményét”.³⁹ Minderre megoldás lenne, ha a Btk. *explicite kimondaná, hogy az állatkínzás mulasztással is elkövethető*.

A tevékenységgel vagy mulasztással elkövetett bántalmazásnak vagy bánásmódnak *indokolatlannak* kell lennie ahhoz, hogy a cselekmény tényállásszerű legyen. A Btk. arra vonatkozóan nem tartalmaz eligazítást, hogy mi tekinthető indokoltnak és mi nem. Ennek eldöntése minden esetben bírói mérlegelés kérdése, ahogy azt az EBH2008. 1762. számú döntésben kifejtésre került. Eszerint: „[a] bántalmazás „indokolatlan” voltának a megítélése bírói mérlegelés kérdése, ami csak az eset összes körülményeinek, a társadalomban kialakult általános erkölcsi felfogásnak a figyelembevételével történhet”. Erre tekintettel érvelésében hibás a Kúria azon ítélete – mely EBH2018. B.24. számon került publikálásra –, melyben a terheltet végszükségre hivatkozva mentette fel az állatkínzás bűncselekménye alól. Ugyanis adott esetben, ha egy emberre veszélyes állat emberre támad, akkor annak bántalmazása (megölése) nem lehet indokolatlan. Ebből következően a cselekmény nem is lehet tényállásszerű, innentől kezdve a végszükség – mint jogellenességet kizáró ok – vizsgálata felesleges.

A törvényi tényállás egyik minősített esete a (2) bekezdés a) pontja szerinti elkövetés, ha az elkövető az állatnak különös szenvedést okoz. Noha a törvény szövegében a „szenvedést okoz” formula eredmény-bűncselekményre utal, valójában nem az. A (gerinces) állat

37 Kúria Bfv. III. 1.125/2016.

38 GELLÉR Balázs: *Legalitás a vádpadon. Az anyagi büntetőnormák legalitásának elméleti elemzése*. Eötvös Kiadó, Budapest, 2013. 48.

39 NAGY Ferenc: *Kerettényállás, mulasztás és a büntetőjogi legalitás kapcsolatáról*. In: Magyar Jog, 2015. 11. szám, 617–619.

esetében annak szenvedése a külvilág számára felismerhetően nem nyilvánul meg, arra a sérülésből, azok jellegéből, a bánásmód sajátosságaiból lehet következtetni. „A törvényhozó e minősített eset beiktatásával az állatra vagy azzal kapcsolatban kifejtett elkövetési magatartás minőségére, annak különös kegyetlenségére utal”.⁴⁰ Az átlagosat lényegesen meghaladó, rendkívüli brutalitással véghezvitt, illetve az állatnak testi épségében, szervezetében, viselkedésében az átlagosnál lényegesen nagyobb fizikai vagy pszichikai gyötrelmet okozó cselekmények esetében állapítható meg ez a minősített eset.⁴¹ Ilyen például, amikor a bántalmazás hosszan tartó, elhúzódó, vagy ha az állat szenvedése láthatóan rendkívüli mértékű. Ezen minősített eset megítélése jogalkalmazói feladat. Így eszerint minősítette a bíróság az állat fejbe verését különböző eszközökkel, pl. kővel, csákánnyal, baltával, fejszével, kalapáccsal, ilyen a lánc benövése a kutya nyakába, a kutyák gondozásának elmulasztása, a kutya földhöz csapása, a ház falához vágása, a macska testrészének levágása.⁴²

Büntetéstanai kérdések és de lege ferenda javaslatok

Ahogy arra Nagy Ferenc rámutatott, a társadalom védelme és a bűnelkövetés megelőzése nem különülhet el egymástól, hanem lényegében egyet jelent. A különböző büntetési célok az eszköz és cél viszonyában állnak egymással. Ilyen értelemben a büntetés végső céljának, a társadalom védelmének eszköze a megelőzés.⁴³ A büntetés rendeltetésének tisztázása azért fontos kérdés, mert ezen célok megvalósulása az állatkínzás terén sokak szerint nem vagy nem teljesen érvényesül. A társadalom igazságérzete nem lehet valós érv súlyos büntetések kiszabására, ugyanakkor az állampolgárok jogba és igazságszolgáltatásba vetett bizalma erősen meggyengülhet, ha úgy érzik, a bírói döntések nem „igazságosak”.

Az állatkínzás törvényi tényállása alapesetben két évig, minősített eset esetén három évig terjedő szabadságvesztés büntetéssel fenyegeti az elkövetőt. A büntetési tétel lehetőséget ad a bíróságoknak, hogy a Btk. 33. § (4) bekezdésében foglalt alternatív szankciókat alkalmazzanak.

40 BELEGI József: *A környezet és természet elleni bűncselekmények*. In: Kónya István (szerk.): *Magyar Büntetőjog Kommentár a gyakorlat számára* 3. kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2014.

41 Btk. miniszteri indokolás

42 TILKI Katalin: *Az állatkínzás miatt indult büntetőeljárások tapasztalatai II*. In: *Ügyészségi Szemle*, III. évfolyam, 2. szám, Budapest, 2018. 16.

43 NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*. Szeged, 1993, JATEPress, 270., idézi: GELLÉR B. – AMBRUS I. – VASKUTI A.: uo. 69.

Tilki Katalin empirikus kutatásából, melyben 2012–2016 közötti büntetőügyeket (összesen 197-et) vizsgált, az alábbiak állapíthatók meg.⁴⁴ „A vizsgált ügyekben összesen 260 terhelt szerepelt. A bíróság jogerős ítéletében a leggyakrabban felfüggesztett (134 személy) szabadságvesztést szabott ki. Végrehajtandóra 29 személy ítelt.”⁴⁵ Mivel a bűncselekmény büntetési tétele lehetővé teszi az alternatív szankció alkalmazását, a bíróságok a vizsgált időszakban a joghátrány alkalmazása terén rendkívül széles skálán mozogtak.

A fenti adatokból kitűnik, hogy végrehajtandó szabadságvesztés büntetések aránya igen alacsony, ami kiváltja a társadalom és kiváltképpen az állatvédő szakemberek és szervezetek nemtetszését, sőt felháborodását. A jelenlegi szabályozás mellett ugyanakkor a büntetések módja és mértéke teljesen megfelelő és helytálló. A bíróság a hatályos jogszabály és büntetéskiszabási elvek mentén hozza meg döntését. Ha nem így jár el – mint például a felgyújtott sündisznó miatt, büntetlen személlyel szemben kiszabott 3 évi végrehajtandó szabadságvesztés esetén⁴⁶ –, akkor szembemegy a büntetéskiszabás elveivel.

Súlyosabb büntetések kiszabására tehát csakis törvénymódosítással kerülhet sor. Ez egyébként néztem szerint indokolt is lenne, mivel a bűncselekmény társadalmi megítélése igen sokat változott az utóbbi 16 évben.⁴⁷ Ennek megfelelően a bűncselekmény társadalomra veszélyessége is nőtt, melyet a jelenlegi szankció nem tükröz megfelelően. A büntetőjog felé támasztott társadalmi elvárás szintén indokolná a tételkeret emelését. Ennek a szigorításnak ugyanakkor szem előtt kéne tartania a Btk. belső arányosságát. A fentebb részletezett törvénymódosítás például erre nem volt figyelemmel, mikor az alapeset tételét 1-5 évig, míg a minősített esetét 2-8 évig terjedő szabadságvesztésre súlyosította volna. Előbbi tételkerete meghaladta volna a súlyos testi sértés büntetétének [Btk. 164. § (3) bekezdés] szankcióját, míg utóbbi a halált okozó testi sértés [Btk. 164. § (8) bekezdés] tételével megegyező büntetés kiszabását tette volna lehetővé. Ez a felfogás túlzó és ezért hibásnak tekinthető. Bármennyire is ragaszkodunk az állatokhoz, nem tehetünk egyenlőséget az állat és az ember életének védelméhez fűződő társadalmi érdek s így az őket védő normák büntetési tétele közé.

Vitán felül áll azonban, hogy a jelenlegi tételkeretek valóban nem megfelelőek, így azok megváltoztatása nemcsak, hogy indokolt, de időszerű is lenne. A fentebb részletezett szem-

44 TILKI Katalin: *Az állatkínzás miatt indult büntetőeljárások tapasztalatai I.* In: Ügyészségi Szemle, 3. évfolyam, 1. szám, 65.

45 uo. 25.

46 https://index.hu/belfold/2018/01/11/harom_ev_bortont_szabtak_ki_a_kegyetlen_sunfelgyujtora/

47 Ezt a folyamatot a digitalizáció is jelentősen felerősíti, mivel folyamatosan közvetít az olyan kirívó állatkínzásos esetekről, amelyekről a közvélemény korábban nemigen volt tudomása. Ehhez l. AMBRUS István: *Digitalizáció és büntetőjog.* Wolters Kluwer, Budapest, 2021.

pontok és elvárások alapján – véleményem szerint – az ideális büntetési tétel az alapeset tekintetében a 3 évig terjedő, míg minősített esetről az 1-5 évig terjedő szabadságvesztés lenne. Így az alapeset a súlyos testi sértés, míg a minősített eset a gondatlanságból elkövetett életveszélyt okozó testi sértés tételével kerülne egy szintre. Továbbá az alapesetről a generális minimum (3 hónap) a jövőben is lehetővé tenné az alternatív szankció alkalmazását, míg a minősített esetről – figyelemmel a jogszabályi változásokra – ez a lehetőség már nem állna fent. Halmazati büntetés esetén pedig, már az alapeset megvalósulása esetén is kérdéses lehet a végrehajtás felfüggesztése, míg minősített esetről szinte kizártnak tartom a büntetés végrehajtásban való felfüggesztésének lehetőségét. Egy ilyen változtatás nagy mértékben növelhetné a társadalom igazságérzetét és a (büntető)jogba vetett közbizalmat is. Másik fontos szempont, hogy amennyiben ilyen súlyos büntetéssel fenyegetett cselekmény lenne az állatkínzás és a bíróságok valóban végrehajtandó szabadságvesztéseket szabnának ki, úgy a generális és speciális prevenció is sokkal jobban érvényesülne.

A tételkeret-emelés mellett ugyancsak érdemes lenne elgondolkodni új szankciók bevezetésén, melyeket az állatkínzókkal szemben lehetne alkalmazni. Az egyik ilyen büntetés lehetne az állattartástól való eltiltás. Ez nem egy teljesen új jogintézmény, hiszen az Ávtv.-ben már 2012 óta szerepel.⁴⁸ A jelenleg hatályos szabályozás szerint az állattartástól eltiltás akkor alkalmazható, ha az állattartó az állatok védelmére vonatkozó jogszabályok vagy hatósági határozat rendelkezésének szándékos vagy ismételt megsértésével állatának maradandó egészségkárosodását vagy elpusztulását okozza (eredmény), és a kedvteléből tartott vagy a jövőben tartandó állat jóléte állatvédelmi bírság kiszabásával és az állatvédelmi képzésen való részvételre kötelezéssel sem biztosítható. Az eltiltás tartama a jogsértés súlyától függően kettőtől nyolc évig terjedhet. A szankció indoka, hogy amennyiben az állattartó tudatosan vagy ismételten megszegi a felelős állattartás szabályait, feltételezhető, hogy sem állatvédelmi bírság kiszabásával, sem állatvédelmi képzésen való részvételre kötelezéssel nem biztosítható a mulasztó által tartott vagy a jövőben tartandó állatok jóléte, ennek biztosítása érdekében lehetőséget kell teremteni, hogy az állatvédelmi hatóság korlátozza, megtiltsa az állattartást.⁴⁹

A magyar büntetőjogtól nem is áll távol a közigazgatási jogban ismert szankciók átvétele. Nevezetesen, hogy a Btk. megalkotásakor átkerültek olyan büntetések, melyek korábban a szabálysértési jogban voltak ismertek. Ilyen volt például a sportrendezvények látogatásától való eltiltás, mely a (szabálysértési) kitiltás egy válfajaként került át a Btk.-ba.⁵⁰ Az állat-

48 Ávtv. 43.§ (9)-(10) bekezdés

49 Ávtv. miniszteri indokolás

50 GELLÉR B. – AMBRUS I. – VASKUTI A.: uo. 185.

tartástól való eltiltás beemelésére – korábban részletezett módon – volt is törekvés, mely azonban nem járt sikerrel. Álláspontom szerint ugyanakkor szükséges volna ezen szankció büntetőjogi megteremtése. Az Ávtv. szabályozását egy az egyben nem volna célszerű bemásolni a Btk.-ba több okból sem. Egyrészt az Ávtv.-ben található szabály egy fokozatosságot ír elő, az eltiltást mint ultima ratio lehetőséget tartalmazza. Másrészt csak abban az esetben alkalmazható, ha az állattartó cselekménye az állat maradandó egészségkárosodását vagy elpusztulását okozza. Mivel az állatkínzás alapesetben nem eredmény-bűncselekmény, így leszűkülne a retorzió alkalmazhatóságának köre.

Véleményem szerint büntetésként kellene kodifikálni az állattartástól eltiltást, tekintettel arra, hogy mind a foglalkozástól eltiltás (Btk. 52. §), mind a járművezetéstől eltiltás (Btk. 55. §) a Btk.-ban már (fő)büntetés, szemben a régi Btk.-val, melyben mellékbüntetésként szerepeltek. Mint ismeretes, a büntetések csak tényállásszerű, jogellenes és bűnös cselekmény miatt alkalmazható jogkövetkezmények.⁵¹ Az új szankció tartama az Ávtv.-ben jelenleg is hatályos időtartam (2-8 év) lehetne, mely idő alatt az elkövető semmilyen állatot nem tarthatna.

Minderre tekintettel, a Btk.-t egy új §-sal kellene kiegészíteni, melynek kiszabását a bíróság az ügy minden körülményére figyelemmel, egyedileg alkalmazná. Ugyanakkor érdemes lenne egy valódi kógens esetet is beilleszteni, miszerint kötelező lenne kiszabni abban az esetben, ha az elkövetőt állatkínzás büntette miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik. Így akkor is lehetne ezzel a szabállyal élni, ha a terheltet csupán felfüggesztett szabadságvesztésre ítélik. Továbbá ezen büntetést alkalmazhatóvá kellene tenni azoknál a bűncselekményeknél, melyek eszköze az állat, mint például a tiltott állatviadal szervezése (Btk. 247. §) vagy veszélyes állat, illetve veszélyes eb tartásával kapcsolatos kötelezettség megszegése (Btk. 359. §).

További fontos szankciótani kérdés az elkövetési tárgyként szolgáló állat(ok) sorsa a büntetőeljárás alatt, illetve annak befejezése után. Állatkínzás bűncselekmény gyanúja esetén a nyomozó hatóság az érintett állatot őrzésbe veszi, gondoskodik annak ellátásról, és elrendeli a lefoglalását. Annak a dolognak a lefoglalása rendelhető el, amely bizonyítási eszköz és a törvény értelmében elkobozható.⁵² Elkobozható az az állat, amely az elkövetés tárgya volt.⁵³ Ez minden esetben azért szükséges és kötelező, hogy a bántalmazott állat élete, egészsége a jövőben védve legyen.

51 Btk. miniszteri indokolás

52 Be. 308. §

53 Btk. 73. § (1) bekezdés c) pontja szerint el kell kobozni azt a dolgot, amelyre a bűncselekményt elkövették.

Mindebből szembetűnik, hogy a jelenlegi szabályozás szerint csak azok az állatok foglathatóak le, illetve az eljárás végén kobozhatóak el, melyek a bűncselekmény elkövetési tárgyai voltak. Ebből következően olyan furcsa helyzet is előállhat, hogy ha több állatot tartó személy nem az összes, hanem csak pár egyedet bántalmaz vagy hanyagol el, úgy nem az összes állat kerül lefoglalásra, hanem csak az érintett állatok. További anomália, hogy előfordulhat olyan eset is, amikor az állatok lefoglalására úgy kerül sor, hogy a gazdánál marad az állat, mivel nincs olyan, aki az állatról gondoskodni tud.⁵⁴

A Btk. elkobzásra vonatkozó szabályai is kiegészítésre szorulnak, azért, hogy az eljárás befejezésével egyetlen állat se kerüljön vissza az állatkínzóhoz. Az elkövetési tárgyként szereplő egyedek elkobzására eddig is megfelelő hivatkozási alap volt a Btk. 72. § (1) bekezdés c) pontja, ugyanakkor azokra az állatokra, melyek nem voltak elkövetési tárgyak, jelenleg nincs büntető anyagi norma, és ennek megfelelően – az eljárási szabályokra figyelemmel⁵⁵ – a dolog tulajdonosának vissza kell adni. Mindez egy olyan jogi nonszensz, amely alkalmas arra, hogy a társadalom és az állatvédők felháborodását (jogosan) kiváltsa.

A leírtak alapján – véleményem szerint – minél előbb szükséges lenne az állatkínzás szankciórendszerét kibővíteni, megreformálni. Ennek megoldása egyrészt a büntetési tételek növelése, másrészt az új szankció kodifikálása, illetve az elkobzás esetkörének bővítése. Ezen változások nélkül a magyar büntetőjog nem tud megfelelni annak a követelménynek, melyet a társadalom a jog és azon belül a büntetőjog iránt támaszt.

54 https://hvg.hu/itthon/20150702_tokos_biro_miert_usszak_meg_allatkinzas

55 Be. 321. § (1)

